

Український СВІТ

СПЕЦВИПУСК

У МАЙБУТНЄ – В ІМ'Я УКРАЇНИ!

ШІ ВСЕСВІТНІЙ ФОРУМ УКРАЇНЦІВ

10

річниця

Незалежності

України

Українська капела бандуристів ім. Т. Шевченка (Детройт, США). Художній керівник і головний диригент Анатолій Мурга.

Танцювальний ансамбль "Україна" (Торонто, Канада).
Художні керівники Леся та Валерій Мовчан.

Танцювальний ансамбль "Русалка" (Вінніпег, Канада).
Художній керівник Ірина Балан.

Дитячий ансамбль "Калинонька" (Бендери, Придністров'я).
Художній керівник Раїса Клевчук.

Універсальний
ілюстрований
журнал

Засновано 1991 р.
Ресстраційне свідоцтво КВ №330
від. 23.12.1993 р.

Автор концепції,
головний редактор
Олександр Шокало
Відповідальна за випуск
Ольга Бенч
Редактор видання
Валентина Кулик

Редакційна рада:
Ольга Бенч,
Іван Гваць,
Володимир Ільїн,
Роланд Пів,
Врій Мишов,
Олександр Шокало

Редакційна колегія:
Валентина Крисаченко, д.філос.н.
Іван Огородник, д.філос.н.
Валерія Нічик, д.філос.н.
Леонід Соловей, д.філос.н.
Ада Бичко, д.філос.н.
Валентина Борисенко, д.іст.н.
Врій Мишич, д.іст.н.
Володимир Сергійчук, д.іст.н.
Софія Грица, д.мистецтвозн.
Марія Загайкевич, д.мистецтвозн.
Любов Кияновська,
д.мистецтвозн.
Ль Пархоменко, д.мистецтвозн.
Андрій Чебихін, професор
Марина Черкашина-Губаренко
д.мистецтвозн.

Літературне редагування та
коректура
Валентина Кулик

Макет,
художньо-технічне редагування,
комп'ютерна верстка
Олександр Литвин
Комп'ютерне складання
Олія Алхімова

Адреса редакції:
01034, Київ-34,
вул. Золотогорітська, ба.
Тел.:(380 44) 228-24-21
www: ukrsvit.kiev.ua
ukr-svit@iptelecom.net.ua

Формат 60x84/8.
Папір офсетний №1.
Друк офсетний.
Умовн.-друк. арк.6,5.
Зам. 2057.

Надруковано
на ДП "Такі справи".
Київ, вул. Виборзька, 84.

Український СВІТ

Публікується
українською, німецькою,
англійською мовами.

СПЕЦВИПУСК, 2001
(рік 10. т.19)

Засновник: Товариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство "Україна-Світ")

ЕТНОС І ДЕРЖАВА:

III Всесвітній форум українців: "У майбутнє – в ім'я України"	4
Інтерв'ю Євгена ВИШНІВСЬКОГО з Олександром ШОКАЛОМ	
Наталія ЧЕРНИШ. Донецьк та Львів: віддалення чи зближення?	6
До питання інтеграції України	
Микола БІРЮК. Український етнос воронезького краю	7
Олександр НЕЖИВИЙ. Парадокси Берестейщини	9
Юрій ГАВРИЛЮК. Північне Підляшшя – відродження українства	11
Ростислав КРАМАР. Невідома земля: українці Румунії	14
Прокіп КОЛІСНИК. Чисниця	15
Анна ВОЙНАРОВИЧ. Три століття українському селянському роду Лимичів	16

ОСВІТА:

Валентина КУЛИК. Освіта в українському зарубіжжі	18
Віктор ЧУМАЧЕНКО. Кубанська школа україністики	21

ПОСТАТІ:

Галина СИТА. Михайло Остроградський. До 200-річчя від народження	24
Володимир ІЛЬІН. "Філософія серця" та "сакральна педагогіка"	28
Памфіла Юркевича. До 175-річчя від народження	
Михайло ГОЛОВАЩЕНКО. Микола Іванов	30
Михайло ГОЛОВАЩЕНКО. Євгенія Зарицька	31
Олена ТАРАНЧЕНКО. Василь Авраменко	32
Ганна ПРИНЦ. Борис Гмиря	34
Наталія КОСТЮК. Володимир Климків	35
Олег ЦИГИЛИК. Пісенні стежки Ярослава Бабуняка	38
Ольга БЕНЧ. Ігор Білозір	41
Любов КИЯНОВСЬКА. Обрії творчості Віктора Камінського	42

ЕТНО-МЕРЕЖА:

Микола ПОНОМАРЕНКО. Українська етно-мережа	43
Валерій РЯБЕНКО. Інформаційно-стратегічний рецепт для України	45
Чанго СПАСЮК – український музикант з Аргентини	53

МАЛЬВА:

Петро КЕРЕЗ. "Творити треба поки сонечко є, поки дощики йдуть..."	54
---	----

На першій сторінці обкладинки: Плакат III Всесвітнього форуму українців. Художник Людмила Кузнцова. 2001 р.

III ВСЕСВІТНІЙ ФОРУМ УКРАЇНЦІВ

18-20 серпня у Києві, напередодні відзначення 10-ї річниці незалежності України, відбудеться III Всесвітній форум українців. Це – найбільший збір представників українських громадських організацій світу, вищій керівний орган Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР) – координуючого центру світового українства. Згідно зі статутном УВКР Форум збирається раз на чотири роки. Його завдання полягає у виробленні стратегічних напрямів співробітництва українців цілого світу задля консолідації української нації. Той факт, що нинішній Форум проходить на початку тисячоліття визначає нові орієнтири: від ідей самоусвідомлення та єднання, які домінували на I й II Форумі – до ідей самоствердження й перспективи української нації. Про підготовку до III Всесвітнього форуму українців та пріоритети цього загальнонаціонального заходу розповідає Голова Секретаріату Товариства “Україна-Світ” та УВКР, директор Виконавчої дирекції Форуму **Олександр Шокало**.

– На сьогодні поза межами нашої держави діє понад 270 українських громадських організацій. Вони підтвердили свою участь у Форумі й подали до УВКР списки своїх делегатів. Згідно з квотами кількість делегатів на Форумі становитиме 600 осіб: 300 від України й 300 – із-за кордону. З-за кордону очікується також понад 1000 гостей – науковців, освітян, громадських діячів та 750 учасників Концерту майстрів мистецтв українського зарубіжжя “Український спів у світі”. Від України й зарубіжжя у Форумі візьмуть участь 300 учасників збору молоді “Український молодіжний простір” III Всесвітнього форуму українців. Понад 1500 гостей від України подали заявки на участь у роботі пленарних засідань, секцій і “круглих столів”.

Основні заходи Форуму заплановані на 18-20 серпня. Урочисте відкриття та загальне пленарне засідання Форуму відбудуться 18 серпня у Національному Палаці “Україна”, де також пройде заключний концерт Фестивалю мистецтв українського зарубіжжя “Український спів у світі”. Цей фестиваль – постійнодіючий культурно-мистецький захід – проходить уже четвертий рік. Згідно з його концепцією щодва роки відбуваються заключні концерти. Перший концерт під гаслом “Кордони наші вкаже пісня” відбувся 19 жовтня 1999 року. Цьогорічний підсумковий концерт також проходить у рамках Всеукраїнського огляду народної творчості і в ньому беруть участь українські народні колективи й професійні виконавці з 20 країн світу.

На першу половину дня 19 серпня заплановано робоче пленарне засідання зі звітними доповідями

та їх обговоренням. А в другій половині дня розпочнеться робота секцій, “круглих столів”. Робочі засідання триватимуть також 20 серпня, а наприкінці цього дня відбудеться урочисте завершення Форуму з прийняттям Резолюції та інших підсумкових документів.

На Форумі працюватимуть 9 секцій (мовне будівництво в Україні та розвиток української мови, мо-

лодіжна, культурологічна, освітня і науково-технологічна, екологічна, інформаційно-видавнича, економічна, правничо-організаційна та політологічна), а також “круглі столи”. Тематика робочих засідань охоплює всю проблематику світового українства. Значну увагу маємо приділити питанням трудової еміграції з України й прогнозуванню міграційних процесів, співпраці України із закордонним українством у фінансовій і виробничій сферах, розробки медико-екологічних заходів задля збереження генофонду української нації.

У рамках Форуму, відбудуться також масштабні наукові заходи: Міжнародна науково-практична конференція “Україна. 10 років незалежності: проблеми і перспективи”, II Міжнародна науково-практична конференція “Освіта в українському зарубіжжі”, Ювілейна конференція до 200-річчя від дня народження видатного українського математика Михайла Остроградського, Ювілейна конференція до 175-річчя від дня народження великого українського філософа й педагога Памфіла Юркевича.

Для делегатів і гостей III Всесвітнього форуму українців заплановано зустрічі із земляцтвами в Києві, поїздки в регіони, участь у святкуванні 10-ї річниці незалежності України.

– Це вже третій Форум, тому цікаво знати чи матиме він установчі орієнтири, відмінні від попередніх двох світових зборів українства?

– III Всесвітній форум українців є знаковим у кількох відношеннях: його розглядаємо як підсумок попередніх напрацювань у сфері єднання світового українства і як визначення перспективи, що знайшло свій вияв у девізі Форуму – “У майбутнє – в ім’я України”. Форум передусім орієнтований на молодь, яка є майбутнім будь-якої держави. Відповідно до цього ми намагалися залучити до роботи якомога більше представників молодшого покоління українців. УВКР запропонувала громадським організаціям формувати склад делегацій на половину з молодого покоління. На жаль, так не вийшло – число молоді в складах делегацій незначне. Проте, це не єдиний захід в “омолодженні” Форуму. За програмою Форуму пройде також збір молоді “Український молодіжний простір” III Всесвітнього форуму українців, який працюватиме 16–21 серпня. У ньому візьмуть участь представники всіх українських громадських організацій з України та з-за кордону, мистецькі групи, що приїдуть на заключний концерт Фестивалю мис-

тецтв українського зарубіжжя, журналісти, представники українського Парламенту та виконавчої влади. Мета збору – створення моделі знаходження спільних інтересів серед молоді, яка повинна визначити перспективу майбутнього. І це не перебільшення – молодіжні інтереси абсолютно збігаються із загальними, але у молоді є особливий запал ідеалу й прагматизму, що дуже цінно нині. Усі напрацювання молодіжного збору стануть органічною складовою напрацювань Форуму й, таким чином, матимуть продовження і в діяльності українських громадських організацій світу, і ввійдуть до законодавчих ініціатив Форуму. Їх буде подано Верховній Раді України.

– Ви назвали перелік тем, що будуть пріоритетними під час роботи III Форуму. А чи матимуть розвиток у його роботі напрацювання попереднього Форуму?

– Безперечно. II Форум мав потужний інтелектуальний рівень. Тоді було запроваджено робочі засідання – секції, “круглі столи”, де напрацьовано вагомий документи, на основі яких потім вийшов збірник “У співпраці та єднанні увійдемо в XXI століття”. Проте напрацювання II Форуму вдалося реалізувати не на повну силу і далеко від того ідеалу, який бачився під час роботи Форуму. В Резолюції II Всесвітнього форуму українців у розділі “Економічний розвиток” було записано: “Наразі є актуальним створення “Інформаційного центру ділового співробітництва з українцями зарубіжжя”...”. Такий центр існує, він акумулює всю інформацію про потреби і запити українських ділових людей в Україні й за кордоном. Але наголошу, що існує він на громадських засадах. Вивести його на організований рівень – це вже завдання економічної секції III Форуму.

Важливим питанням, яке порушив II Всесвітній форум українців і яке досі лишається відкритим – це створення української світової інформаційної мережі. Зокрема, в Резолюції Форуму було записано: “Нагальна потреба достовірного і якомога повнішого представлення Української держави і світового українства в міжнародному інформаційному просторі вимагає створення потужного інформаційно-видавничого центру”. Такий Центр діє силами громадських інституцій, таких як УВКР, Товариство “Україна-Світ”, Конгрес української інтелігенції. За останні три роки ми провели кілька практичних зустрічей представників ЗМІ з-за кордону. У 1999 році відбувся Семінар керівників закордонних українських ЗМІ, на якому виникла ідея створення Української Світової Інформаційної Мережі. Ця мережа працює, знову ж таки на громадських засадах – інформацію один одному ми передаємо безкоштовно. Обмін відбувається з 70-ма інформаційними закордонними осередками. У процесі підготовки до III Всесвітнього форуму українців постала необхідність створення Всесвітньої Асоціації Українських Мас-медіа, яка б стала координаційним механізмом в українському інформаційному просторі. У програмі Форуму заплановано проведення установчої конференції Всесвітньої Асоціації Українських Мас-медіа, у якій візьме участь понад 250 представників ЗМІ (140 з України і 110 з-за кордону). Сподіваємося, буде вироблено механізми функціонування такої структури.

– III Всесвітній форум українців свідчить, що ідея єднання для українців світу органічна. Що ж являє собою феномен “світове українство”?

– Світове українство є неоднорідною субстанцією, суть якої ще не розкрита на всю глибину й повноту. Не станемо зараз заглиблюватися у філософію катастрофічних процесів Українського світу: чому українці полишали свою найбагатшу в світі землю і їхали рабувати на чужих землях? Сам процес підготовки до Форуму показав наскільки ми – українці з різних куточків світу – різні. Різницю між нами визначає і те соціокультурне та природне середовище, в якому проживає кожен із нас, і, звичайно, різні ідеологічні, партійні нашарування.

Зрозуміло, що “світове українство” – це українці, що мешкають в Україні та поза її межами. Проте, слід зазначити, що явище “зарубіжне українство” нині не може бути повністю передано лише поняттям “діаспора”. Адже діаспора – це частина народу, розсіяного по різних країнах, а ми маємо ще пояс етнічних земель довкола України: Придністров'я, Мараморощина, Підляшшя, Надсяння, Пришівщина, Кубань, Слобідщина, Берестейщина та ін., де українці живуть споконвіку як корінний етнос.

До 90-х років поняття “діаспора” вживалося лише стосовно західного світу. А українців як на етнічних землях, так і на всіх теренах СРСР, де всі простори залюднював “єдиний радянський народ”, українською діаспорою ніхто не вважав. Та вже на I Всесвітньому форумі українців у 1992 році, виникло поняття “східна діаспора” – українці, які мешкають на теренах колишнього Радянського Союзу.

Розмежування на західну та східну діаспори до певної міри умовне, але й виправдане. Якщо українці західного світу, які нині є п'ятим та шостим поколінням колишньої трудової еміграції, повністю адаптовані в чуже соціо-культурне середовище, тобто асимільовані, то українці з пострадянського простору та з етнічних земель не так відірвані від рідної землі, вони перебувають у живому зв'язку зі своїм родом. Тому, тут, зокрема в Російській Федерації, так активно проходить процес створення національно-культурних автономій. УВКР і Товариство “Україна-Світ” приділяють особливу увагу саме підтримці східної діаспори й етнічних українців. Останні потребують допомоги чи не найбільше, оскільки через цілеспрямовану й послідовну політику денационалізації, що провадилася тоталітарними урядами СРСР, Польщі, Словаччини, Румунії, мають або укорінені комплекс меншовартости, або взагалі стоять на межі втрати своєї етнічної характерности.

Народи, представники яких теж колись освоювали терени іншонаціональних країн, нині переживають процес притягування своїх частин до основного ядра. Такі приклади подають нам Німеччина, Хорватія. А українська діаспора на материзну не повертається. Чому? На це у неї є відповідь – нас не кличуть. І справді, мабуть на владних рівнях, ще не дійшли розуміння про необхідність активного залучення закордонних українців до процесу творення Української держави. Та все ж таки, зарубіжне українство прагне долучитися до процесів, які відбуваються в Україні. III Всесвітній форум українців – це реальна можливість впливу, через свою Резолюцію та інші підсумкові документи, які, матимуть статус законодавчої ініціативи й будуть передані до Верховної Ради та Уряду України.

Розмову вів

Євген ВИШНІВСЬКИЙ

ДОНЕЦЬК ТА ЛЬВІВ: ВІДДАЛЕННЯ ЧИ ЗБЛИЖЕННЯ?

До питання інтеграції України

Історична розмежованість України на Правобережжю та Лівобережжю сьогодні, в умовах розбудови соборної незалежної держави актуалізує перед вітчизняними та зарубіжними політиками проблему інтеграції західного та східного регіонів у соціально-політичне ціле. Одним із важливих засобів вивчення цього питання є соціологічні дослідження. Вельми цікавими, на нашу думку, є результати опитувань соціологічного проекту Канадського Інституту Українських Студій при Альбертському Університеті, який здійснювався під орудою науковців із України (Ярослав Грицак, Наталія Черниш, Віктор Сусак) та США (Оксана Маланчук, Майкл Кенеді, Артур Мілер). Пропонуємо нашим читачам ознайомитися зі статтею Наталії Черниш – професора Львівського університету, доктора соціології. Ця стаття написана на базі семінару, проведеного 26 вересня 2000 р. у Канадському Інституті Українських Студій при Альбертському Університеті.

У 1994 та 1999 роках під орудою вітчизняних та американських науковців у нашій державі проводився проект "Ідентичність та соціальна лояльність", метою якого було порівняння соціально-політичних орієнтацій у Західній та Східній Україні. Показовими центрами західного та східного регіонів були обрані Львів та Донецьк. Загалом у цих двох містах було проведено 800 інтерв'ю до парламентських виборів 1994 року та 1600 інтерв'ю до і одразу після президентських виборів 1999 року.

У 1994 р. дослідницька група відзначила такі загальні характеристики населення Львова: 1) більшість складала етнічні українці, які розмовляли українською мовою як рідною; 2) у переважній більшості респонденти ідентифікувалися з українською культурою; 3) населення було набагато менш зрусифікованим і прорадянськи наставленим, ніж у Донецьку; 4) існувала загальна орієнтація на Захід та демократію західного зразка; 5) властивим був високий рівень національної свідомості.

У Донецьку: 1) російська мова була рідною не лише для етнічних росіян, але й для більшості етнічних українців; 2) більшість опитуваних ідентифікувалася з російською культурою чи з культурою російськомовних українців; 3) населення було більш зрусифікованим і прорадянським, ніж у Львові; 4) існувала загальна орієнтація на Схід і колишню радянську політичну систему; 5) був притаманний низький рівень національної свідомості.

Яким же чином два настільки контрастних регіони могли співіснувати в межах однієї держави? Чи створювали групи населення з такими докорінно відмінними настановами загрозу дестабілізації і, навіть, розпаду України? Щоб відповісти на ці питання, ми повинні докладно вивчити результати опитування, зауважуючи зміни в ієрархії соціальних ідентичностей, властивих для Львова і Донецька, які спостерігалися протягом п'ятирічного періоду здійснення проекту. Важливо порівняти структуру соціальних ідентичностей, визначити найбільш помітні й поширені типи та оцінити потенційний вплив розходжень між західним та східним регіонами України.

Респондентам запропонували вибрати стільки ідентичностей, скільки відповідає їхньому самоотождентуванню. Ми виявили, що для респондентів у Львові ієрархія основних типів соціальних ідентичностей протягом останніх п'яти років лишилася стабільною. З них основними ознаками ідентичності є етнічна і територіальна (тобто самоідентифікація як українець і мешканець Львова). До важливих відносяться статева, релігійна та культурна ідентичності (тобто самоідентифікація з Українською католицькою церквою та із зорієнтованою на Захід українською культурою). Політична ідентичність не є особливо помітною: підтримка демократичних партій зменшилася, натомість спостерігалася незначне зростання підтримки націоналістичних партій.

Для респондентів Донецька ієрархія ідентичностей помітно змінилася. Лише одна ідентичність – територіальна лишалася сталою протягом останніх п'яти років. Зберігає значення статева ідентичність. Однак, українська ідентичність перемістилася на друге місце з четвертого. В ієрархії з'явилися дві нові ідентичності – культурна (православний) та соціальна (пенсіонер). Так звана "радянська" ідентичність зазнала великої втрати популярності (у 1994 р. вона відповідала 40 відсоткам; у 1999 р. зменшилася майже на половину – до 20,4 відсотків). Також менш помітною стала російська етнічна ідентичність, хоча, навіть у 1994 р. вона не фігурувала серед виявлених шести найпоширеніших ідентичностей. Політична ідентичність не є особливо помітною у донецькому регіоні: у 1994 р., як і у 1999 р., найпопулярніша політична ідентичність, а саме ідентичність демократа, займала відносно низький щабель на шкалі поширення.

Отже дослідження засвідчило добре виражену вісь стабільних і чітко сформованих ідентичностей у Львові з досить вузьким діапазоном їх мінливості за останніх п'ять років. Водночас мешканці Донецька, які перебувають у пошуках нової ідентичності, виявили значний зсув у ієрархії своїх виборів. З даних опитувань випливають два висновки: по-перше, соціальна ідентичність у регіоні Львова виявляє тяжіння до етнічної основи, тоді як у регіоні Донецька вона має громадянські основи; по-друге, незважаючи на ці, відмінні, наголоси має місце незначна, але послідовна тенденція до зменшення регіональних розбіжностей: львівська ідентичність рухається на зближення з громадянською моделлю в той час, як донецька ідентичність набирає виразного етнічного забарв-

лення, створюючи основу для розвитку двох нових моделей ідентичності: етнічної і громадянської.

Мовне питання й надалі поділяє населення цих двох регіонів, лишаючись досить помітним серед складових етнічної ідентичності. Однак, за останні п'ять років етнічна (у Львові) і громадянська орієнтації (у Донецьку) рухалися у напрямку виникнення ширшого консенсусу: ми встановили, що не має значення те, якою мовою люди розмовляють, за умови, що вони "за Україну".

Незважаючи на збереження напруженості між регіонами Львова і Донецька, більшість їхніх мешканців погоджуються у двох важливих питаннях: обидва регіони мають спільну долю з рештою України, і дальший поділ країни на дрібніші одиниці суперечив би її інтересам. Коли респондентів попросили висловити свою думку щодо тези "Єдність України важливіша, ніж потреби окремих регіонів", вони, як правило, погоджувалися з нею, підтверджуючи тим самим факт поступового зближення між етнічною та громадянською моделями української ідентичності.

Що стосується релігійної компоненти культурної ідентичності, то тут можна висловити два припущення: 1) збільшення кількості віруючих у Донецьку означає, що цей складник культурної ідентичності стає дедалі помітнішим, рухаючись вгору ієрархією соціальних ідентичностей; 2) зменшення кількості віруючих, що належать до орієнтованих на Росію церков у Донецьку і зростання кількості віруючих церков, орієнтованих на Україну, наближають донецьку модель до львівської.

Дані, отримані внаслідок дослідження, вказують на те, що політична ідентичність не є визначальною складовою соціальної ідентичності у Львові та Донецьку. Отже значну розбіжність політичних настанов у цих двох містах можна вважати за таку, що не має великого значення, з огляду на низький рівень політичної активності, особливо у Донецьку. Громадяни України з обережністю ставляться до політичних експериментів, які над ними проводилися і не вважають, що політична діяльність може змінити їхні суспільні умови. Їхній політичний вибір залежить від конкретної політичної ситуації. Дослідження встановило збільшення підтримки демократичних партій і зменшення кількості прибічників комуністичної партії у Донецьку, а також невелике зростання підтримки соціалістичних партій у Львові. Спостерігалися невеликі зміни у настановах щодо взаємин із Росією та зовнішньополітичної орієнтації України, а також поглиблення песимізму щодо можливостей розвитку України.

Усі ці зміни свідчать про те, що респонденти не схвалюють фракційність, а також тенденції у напрямі розколу України за етнічними, регіональними, культурними та геополітичними лініями. Це у свою чергу створює добрі передумови для інтеграції України як соціального і політичного цілого.

Наталія ЧЕРНИШ,
професор Львівського
Національного університету

УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОС ВОРОНЕЗЬКОГО КРАЮ

У десяти з тридцяти двох районів Воронежської області компактно проживають українці. Межі цієї території нечіткі: окрім Богучарського, Воробйовського, Калачевського, Каменського, Кантемирівського, Ольховатського, Острогозького, Петропавловського, Подгоренського, Россошанського районів та самого Воронежа, багато українців розсіяні по області.

Яка загальна кількість українців у краї – точно невідомо. Згідно перепису 1989 року, їх близько 125 тисяч чоловік (5% населення). Число це явно занижене. Часто зустрічаються сім'ї, в яких батьки за паспортом українці, а їх діти – росіяни. Нещодавно обласним статистичним управлінням здійснено уточнення кількості українців в області їх виявилось більше трьохсот тисяч чоловік. А за "народною статистикою" місцевих старожилів, мінімум кожен третій житель має відношення до українського етносу – а це вже більше восьмисот тисяч. Мова усного спілкування у південно-західних районах близька до української, хоча й відрізняється від літературної. Але мало хто вмє читати українські тексти.

Кантемирівський район області межує з Луганщиною. Та, незважаючи на територіальне сусідство, культурні зв'язки між Воронежською областю й Україною тривалий час були перервані. Українська преса сюди не доходить, теле- і радіопередачі не налагоджені, творчий обмін ускладнений необхідністю великих фінансових витрат. Різносторонні господарські зв'язки, які існували раніше між суміжними областями, також поступово завмирили. І все ж етнічні особливості постійно підтримувалися населенням – стиль ведення господарства близький українському, збережено звичай й пісенну творчість, українські мотиви в живопису.

Лише нещодавно між адміністраціями Луганської та Воронежської областей підписаний договір про співробітництво; прийнято рішення про встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку (вже відбувся конкурс на кращий проект) у Россоші. Свята, присвячені Тарасу Шевченку, регулярно проводить українська громада "Перевесло", зареєстрована 1992 року як українське товариство.

29 вересня 1989 року при Воронізькому державному університеті було організоване Українське товариство. Того ж року його зареєстровано Всеукраїнським товариством української мови "Промісвіт" у Києві, яке тоді очолював Дмитро Павличко. Його метою є вивчення й аналіз місцевої української культури, поширення й викладання в школах Воронежа та південних районів області української мови, створення відділів українських книг і газет у бібліотеках, проведення свят на честь видатних українських діячів. Все це досягається великими зусиллями, що, загалом, не дивно.

Певний час в області видавався україномовний інформаційний бюлетень "Східна Слобідщина" (засновник – Д.М. Денисенко, тоді студент Воронежського державного університету). Проте згодом виникли

труднощі з налагодженою технічною базою. Крім того, стрімко почали зростати ціни на папір і послуги спеціалістів – випуск газети довелося припинити.

Сьогодні “Перевесло” (яке з часу заснування так і не мало ані приміщення, ані телефону) знаходиться в стадії перереєстрації. Спираючись на існуючі закони Росії, Товариство намагається взяти на себе обов'язки Української національно-куль-

Танцювальний ансамбль “Надія” з Воронежа.
Художній керівник Надія Семенова. 2000 р.

турної автономії. Проте, реєструючі органи мають упереджені погляди щодо подібних справ і створюють усілякі перепони. Сталося так, що нас порівнюють із агресивною організацією “Російська національна єдність”, реєстрацію якої у Воронежі анулювало управління юстиції. Реєструючі органи відтоді насторожено ставляться до будь-якої організації зі словом “національне” і замість того, щоб допомагати в процесі становлення, вишуковують причини для мотивації відмови. Процес затягнувся. Отож, у Воронежі та області до цього часу не зареєстровано жодної національно-культурної автономії, хоча такі спроби були й з боку інших національно-культурних товариств.

1994 року було зареєстровано Воронежське обласне об'єднання дружби з Україною, яке очолює ректор Воронежського аграрного університету В.Е. Шевченко. Перед ними – складна проблема: як у сучасних умовах розвивати дружні взаємини між Україною і Воронежською областю. На засіданнях правління підтримується союз Росії і Білорусі, висловлюється впевненість, що й Україна до нього приєднається, проголошується абстрактна ідея про слав'янське братство.

В області діють різноманітні національні товариства. Як своєрідний координуючий центр, нещодавно зареєстрована Асамблея народів Воронежської області, куди увійшло і “Перевесло”. Асамблея підтримується обласною Думою. На засіданнях Правління проголошені достатньо благородні наміри: “Послідовний захист прав усіх громадян області незалежно від національної приналежності було і є нашим першорядним завданням. Ми повинні покласти край будь-яким проявам націоналізму, хто б не був їхнім ініціатором і у якій би суспільній кампанії вони не мали місце. Якщо росіяни будуть шукати причини своїх нещастів у

чеченцях, євреях і представниках інших народів, ми ніколи не вийдемо із сьогоднішнього глухого кута”, – заявив Голова Асамблеї С. Рудаков. Серед перспективних планів Асамблеї – закладка Парку Дружби і заснування газети “Разом”, присвяченої проблемам національних меншин Воронежської області. Створені численні первинні організації в районах, ведуться пошуки джерел для фінансування Асамблеї. Поки що її діяльність обмежується лише заходами, важливими для самоствердження.

Труднощі нашої роботи пов'язані з особливостями місцевості. У різних частинах східної діаспори українців називають “хохлами”. Але таких проблем, як у Воронежській області, здається, немає ніде! Психологія української вторинності формувалася тут століттями. Величезну роль зіграв кордон. Комуś потрібно було постійно підкреслювати російську домінуючу місцевому населенню, а про українців або мовчати, або репрезентувати “хохлацтво” як прикре непорозуміння. Водночас, на державному рівні пропагувалися ідеї близькості українців і росіян, відсутності між ними суттєвих відмінностей. Отже й нічого сутнісно українського нам не потрібно – всі ми “радянські”. З'явилося навіть поняття “інтегральна культура”, яке мало численних прихильників.

Наша діяльність ішла врозріз із такими ідеями. Тому нас називали “диваками”, “сепаратистами”, радили або бути як усі, або виїздити на Україну. Постійні економічні кризи також наклали відбиток на суспільне життя. Нестабільність економіки і низький рівень доходів населення в нашій місцевості спричинили згасання громадської діяльності. “Перевесло” знаходиться у невідгідному положенні, бо не має коштів і займається, за місцевими оцінками, неprestижною діяльністю. Та авторитет нашої організації, незважаючи на об'єктивні труднощі та невдачі, зростає. Владні структури (обласні адміністрація і Дума) зараз до нас ставляться з повагою.

Авторитет створюється конкретними діями. У деяких школах Воронежа були організовані гуртки української мови, при Держуніверситеті на філологічному факультеті була набрана група студентів із спеціалізацією “українська мова”. Ентузіастивикладачі факультету професор В.І. Собіннікова та її учні – професор Г.Ф. Ковальов і доцент М.Т. Авдеева пов'язували вирішення кадрової проблеми відкриттям у школах південних районів області якщо не класів, то курсів української мови. Але йшов час, а змін не було. Стурбовані своєю майбутньою роботою, студенти паралельно засвоювали інші спеціальності. А викладання української мови, не маючи ні матеріальної, ні моральної підтримки з боку ректорату, поступово зліквідувалося. У вересні минулого року у воронезькій гімназії №8 були відкриті курси української мови. Знову на голому ентузіазмі... Чи надовго?

Микола БІРЮК,
професор Воронежського
державного університету,
Голова Воронежського українського
товариства “Перевесло”

ПАРАДОКСИ БЕРЕСТЕЙЩИНИ

У столітті, що минає, імперія зробила все, аби народи пересварилися у віках. Міни уповільненої дії закладалися під міжнародні відносини в пору буйної молодости Радянського Союзу – на перспективу. Нині вже немає СРСР, а на пострадянському просторі продовжують лунати вибухи. Непорозуміння між народами даються взнаки як не в одному, так у іншому місці. Найголосніші міжнаціональні конфлікти почалися ще за животіння Союзу в Карабаху, Середній Азії, Придністров'ї, Грузії, Чечні. Не все і не скрізь піднялося в повітря: там час не вийшов, десь вибухівка не спрацювала. З Кремля це називають “націоналізмом”. Неправда. Адже “замінували” міжнародні відносини “рукою Москви”. Як це діялося? Що робиться нині? Чого очікувати завтра? Політикам і дипломатам новопосталих держав на теренах СРСР випадає бути саперами попереду спровокованої соціалістичної історії і прокладати шлях за собою. Щоб не починалися сутички, не переростали у братовбивчі війни. На часі вже розблокувати незримую систему самознищення, демонтувати потаємні конструкції, проводити “дезактивацію” ураженої території і свідомості.

Це все просто і зрозуміло. Оптимальна метода посварити родичів або сусідів – перейти межу в сусідній город. Якщо межа забудеться дітьми – її згадають онуки. За цією примітивною схемою ще у 20-30-х рр. – далекоглядно, про всяк випадок чи, може, інтуїтивно – програмувалися, фактично, гарячі точки на одній шостій земної кулі. Великий “знавець” національного питання Йосиф Сталін знав що робив, коли вірменські терени Карабаху адміністративно відводив до складу Азербайджану, землі стародавньої цивілізації таджиків віддавав молодим і гарячим узбекам, а споконвічну Україну на заході – полякам, на сході (північному, південному) – росіянам, на півночі – білорусам, на південному заході – під Молдавію. І... справдилося у 80-ті.

Пролилася кров у Карабаху, Фергані. Але не скрізь, де сподівалися. Порятували відносини між народами, розпад “імперії зла” та вихід із-під Москви. Але й дотепер на кордоні з Афганістаном стоїть... московська застава. А б'ють прикордонників із “білокам'яної” нащадки отих самих “басмачів” на вигнанні, які, як бачимо, не забувають рубежів дідівської землі. Чотирнадцята чи якась за ліком армія повертається до Російської Федерації з українського колись Подністров'я – непевної автономії Молдови. “Русские парни” оберігають мир абхазців із грузинами, і ніхто не годен сказати, коли вони встерезуть його. Тут уже вибухнуло...

Українці не ставлять територіальних вимог до сусідніх народів. Але ми зобов'язані, просто мусимо вимагати задоволення наших національно-культурних потреб на тих етнічних землях, які не увійшли до складу Української держави. У Центральній, Західній Європі вже розгороджують кор-

дони між народами й будують спільний дім – Європейський Союз. Але спершу там вирішили свої національні і міжнаціональні питання. Ми теж маємо вирішити їх, щоб увійти до європейської спільноти. І бути друзями з білорусами, росіянами, поляками, молдаванами – усіма сусідніми народами. Передусім попросимо їх усіх люб'язно дозволити українцям у їхніх державах бути і називатися українцями.

Який стиль поведінки з українцями у Білорусі? За кого тут мають наших земляків? Які надії покладають? Але спершу: як так сталося, що Волинське Полісся після тисячолітньої етногенези українського народу, дісталось братнім білорусам – нащадкам дреговичів і радимичів? Воно, може б, і не слід було доходити часів поділу між племенами у Давній Русі, та сучасне безглуздя вимагає. На цьому будують не тільки теорії сумбуру, а й політику розбрату між народами. На підставі пакту Молотова-Ріббентропа гітлерівці спільно з червоноармійцями розгромили Польщу у вересні 1939 року. Західноукраїнські землі Москва відвела УРСР, західнобілоруські – БРСР. Полісся, споконвічний український край, самовільно віддала Білоруській республіці. Так почалася трагедія... Не зарадили ані демонстрації мешканців Берестя, Кобрини і Пінська за возз'єднання з УРСР, ані поліська депутація до Львова на національні збори Західної України, – та поліщуків навіть на поріг не пустили. У Москві, куди також вирушила поліська депутація на чолі з С. Городчуком шукати справедливості, третьюрядними чиновниками у білякремлівських приймальнях у душі найпередовішої ідеології було заявлено: “Партія краще знає, що треба!” Не могла зарадити Полісся також позиція тодішнього уряду УРСР на чолі з М. Хрущовим, – останній навіть зважився висловити офіційні претензії на Берестейщину як край етнічно український. З усіх поглядів слушне домагання Києва Сталін відхилив і приєднав край до БССР.

Усі ці події мовою фактів і документів висвітлює Володимир Леонюк в укладеному ним і виданому 1996 року у Львові “Словнику Берестейщини” – справжній енциклопедії краю.

Доля автора засвідчує, що сталося тут з українськими патріотами. Народився В. Леонюк 1932 року в селі Критишин, у селянській родині, що згодом вимерла на заслання в Казахстані. Засуджували його двічі: двадцятирічного – 1952 року, в Пінську і двадцятивосьмирічного, 1960 року, в Києві. Член Українського громадсько-політичного об'єднання Брестської області. Грунтовний науковець. “Словник Берестейщини” – його подвиг вченого і громадянина. Як очевидець і жертва, він свідчить: “Заповнавши в 1939 році з ласки Москви Берестейщину, більшовицький режим БССР, очолений П. Пономаренком, негайно приступив до навернення українців Полісся на білорусів із застосуванням методів, апробованих теоретично і практично на сході – на Кубані і Слобідщині. Усім поліщукам уписується до

паспортів (незалежно від волі їх власників) національність "білорус", українська мова вилучається з офіційного вжитку, зачинаються численні українські школи, створені самим населенням, виарештовуються і щезають назавжди українські активісти. Вороже ставлення Мінська до польського українства за його свідомий чи несвідомий опір білорусифікації триває по сьогоднішній день".

У Другу світову Берестейщина виборювала Українську самостійну соборну державу. Саме тут восени 1941-го почала формуватися Українська Повстанська Армія. Діяли на Поліссі легендарні бульбівці, захищаючи люд як від німецького терору, так і радянської сваволі. Українці Полісся брали активну участь в УПА. Не було, здається, такої місцевості на Поліссі, де б не прогрімів бій чи не сталася сутичка зі спецзагонами КДБ і де б не накладали головами повстанці-поліщуки. Останні бої між повстанською групою І. Сікори і загоном КДБ стався у березні 1952 року в Іванівському районі на Одрижинських хуторах. Оточені повстанці в полон живими не здалися. Роком пізніше ще одна група була знищена в околицях Кобриня.

Після війни Берестейщину знову приєднали до Білорусі. Відтак, "випадково вціліла від гітлерівського геноциду свідомі частина суспільності краю винищується під закидом у співпраці з німцями або у зв'язках з ОУН-УПА. Закриваються останні українські школи, що якимось дивом ще животіли в глухих селах... Перманентна боротьба із так званим "українським буржуазним націоналізмом" велася з метою придушення національної свідомості населення... Після того, як на початку 1950-х у безперервних нерівних боях вигинуло українське збройне підпілля, а громадський актив під конвоєм перемандрував до ГУЛАГу, у деяких гарячих головах у Мінську могла зародитися спокуслива надія, що виснажене, ізольоване від України і всього світу Полісся вже ніщо не врятує від етнічного колапсу і воно стане легким трофеєм "старших" братів з Москви і Мінська. Однак "старші" брати, наламавши на Поліссі днів, у головному прорахувалися – Полісся, хоча й надто дорогою ціною, зберегло своє етнічне ество від руйнації. І, насамперед, – мову, головну підвалину національності. Подекуди, як показують останні події, – також і національну свідомість, почуття спільності зі своїм народом".

Дослухаймося слова з Берестейщини. Так поведеться з українцями в Білорусі – корінними, не приїжджими, як з Україною у Союзі, з прикровідомою установкою на боротьбу з "українським націоналізмом". Це і є міна сповільненої дії на віддалену перспективу під карооко-синьооке майбутнє Поліського краю. Сьогодні Україні й Білорусі не до прийдешнього. Болять гостріші, нагальніші болі народородження, державотворення. Народи народяться з себе, держави утворюються сильні, їм вирішувати українсько-білоруські проблеми, чи ще нам?

Сьогодні вони зависають чиновницьким крютковорством і потерпають від сваволі владоможців. Поки що. Не реєструють вони у Брестській області національні товариства – "Просвіту Берестейщини" імені Тараса Шевченка та Українське громадсько-культурне об'єднання. Забороняють їхній доробок – вилучають із усіх бібліотек щойно цито-

ваний "Словник Берестейщини" Володимира Леонюка. Маємо й зловісніше, небезпечніше за наслідками:

українські пісні тут називають білоруськими, українців – білорусами. Безневинна забава? Ой, ні! І боятися треба не одних тільки цих "помилочок" з боку владних структур. Не лише заблудів недалекоглядних науковців-патріотів Білорусі. З ученими сподіваємося дійти істини у серйозній розмові. Остерігатися слід найбільше того, що створило теперішні незгоди між нами і організовує завтрашні. Організаційного центру в третій столиці, політики розбрату в дії остерігаймося! Методика вдосконалюється. Народи зіштовхує у двобої і, навіть, багатоборстві. У цьому – стратегія і тактика імперії. Зрозуміємо – порозуміємося і не дамо себе втягнути у протистояння...

Так уже сталося нещодавно з "теорією" про ятвязьке походження поліщуків. Свідчу як співрозмовник: ініціатор витворення мови і держави західних поліщуків – Ятвязі Микола Шелягович, мав намір у листопаді 1989-го вимагати від Мінська у Києві північних районів Житомирщини, Рівненщини, Волині. Від Польщі – Білосточчини, Підляшшя. Заявляв на півсвіту – патріотично, голосно. А нині не вимагає нічого. Без територіальних претензій. Не схотів і зустрітися з київським кореспондентом. Комерсант собі та й годі. Розмовляє далєбі не ятвязькою, а російською мовою, зробивши вчасно свою гендлярську справу. І розсекретивши цим її організаторів.

А ганьба впала на патріотів Білорусі. Так підривають патріотизм зсередини: абсурдом, широкомасштабними провокаціями. Вглиб історії і на перспективу. Маємо думати у Києві і Мінську. Чи ж в інтересах всуціль зрусифікованої Білорусі, де й село забуло рідну мову, перетворювати на білорусів українців Берестейщини? Навіщо? Сумнівні будуть метаморфози. Підозріле народотворення. Це, мабуть, не міна – атомна бомба з ланцюговою реакцією в історичному процесі. Дивувався ще за Союзом: на Різдво 1990-го на Берестейщині у Польщі, в селах Північного Підляшшя, де говорять українською, а називають їх теж... білорусами. Вивчають білоруську мову. Про це польська держава подбала! Українська школа забороняється. Отакі сильні білоруси в Польщі? Ні. Росіяни у Москві і поляки у Варшаві. Ця політика міжнародна, перейшла державні кордони. Але тепер українці теж мають свою державу. І чекають, що вона скаже.

Поки що Полісся спить. Але це не означає, що воно вік відпочиватиме, денационалізоване. У Більську, на Підляшші, український патріотизм несподівано прокинувся у середині 80-х. І заговорив рідною мовою цілого покоління учених, науковців, громадських діячів – подвижників національного відродження краю. Такого не було в історії від першопочатків на берестейському Поліссі. А у Білорусі? Слово тепер за Києвом. Українська влада не має запліщувати очі: у Брестській області українців забороняють. Цьому треба покласти край на дипломатичному, політичному рівні. Задля добросусідства завтра.

ПІВНІЧНЕ ПІДЛЯШШЯ – ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСТВА

Серед територій, заселених автохтонним українським населенням, Підляшшя, зокрема, його північна частина, розташована зараз у межах Польщі, на правому березі Бугу, займає особливе місце. Аж до останніх десятиліть ХХ ст. цей регіон майже нічим не засвідчував своєї приналежності до українського простору.

Вже сама назва наголошує на прикордонному положенні Підляшшя – “під ляхами” (у сусідстві з поляками). Виникла вона досить пізно – наприкінці XV ст., коли ця територія належала до Великого князівства Литовського, межуючи з польським, Мазовшем. На початку XVI ст. з цих земель утворилося окреме воєводство, яке почали називати Підляським, що й закріпило вживання назви.

Від 1999 р., по реформі адміністративного поділу Польщі, Підляським воєводством стали звати велику територію на північному сході, що межувала з Білоруссю, Литвою та Калінінградською областю Росії. Під назвою Підляшшя ми розуміємо, передусім, територію, яку заселяють українці. Це, зокрема, південно-східна частина цього ж Підляського воєводства з районними містами Більськом, Гайнівкою і Сім'ятичами. Цієї території лише в невеликій мірі торкнулася “репатріація” до СРСР, обминула її також акція “Вісла”, тому що тодішня влада місцеве населення вважала білорусами. Ці дві депортаційні операції, які “очистили” інші прикордонні території, заселені українцями не обминули натомість Лівобережного, Південного Підляшшя, де зараз українців, які не зреклися своєї мови й церкви можна порахувати на пальцях (нині – це північна частина Люблінського воєводства і східний клаптик Мазовецького). Отже, сучасне Підляшшя приблизно відповідає західній частині історичної Берестейської землі (Берестейщина, Берестейсько-Дорогичинська Русь), що в X ст. увійшла до складу Київської Русі.

Поєднана етнічними, географічними і політичними зв'язками з Волинню, Берестейщина ділила разом із нею всі злети й падіння староукраїнської державності (“княжої доби”). Про найдавнішу історію цієї землі більше можемо довідатися з археології, ніж із письмових джерел – перша літописна згадка про Берестя відноситься ще до початку XI ст., про Дорогичин – до половини XII ст., а про Більськ – до половини XIII ст. Саме в XIII ст. відбулися такі важливі для Галицько-Волинського князівства події, як наприклад, коронація князя Данила Романовича на короля Русі, здійснена 1253 р. в Дорогичині.

Основний ескіз сьогоденної етнічної карти Підляшшя і Полісся накреслений був за період “княжої доби”. Сучасного вигляду етнічна карта Підляшшя почала набирати в кінці XIV – на початку XV століть, коли на заході від Дорогичина, Сім'ятичів, і Більська виникли численні поселення дрібної польської (мазовецької) шляхти. Згодом українське населення зустрілося також із білоруським, яке на північ від Нарви колонізувало околиці Заблудова (XVI ст.), а на південному його березі просунулося аж до річки Наровки (поч. XVII ст.).

Поділ Підляшшя на дві окремі частини відбувся у XIX ст. Його південна частина (на лівому березі Бугу) відійшла до автономного Польського королівства, а північна, безпосередньо, до Російської імперії (Гродненська губернія). З цієї ж причини різними шляхами пішли події в житті церкви і тому неоднаковим був її вплив на національні орієнтації місцевих русинів.

На Північному Підляшші у 1800 р. проживало біля 40 тис. українців (38 тис. уніатів і 2 тис. православних). У 1839 р. унія була тут ліквідована і все населення віддано під духовний нагляд російської Православної церкви. У деяких парафіях із цієї причини виникали конфлікти, але в цілому обійшлося без струсів.

Інакше сталося у південній частині Підляшшя, яке було тоді в складі Холмської єпархії. Тут російський уряд вирішив ліквідувати унію одразу ж після польського Січневого повстання в 60-х роках XIX ст. Спочатку процес ліквідації мав характер “відлатинізування” церковних обрядів, але здійснювався невміло, брутально, що відштовхувало населення, яке починало чинити все більший опір. Нічого не змінила й остаточна ліквідація унії, завершена у 1875 р., та офіційне проголошення всіх громадян православними. Частина населення погодилася з цим фактом, частина користувалася послугами православних священників, а інші (т. зв. “упорствуючі”) взагалі відмовлялися від будь-якого контакту з Православною церквою. Жорстокі репресії з боку російської адміністрації і поліції лише підсилювали конфлікт і ненависть. Колишні уніатські священники або прийняли православ'я, або втекли до Галичини. Тому “упорствуючі” також почали схилитися на бік римокатолицького духовенства, таємно користуючись його послугами. Цю ситуацію використали польські діячі в своїй національній пропаганді. Як наслідок, у 1905 р., коли виникла можливість виходу з Православної церкви, понад сто тисяч колишніх уніатів Південного Підляшшя і Холмщини змінили своє віросповідання на римокатолицьке, швидко зрікаючись рідної мови і звичаїв, замінюючи їх польськими.

На Північному Підляшші процес колонізації був припинений, але й тут не склалися кращі умови для виникнення і розвитку української національної свідомості, бо ж російська, як цивільна, так і церковна влада, докладала максимум зусиль, щоб русифікувати “малоросійське” населення.

За даними російського перепису з 1897 р., на території тодішнього Більського повіту, який обіймав майже всю українську етнічну територію на північ від Бугу, проживало близько 64 тис. україномовного

Ансамбль "Ранок" з м. Більськ-Підляський

населення. Однак, це населення не мало ще національної свідомости. Не змінила стану свідомости підляського населення в Більському повіті й українська революція 1917–1920 років.

Коли в 1919 р. ця територія увійшла до складу Польщі, нова влада робила все, щоб на землях Північного Підляшшя без кристалізованої національної свідомости, протидіяти українським тенденціям. Тому в польському переписі населення з 1921 р. в Більському повіті "начислено" тільки 66 (!) осіб української національності. Решту записували як "православних поляків" та "білорусів". Подібна ситуація склалася на Берестейському і Пінському Поліссі.

Такі маніпуляції (засуджувані пізніше польськими вченими), були якнайбільше до вподоби білоруським діячам, які використали їх для максимального "побільшення" своєї національної території. Поширенню переконання про "білоруськість" Північного Підляшшя і Полісся сприяла також діяльність Комуністичної партії Західної Білорусі і Білоруської селянсько-робітничої Громади. Насе-

Колядування на Підляшші...

лення, зокрема найбільше, вони притягали до себе, передусім, радикальними суспільними гаслами.

Остаточно "вирішили" справу "обілювання" більшовики, включивши у 1939 р. Північне Підляшшя і Берестейсько-Пінське Полісся до Білоруської РСР. Тоді тут було створено білоруські школи і пресу, а до паспортів вписано "білоруську" національність. Подібну політику продовжувала і післявоєнна польська влада, яка організувала тут школи з навчанням білоруською мовою та ерзац національної організації у Білоруського суспільно-культурного товариства.

Інша ситуація склалася на Південному Підляшші. Ще у 1917–1918 роках тут діяв, створений Союзом Визволення України, український осередок у Білій Підляській, який організував шкільництво, мав власне книжкове видавництво і тижневик "Рідне Слово". Український національний рух, що був активний тут у 20-х роках, також придушувався польською владою (у 1938 р. було знищено понад сто православних святинь на Південному Підляшші і Холмщині). Можливість відродження з'явилася в роки німецької окупації (1939–1944), але вже в 1947 р. сюди сягнула акція "Вісла", внаслідок якої тутешнє українське населення було переселено на північні землі. Після 1956 р. повернулось не так багато – відновлена у 1989 р. Люблінсько-Холмська православна єпархія нараховувала близько десяти тисяч віруючих по всій Холмщині і Південному Підляшші.

Отже, єдиною в масштабі цілої Польщі етнічною територією, якої не знищила злочинна акція "Вісла", залишилося Північне Підляшшя, де було "не помічено", що місцеві православні – то не лише білоруси, але й українці. Можна сказати також, що й самі підляські русини-українці цього "не помітили", звикаючи помалу до охрещення "білоруси". Це нове ім'я, свого роду національний псевдонім, нічого суттєвого в їхньому житті не змінило. Всі й надалі говорять українською (якщо ще не перейшли на польську мову, зокрема по містах), співають українські пісні (якщо ще взагалі співають) і по-старому сміються над дзекаючими "литвинами" (тобто справжніми білорусами), кажучи, що "як сир не закуска, так і литвин не людина".

Позитивним винятком на цьому тлі були Кліщелі, містечко Гайнівського повіту. У 1957 р. в Кліщелі було засновано осередок Українського суспільно-культурного товариства. При ньому діяв театральний гурток, який у 1966 р. за виставу п'єси "Безталанна" отримав перше місце на загальному польському огляді колективів УСКТ в Перемишлі. До місцевої початкової школи було уведено вивчення української мови. Однак, діяльність гуртка УСКТ в Кліщелях зустрічала різні перешкоди з боку вла-

ди. Тож наприкінці 60-х років він був змушений припинити свою діяльність.

У сімдесятих роках комуністична партія проголосила офіційну однаціональність польської народної держави. На Підляшші організацією, яка мала задовольняти, а насправді, заспокоювати й упокоювати культурні потреби українського населення, стало Білоруське суспільно-культурне товариство. Однак, виявилось, що співати "вічну пам'ять" місцевим українцям ще рано.

Коли прийшли бурхливі 1980–1981 роки, хвиля національного піднесення торкнулася не тільки польського суспільства, а докотилася й до дрімучого Підляшшя. Учні середніх шкіл, студенти почали наполегливо шукати відповіді на Шевченкове "чії сини, яких батьків?". Наслідком тих пошуків стало українське національне пробудження, перші організовані прояви якого почалися 1982 року.

До того часу, у 1970-х рр., українські акценти зводилися в основному до літератури – віршів, писаних місцевими українськими, більш або менш архаїчними, говірками. Друковані вони були переважно на стрінках білоруськомовних видань – білостоцького тижневика "Ніва" і "Білоруського календаря", бо їхні редактори все, що могли, підводили під поняття "білоруські говірки". З 1983 р. у Більську почав виходити щорічний поетичний альманах "Наш голос", у 5-ти випусках якого друкувалися вірші майже двадцяти молодих підляських поетів, що писали українськими говірками або літературною мовою. З цього часу їхні вірші вже постійно увійшли на сторінки таких українських видань у Польщі як щомісячник "Наша культура", тижневик "Наше слово", "Український календар".

Український національний рух розпочала, передусім, молодь. У 1983–1990 рр. проводилися щорічні рейди "Підляшшя" і "Надбужанська земля", організовувалися по селах освідомні зустрічі з місцевим населенням, влаштовувалися концерти з нагоди Шевченкових роковин. З українською піснею почали приїздити на Підляшшя українські колективи з різних куточків Польщі; фольклорні колективи з Підляшшя стали учасниками українських фестивалів у Сопоті. Підляські поети брали участь у Конкурсах молодих творців української культури, які організував гурток УСКТ у Кракові (1988 року переможницею у номінації "найкраща поезія" стала Євгенія Жабінська з містечка Орля). Одним словом, на Підляшші почалося відродження української національної культури.

З 1983 р. на Підляшші почали підпільно виходити українські брошури й журнали. Крім "Нашого голосу" варто згадати "товстий журнал" "Основи" (4 випуски у 1987–89 рр.), а також щомісячник "Круг" польською мовою, що виходив у 1989–1990 рр. Серед книжкових публікацій переважали твори на історичну тематику та поезія.

У 1985 р. відновлено діяльність гуртка УСКТ в Кліщелях, згодом, у 1986–87 рр. виникли чергові гуртки у Черемусі, Більську, Гайнівці і воєводському Білостоці, де проживає багато вихідців з-над Буга і Нарви.

1989 рік і перші, частково демократичні, вибори до польського парламенту дали підляським українцям змогу перейти від культурних до політичних форм діяльності. У Більському виборчому окрузі обрано тоді українського кандидата до Сейму, який набрав кільканадцять тисяч голосів.

Відхід комуністів від влади у 1989 р. приніс також великі зміни в організаційному житті українців Польщі. УСКТ, досі фінансоване і контрольоване Міністерством внутрішніх справ, перейшло під опіку Міністерства культури і мистецтв. Виникло тут Бюро у справах національних меншин, яке займається, передусім, фінансовою допомогою культурним починанням окремих національних організацій. Весною 1990 р. відбувся Український з'їзд, на якому замість УСКТ було утворено нову організацію – Об'єднання українців у Польщі. У грудні цього ж року, на основі існуючих гуртків, виник Підляський відділ ОУП.

1990 р. відбулися вибори до міських і гмінних самоуправ. На Підляшші виникли українські виборчі комітети. Найбільшого успіху досягли у Більській гміні, де вїтом став молодий український діяч Юрій Ігнатюк.

У 1991 р. вийшов перший номер квартальника (зараз двомісячник) "Над Бугом і Нарвою", а Білостоцьке радіо почало транслювати українську передачу "Українська думка". У 1992 р. на основі гуртків Підляського відділу ОУП виникла окрема організація – Союз українців Підляшшя.

Зміни політичної ситуації не відбувались лише у Польщі. "Перебудова", яка почалася в СРСР, уможливила налагодження широких контактів з Україною. Наслідком цього були публікації про Підляшшя в українських журналах. З 1989 р. на Підляшшя почали приїздити українські колективи, зокрема, фольклорні. Першою була студентська "Горина" з Інституту культури в Рівному. Україну відвідували колективи з Підляшшя. Здобуття Україною самостійності внесло в підляське життя нові акценти, наприклад, візити до Більська дипломатів із Посольства України у Варшаві.

Загалом, можна сказати, що протягом 90-х років український національний рух на Підляшші стабілізувався. В міру регулярно виходить двомісячник "Над Бугом і Нарвою", постійно з'являються українські передачі на білостоцькому радіо, а з 1985 р. – на телебаченні. Щороку відбуваються Фестивалі української культури "Підляська осінь" та інші культурні заходи. У декількох школах викладають українську мову. Виходять також книжкові публікації історичного та літературного характеру.

Зрозуміло, що ці безсумнівні успіхи далеко не відповідають потребам. Але праці на благо нації всім ще треба вчитися. Підляшшя Аппо Вотіпі 2000 вже не Богом і Україною забутий простір, де кожен, хто тільки захоче, може гуляти і ловити до свого мішка національно несвідомих і беззахисних русинів.

Юрій ГАВРИЛЮК

НЕВІДОМА ЗЕМЛЯ: УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ

Українську говірку тут можна почути частіше, ніж у багатьох містах Східної України. Співаючою мовою розмовляють і старі, й малі. Потрапивши до якоїсь із тутешніх родин, здається, що перебуваєш у галицькій глибинці.

Північ Румунії українці заселяють здавна. Як свідчать середньовічні хроніки, "рутени" співіснували з румунами на цих землях ще за часів Галицько-волинського князівства. У 1950-х роках, за даними перепису населення, в Румунії мешкало 300 тисяч українців. Та за 40 років правління диктатора Чаушеску їх кількість зменшилася до 66 тисяч. Сумно, та в Україні про історію й сучасність української національної меншини Румунії знають небагато.

4-6 серпня 2000 року в містечку Серет на Сучавщині (Сучава - румунський обласний центр) українці Румунії відзначали 2000-ліття Різдва Христового. Вперше після 63-річної перерви на Буковину прибув Папський нунцій. Щоправда у 1937-му, коли представник Папи приїздив до Чернівців, українців Буковини ще не розділяли кордони. З Сучави, Мараморощини (румунська частина Закарпаття) та Банату (регіон на південному заході країни) з'їхалися до Серету українці. Приїхали й високоповажні гості з українського Посольства. А єдиними представниками від України на цьому святі були хористи Тернопільського молодіжного товариства "Вертеп", віце-ректор Тернопільської семінарії отець Михайло Пастух та автор цих рядків.

ПОПОВИЧІ

До Румунії "Вертеп" прибув на запрошення священицької родини Поповичів. Цю патріархальну українську сім'ю без перебільшення можна назвати героїчною. 60-річний панотець Василь Попович після повалення режиму Чаушеску став промоутором відродження забороненої комуністами греко-католицької церкви. Значною мірою завдяки йому нині відновлено 18 українських парафій. Його рідний брат - директор української гімназії у містечку Сігет, дружина - вчитель української мови. Батьковими стопами пішов Попович-молодший, також Василь. Нині - він парох українців Серету. 27-річна Люся, донька отця Василя, - журналістка, видає рідною мовою часопис "Воскресіння". Її чоловік Василь - майбутній

священик. Просторій старосвітській хаті в Сереті, де мешкає сім'я українського священика, понад 100 років. Від високих покоїв віє часами, коли буковинка Ольга Кобилянська писала свого "Апостола черні". Забігаючи наперед скажу, що недільної днини, коли у вітальні цього дому зібралися на гостину українські священики з різних місцевостей Румунії, автора цих рядків не полишало відчуття, що він опинився у патріархальному передвоєнному минулому.

Діти-дошкільнята у родині Поповичів чудово щечечуть українською. Та п'ятирічне дівча вже може порозумітися й румунською. Це життєва необхідність: малі українці вивчають рідну мову у школі лише чотири години на тиждень, оскільки україномовні школи в Румунії скасували ще в 50-х - на початку 60-х років.

Храмове свято в Сереті

СВЯТО

Тогоріч хористам із Тернополя святити яблука випало двічі. По приїзді до Серету з'ясувалося, що нерухомі свята, зокрема Спаса, і православна, і греко-католицька церкви в Румунії святкують за новим стилем, себто на два тижні швидше як в Україні.

Вранці 6 серпня вулиці охайного містечка сповнилися людським гамором і торохтінням возів. Усюди було чути українську бесіду. З прилеглих сіл зійшлися, з'їхалися прихожани на свято греко-католицької церкви в Сереті.

Утім, це не просто храмове свято. Напередодні празника, під час офіційного прийому в мерії й на урочистостях у Будинку

культури організатори неодноразово наголошували на національному забарвленні свята. У роки комуністичних гонінь греко-католицькі священики зберегли від румунізації свої парафії. Формально прийнявши румунське православ'я, вони тим самим поставили заслін асиміляції українських громад, принципово не переходили на румунськомовні богослужіння й проповіді. Власне, й сьогодні панотцям доводиться наражатися на неприємності й непорозуміння з огляду на виразно національний характер церкви. Досить сказати, що церковні куполи у Сереті помережані широкими синьо-жовтими смугами.

Людей на свято прийшло стільки, що місця в чудовому, у візантійському стилі храмі, всім не вистачило. Українці заповнили церковне подвір'я і тротуари прилеглих вуличок. Усім прибулим на свято пришилили до одягу синьо-жовті прапорці. У національних барвах й опаски церковного братства та стихарі хлопчиків-служок. Мушу зізнатися, що чогось подібного давненько не бачив навіть у найпатріотичніших галицьких селах.

Приємно здивувало численне представництво на Богослужінні римо-католицьких та православних священиків. Серет - унікальний приклад мир-

ного співжиття різних конфесій. Після архієрейської літургії, яку співав "Вертеп", один із румунських священиків у привітанні зазначив: "Де два українці – там хор".

Свято плавно переросло в імпровізований концерт, що його "Вертеп" влаштував просто на вулиці. Тернопільські хлопці та дівчата співали й співали, а люди, оточивши хористів тісним кільцем, довго не розходилися. Завершився концерт Івасюковою "Червоною рутою", яку співали всі разом.

НЕГОСТИНА

Це суцільно українське село виявилось дуже гостинним. "Вертеп" приїхав сюди разом із депутатом румунського парламенту від української національної меншини Вікентієм Николайчуком. Біля пам'ятника Тарасові Шевченку, спорудженому в центрі села, відбувся зворушливий концерт. Місцеві школярі вітали "козаків з України" короваем і піснею. Та оспівуючи запорожців, чомусь співали й про... мандоліни. Про що йдеться, я збагнув тільки повернувшись до Тернополя, коли перечитав, подаровані паном Николайчуком, українські газети Румунії. Виявляється, за часів Чаушеску популярну на Буковині мандоліну затаврували як український "націоналістичний" музичний інструмент. Відтак, після повалення комуністичного режиму, мандоліну тут сприймають не інакше як своєрідний символ України. На сільському Будинку культури меморіальна таблиця Назарію Яремчуку. Тут буковинський соловейко виступав із концертом, будучи вже смертельно хворим.

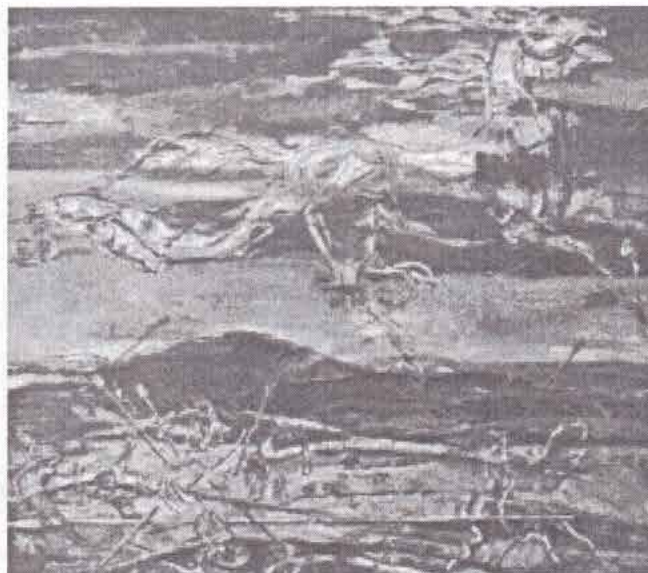
Спільний із школярами концерт закінчуємо Шевченковим "Заповітом". Страшенно поспішаємо, та гостинна Негостина не відпускає нас до тих пір, поки не скуштуємо тутешніх хліба-солі.

ЄДНАЙ НАС, БОЖЕ...

Чотириденне перебування "Вертепу" в Румунії було надзвичайно насиченим. Годі переповісти усі яскраві епізоди. Іноді у мене складалося враження, що чиясь невидима рука навмисне влаштовує перебіг нашої мандрівки у такий спосіб, аби згодом викласти усе пережите на папір. Хіба можна забути ту надзвичайну атмосферу, що панувала на праніковій гостині, влаштованій для тернополян? Здавалося, усе пережите українцями, відрізаними від батьківської землі, хористи з Серету вилили тужливими піснями. А випадок у Сучаві? Після того як вертепівці заспівали гімн Богородиці у відомому на всю Румунію монастирі Іоана Сучавського, підійшла стара жінка на милицях. "Най Бог прийме ваш спів", – звернулася до тернополян українською і поцілувала руку отцю Михайлу.

Та чи не найбільше зворушив глибинні струни серця виступ дітей із Серету на святі в Будинку культури. До всіх присутніх у залі українців із найвіддаленіших місцевостей Румунії, а найперше, до своїх єдинокровних братів з України, вони звернулися словами пісні: "Єднай нас, Боже, таким ланцюгом, що його ніхто не зможе пірвати!"

Ростислав КРАМАР,
Голова Тернопільського обласного відділення
Товариства "Україна-Світ"

Із триптиху "Стен". 1990 р.

У 2001 році побачила світ збірка творів українського митця з Пряшева Прокопа Колісника, яка має назву "Чисниця" (видавництво "Асоціація Українських Письменників"). Поетичні та прозові твори-роздуми автора ілюстровані репродукціями його ж живописних робіт.

Часопис "Український світ" вже знайомив своїх читачів із творчістю митця (див. чч. 5-12, 1994 р.; 7-12, 1995 р.). А нині публікуємо фрагменти творів П. Колісника з щойно виданої збірки.

Прокіп КОЛІСНИК

ЧИСНИЦЯ

Порожньо. На підлозі розбиті глечики нескінченних пошуків. Повна майстерня духів, вже самостійних творів. Творець ще відчуває свою якусь причетність до них, але вони вже живуть самостійним життям, самостійними символами. Мовчки, без перешкод, виходять з майстерні і розлітаються по світі в пошуках розуміння, в пошуках відповіді на поставлені майстром запитання. Деякі повертаються, деякі хтось безповоротно привласнює, інші ж зустрінуться з ним в часі і просторі – там...

Малюю, тому що люблю.

Кажуть, що малює той, хто має що сказати.

Малюю тому, що хочу запитати.

Кажуть, що малює той, хто хоче прикрасити.

Малюю тому, що хочу окультурити.

Кажуть, що малює той, хто хоче ствердити.

Малюю тому, що хочу зрозуміти.

Кажуть, що малює той, хто хоче заперечити.

Малюю тому, що хочу знайти.

Кажуть, що малює той, хто хоче показати.

Малюю тому, що хочу запропонувати.

Кажуть, що малює той, хто хоче заробити.

Малюю тому, що мушу вижити.

Кажуть, що малює той, хто вмie щось сказати.

Малюю тому, що шукаю.

Малюю тому, що люблю.

ТРИ СТОЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛЯНСЬКОМУ РОДУ ЛИМИЧІВ

Могутній поклик роду притаманний лише окремим – людям, у яких надзвичайно виявлена божественна суть любови до свого народу. На жаль, історія України не сприяла ані утвердженню родинних династій, ані звеличенню окремих давніх і славних родів. Війни, революції, погроми, депортації й режими – ніщо не сприяло об'єднанню не лише в родини, але й в націю – вільну, незалежну, рідну серцю. І рвалася сув'язь поколінь, і не знали нащадки, якого вони роду-племені.

Усвідомлюючи своє призначення на землі, Андрій Лимич здійснив свою мрію. Більше того – він розділив її з усіма Лимичами, знаючи, що і вони зможуть відчутти себе потрібними не тільки роду – Україні.

У перших числах жовтня 2000 року в Рівному відбулися родинний зліт та установчі збори громадської організації "Всеукраїнський фонд роду Лимич". Головою цієї громади обрано Андрія Лимича. Тепер він переконаний, що за будь-яких обставин рід виживе. Лимичі відчували свою рідність, єдність, силу духу. Психологічний фактор зіграв свою роль як гарант подальшої спільної долі.

"Навчімо своїх дітей і внуків знати, шанувати, любити увесь наш рід великий" – написано на вітальних листівках до Великодніх свят, що розлетілися в усі кінці України та за її межі ще в квітні 2000 року. Тоді ж отримало понад 200 Лимичів і повідомлення оргкомітету по заснування громадської організації "Всеукраїнський фонд роду Лимич" із проханням повідомити адреси інших рідних, у тому числі й тих, хто проживає за кордоном. Було й прохання підтвердити намір брати участь у Всеукраїнському родинному зльоті, який уже тоді планувався на жовтень. До того додавалася анкета-заявка, яку потрібно було заповнити і надіслати до Рівного до 15 травня.

У вітальній листівці вказувалися короткі відомості про великий селянський рід.

ТОЖ "ХТО МИ І ЗВІДКИ?"

Не раз запитував себе про це Андрій Лимич. А коли зрозумів, що повинен відповісти на це запитання не лише собі, а й усім Лимичам, почав працювати. Працювати в архівах, проробляти різноманітні версії. Скажімо, одною з них була така – Лимичі походять із Балкан. І начебто всі докази говорили про те, навіть написав у 1993 році працю "Коротке дослідження родовідної", а в 1995-му – книгу "Історія сербів-Лимичів".

Поштоухом до пошуку походження Лимичі, послугували події 1991 року, відколи Україна стала суверенною і незалежною державою. В умовах тоталітарної системи вважалося, що історія люд-

ства бере свій початок з 1917 року, а до того не існувало нічого. Тим більше – власна думка.

Проте доля розпорядилася так, що відкрилися Лимичі львівські, і те, що Андрій Лимич не серб, а лемко, стало очевидним. Версія, що рід Лимичів прийшов із Карпат на Поділля, виявилася вірною. Частина села Гарячківка, де стояла хата Андрієвого діда, люди називали Гуцулівкою. Історія підтвердила, що в 1699 році частина Поділля, зокрема, Брацлавське воєводство, була визволена від турків. Володів цими землями князь Любомирський, який посприям, щоб у 1702 році протягом місяця з Перемиського воєводства переселилися на Поділля "сто тисяч селян з дітьми, волами й жінками". А ще знайшов у архівах Андрій Лимич дані, які свідчать, що всі львівські Лимичі походять із села Лікоть, з якого частина Лимичів на початку XVIII століття переселилася на Поділля в село Гарячківка. Однак, корінні Лимичі під час операції "Вісла" примусово були відселені з Ліктя, переважно, в село Переможне Львівської області. Таким чином, один родовід Лимичів був роз'єднаний і утворилося дві гілки: Вінницька та Львівська.

З допомогою науковців, за сприяння Міністерства внутрішніх справ було здійснено статистичну географічну ідентифікацію Лимичів в усій Україні. З'ясувалося, що в 17 областях проживає 347 дорослих Лимичів. А найголовніше – доведено, що і карпатські, і подільські Лимичі – одного кореня.

"КОРІНЬ РОДУ ЛИМИЧ"

Ідея саме так назвати пам'ятний знак, який би символізував рід Лимичів і не лише цей, прийшла до Андрія не випадково. Передусім, коріння – це те, що зв'язує людину не лише з генеалогічним деревом, з рідною землею, а й те, що символізує життєдайну силу, прагнення єднати в собі високе духовне і глибинно-історичне. Ця назва не може бути однозначною, бо закладено тут смисл не лише духовної потенції роду, його реальних можливостей, але й ознака того, що Лимичі є невід'ємною часткою українського народу. А якщо народ зрозуміє, що, поріднившись у родині між собою та поєднавшись родинами в Україні, – виникне нова сублімація, нова родинна нація зі спільними стосунками, близькими інтересами, які роками можуть лише зміцнюватися й розвиватися.

Пам'ятний Знак "Корінь роду Лимич" за ідейним і матеріальним втіленням Андрія Лимича протягом серпня 2000 року робився на Здолбунівському ремонтно-механічному заводі на Рівненщині, а 30-го серпня 2000 року був вставлений у селі Лікоть на правому березі ріки Сян у Карпатах, на межі Лемківщини і Бойківщини. А вже 3-го жовтня всі зібрані докупи Лимичі йшли у Лікоть від Боберки, аби побачити його, взяти грудку рідної землі, знайти

залишки рідних домівок, відчути повітря, яким жили прадіди майже три століття тому.

Пам'ятний Знак "Корінь роду Лимич" (увінчана дзвоном чотириметрова колона, в основі якої закладена капсула з інформацією про рід Лимичів) був освячений священиками греко-католицьких церков, а місцеві бойки разом із Лимичами-гостями змогли по-справжньому піднятися душею до Бога, бо всі ці події відбулися за Його волею.

"ЗА БОЖОЮ ВОЛЕЮ"

— погоджуються Лимичі, відбулася ця неординарна подія – Всеукраїнський зліт родини Лимич, створення громадської організації та поїздка на свою прабатьківщину. А істина в тому, що, починаючи будь-яку справу, потрібно бачити кінцеву мету. У даному випадку – допомогти людям відчути себе рідними, згуртувати всіх, хто носить прізвище Лимич в одну родину і довести, що саме у них є не лише одне прізвище, що й зовнішні дані (обличчя, ніс, губи) свідчать про рідність. Як говорять архівні документи, переважна більшість жителів села Лікоть були бойки, і коли тут з'явилася родина лемків їх стали називати Лемичі, тобто приналежними до лемків. Так з'явилося прізвище Лемич, яке з часом набуло численних змін і перетворилося на Леміч, Лімич, Лимич та схожі варіанти. На сьогодні найбільш поширена родова назва – Лимич, що складає 72 відсотки всіх представників роду Лимичів.

Важливо, що цей рід має свою символіку: малий герб, який є емблемою печатки, великий герб і рослинний символ. Емблема печатки роду Лимич – стилізоване орнаментом прізвище. Цікаво, що приголосні букви Л, М, Ч у структурі прізвища є постійними (ЛеМиЧ, ЛейМиЧ, ЛиМиЧ, ЛеМиЧ, ЛіМиЧ, ЛіМиЧ), голосні літери – змінного характеру, тому відсутні у символі. Приголосні ж – стабільні, рівнозначні для всіх варіантів прізвищ ЛиМиЧ – символу єднання роду. Графічний символ прізвища показує напрями розселення Лимичів у часі, де центральна вісь символізує Карпати, права частина є західним вектором переселення лемків у XIII столітті на Балкани.

Не випадком був задум щодо зібрання Лимичів саме в 2000 році. По-справжньому повинні оцінити в цьому поняття родини та рідного дому, зміняться традиції, що започаткують розвиток національного відродження родини, а отже й України.

Великий герб являє собою графічне зображення прізвища, оточеного двома гілочками зеленої вільхи – осінньої і весняної. За композицією великий герб нагадує державний герб України. Щодо кольорового вирішення, то жовте або золоте на синьому фоні є ідентичним державній символіці. А також – християнській – золоті маківки церков на тлі синього неба.

Рід Лимичів має свої гімн, молитву, пісню. Своїм охоронителем і заступником вважає святого Михайла Архистратига.

Саме з іконою Михайла Архистратига йшли Лимичі до своєї прабатьківщини – села Лікоть. Несли туди ж на руках і реставровані хрести з колишньої церкви святого Михайла, збудованої в 1737 році. Три реставрованих на Рівненщині у фірмі "Гефест" хрести і один, зроблений на єдину вцілілу – могилу Михайла Лимича. Прямували з

корогвами і прапорами. Йшли у жовтні, але сонце здавалося липневим – тепло світило згори.

А до села Боберка добиралися із Рівного п'ятьма автобусами. Щиро, зі сльозами на очах зустрічали Лимичів місцеві жителі – такої події в їхній історії ще не було. Люди вперше поверталися на рідну землю. Можна багато говорити або писати про любов до рідної землі, можна докладно розповідати з високих трибун про відродження української національної ідеї, але коли практично одна людина організовує такий великий захід – віриться, що саме ця людина має справжнє почуття любови до України, рідної землі, людей, яких щиро хоче об'єднати разом для того, щоб у них було майбутнє, був свій рід.

Сам Андрій Лимич народився в с. Довгий Міст Красноярського краю, в родині політ'язнів. У цьому селі мешкали висланці переважно із Західної України. Далекий рідний дім для Андрія Лимича був справжньою мрією, яка здійснилася у 1982 році – з родиною переїхав в Україну. Працює Андрій Лимич рефлексотерапевтом у санаторії-профілакторії технічного університету, як лікар вищої категорії має приватну практику. Здавалося б, для життя пан Андрій має все. Проте мрія, якщо вона висока, не має меж. І ось нещодавно мрія здійснилася – Лимичі зібралися майже всі, кого розшукали та запросили – з 17 областей України, Російської Федерації. Створено громадську організацію "Всеукраїнський фонд роду Лимич". Що означає фонд? Фонд – це банк інформації про весь рід, всебічне обґрунтування всіх можливостей родового розвитку, його перспективи на основі прадавнього – віднайденого і відновленого. Фонд – скарбниця духовних цінностей роду, які сприятимуть зберіганню, розвитку, накопиченню найкращих традицій української родини, народу. Головна мета організації – відновлення і зміцнення родинних зв'язків, розвиток родової, національної та державної свідомості на ґрунті родової єдності, захист соціальних інтересів і взаємодопомога в їх реалізації. А ще – збереження генофонду роду та спостереження за демографічними змінами. Організація є послідовницею кращих традицій української родинної доброчинності, усвідомлюючи себе частиною великого українського народу.

ЛИМИЧИ МАЮТЬ ШАНС

Мають шанс бути разом. Уперше великий селянський рід отримав усі психологічні важелі для виживання. Хоча по-справжньому все це, мабуть, усвідомлять пізніше – на рівні іншого – молодого покоління. А ще кажуть, що великі події бачаться на відстані. Тут є над чим поміркувати світовій спільноті. Правильно: "На все свій час: час розкидати каміння і час каміння громадити". І будемо всі разом і в Україні, й поза її межами, бо є Лимичі в Канаді, Америці, Німеччині, інших країнах. А свої благодійні справи представники роду розпочали здачею донорської крові, заснуванням у Рівненському гідропарку "Алеї роду Лимич", на початку якої височить гірка зібраного до купи каміння – як знову-таки – символ. Символ єдності у часі і на всі часи.

Анна ВОЙНАРОВИЧ

Рівне

ОСВІТА В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАРУБІЖЖІ

Проблема збереження етнічної характерності завжди була актуальною для представників певної національності, що з тих чи інших причин, опинилися за межами своєї батьківщини. Серед засобів її подолання використовуються ті, що несуть яскраву національну забарвленість: обряди, звичаї, пісня, ужиткове мистецтво тощо. Освіта у цьому переліку зазвичай опиняється на другому плані. Між тим, її роль у збереженні національної ідентичності чи не найголовніша: адже окрім системних та широких знань, вона надає можливість грамотного володіння мовою – визначального критерію існування нації. Тому кожна національна меншина прагне мати в чужому мовному середовищі свою освітню систему. Має її й закордонне українство. Якою є освіта в українському зарубіжжі? Які проблеми доводиться розв'язувати українським закордонним освітянам? Чи контактують вони із Україною, а якщо так, то які результати тих контактів? Ці три запитання є ключовими в означеній галузі, тож спробуємо відповісти на них.

ВІД АБЕТКИ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Історично склалося так, що українська освіта за межами України має безліч форм вияву. Причини цього визначають зовнішні чинники, такі як кількість та компактність проживання українців на даній території, можливості (фінансово-матеріальні, організаційні, комунікативні) конкретної української громади та її імідж у іншонаціональному середовищі, загальний стан економіки та законодавчі норми, визначені Конституцією країни поселення українців тощо. Особливою різноманітністю у царині освітніх форм відзначається шкільництво, яке існує на базі навчальних закладів різного типу: пункти навчання української мови, недільні школи, гімназії, ліцеї, загальноосвітні школи, школи з російською мовою навчання, де українська мова та література викладаються як предмет. Розглянемо детальніше деякі з них.

Найбільш поширеним типом навчального закладу початкового рівня освіти в українському зарубіжжі є недільна школа. Її поява і функціонування є наслідком діяльності активної та свідомої своїх національних коренів місцевої української громади. Останнє визначає статус навчального закладу як громадського, тобто такого, що фінансується не з держбюджету, а безпосередньо товариством-засновником, а також отримує допомогу від українських консульських відділів, благодійних фондів, церкви.

Специфіку недільної школи як навчального закладу визначає вже сама назва. Це – школа вихідного дня, яку відвідують за бажанням. Зазвичай

кількість учнів у таких школах не перевищує 25 осіб (16 – у недільній школі Українського земляцтва “Водограй” із Сілламає (Естонія); 20 – у недільній школі Федерації українців Вірменії у Єревані; близько 20 у школі громади “Журавлиний край” в Афінах), що пов'язане, як не дивно, не стільки з питанням національної свідомості (хоча воно є визначальним при рішенні відвідувати школу), скільки із розпорошеністю проживання українців. Як правило, учні недільної школи належать до різних вікових груп, причому вікова амплітуда величезна: від 4-6 – до 17-20 років. Комплекс предметів навчання доволі стабільний – обов'язковими є українська мова, історія та географія України, українознавство (знайомство з національною кухнею, вишивкою, обрядам та звичаями), в окремих випадках – спів та гра на музичних інструментах, англійська мова (школа Осередку української культури “Просвіта” у Таллінні).

Власне саме поняття “школа” вже передбачає, що її учням будуть діти. Але з правил бувають винятки, подібні до таких, коли українську недільну школу відвідують не українці. Одним із таких винятків є самарська школа для дорослих, що існує при Самарському українському національно-культурному центрі “Промінь”. Під керівництвом директора школи та Голови Товариства “Промінь” Михайла Карпенка та вчительки української мови Лідії Шошкіної тут навчають близько 50 учнів (люди різного віку).

До початкових освітніх закладів, що не підпорядковуються державним структурам країни компактного поселення українців належать також пункти навчання української мови. Серед таких згадаємо освітній осередок Ірини Ковалик у містечку Тихи (Польща), розташований у власній оселі та на власний кошт його організаторки й викладача, який тричі на тиждень відвідують близько 20 учнів.

Поряд із недержавними закладами освіти, що репрезентують українське шкільництво за межами України, активно діють заклади державного підпорядкування. Це, зокрема, українська школа в Ризі (Латвія), українська школа в Тбілісі (Грузія), Брестська фольклорно-етнографічна школа (Білорусь), Український ліцей ім. М. Шашкевича у Перемишлі (Польща), Український ліцей ім. Т. Шевченка у Сігет-Мармаціей (Румунія), а також навчальні заклади, де українська мова та література викладаються як предмет – школи Придністров'я, Томський Заозерно-художній ліцей (Росія).

Вища ланка освіти в українському зарубіжжі представлена кафедрами україністики на славістичних факультетах університетів Бреста (Білорусь), Баку (Азербайджан), Белграда та Нового Сада (Югославія), Банської Бистриці (Словаччина), Загреба (Хорватія), Будапешта (Угорщина) та ін. Незважаючи на той факт, що ініціаторами затвердження в означених навчальних закладах кафедр української мови та літератури виступали українські громади, значну частину студуючих україністику складають не українці за походженням, а представники корінного етносу. Така ситуація є особливо характерною для країн Центрально-Європейського регіону. На думку викладачів вузів (професора Белградського університету Людмили Попович, вик-

ладача Будапештського університету Оксани Ковач та ін.) головною причиною зацікавлення неукраїнцями українською стало здобуття Україною державної незалежності, що відкрило певні перспективи у працевлаштуванні. Так, зокрема, становлення політичних та економічних відносин між Україною та державами компактного поселення українців дає можливість роботи перекладачами у представництвах українських фірм. Важливою лишається також і робота на благо місцевої української громади – викладання, переважно представниками діаспори, української мови та літератури, а також журналістська діяльність в україномовних масмедіа.

Отже, як бачимо, освіта в українському зарубіжжі представлена усіма ланками навчально-виховного процесу – від початкової до вищої школи.

ТРУДНОЦІ СТАНОВЛЕННЯ

Якими б різноманітними за формою не були навчальні заклади українського зарубіжжя, всі вони мають єдиний, існуючий роками комплекс проблем. Найболючішою серед них є проблема забезпечення освітніх закладів, насамперед шкіл, навчально-методичною літературою. Як виявилось, вона не може бути розв'язаною лише шляхом постачання українських підручників з України, оскільки українським навчальним закладам за кордоном потрібна власна література, адаптована до умов та особливостей конкретних регіонів. У її створенні повинні взяти участь самі вчителі, які безпосередньо володіють ситуацією, а науковці з України повинні допомогти їм у цьому. Проблема з літературою не обмежується лише відсутністю підручників, посібників та навчальних програм. Це

Діти виконують пісню "Грицю, Грицю, до роботи". Брестська фольклорно-етнографічна школа.

– взагалі відсутність української літератури, періодики, словників, відео- та аудіо записів (українські пісні, художні, документальні, науково-популярні кінофільми, фонокурси української мови), для вузів – наукової інформації. Додамо ще труднощі, пов'язані з відсутністю приміщення, матеріально-технічної бази.

Актуальною для освітян українського зарубіжжя є проблема педагогічних кадрів. Особливо страждають у цьому відношенні недільні школи, де часто предмети викладають люди, що не є педагогами за фахом. Не менш важливим фахове питання є й для викладачів-професіоналів, адже навчальний процес вимагає від них володіння новітніми методами і методиками викладання. Відтак, питання організації для освітян закордонного українства методичних центрів, семінарів та курсів підвищення кваліфікації набуває особливої гостроти.

Однією із актуальних проблем сучасного закордонного українства є відчуження молодшого покоління, особливо етнічних українців (Берестейщина, Кубань, Воронежчина та ін) – дітей, молоді – від усього українського, небажання вивчати мову. Причини цього – у вкоріненому радянською тоталітарною системою почутті меншовартості рідної мови. З цього приводу варто навести слова керівника фольклорно-етнографічної школи Бреста Валентини Заліпи, яка свідчить: "Виховані білорусами у дусі ставлення до рідного слова, як до неповноцінного (під приводом того, що місцевий діалект фонетично віддалений від української літературної мови), берестейці з недовірою ставляться до будь-яких спроб повернутися до національного коріння. Вже стало традицією вважати Берестейській діалект української мови сільським різновидом білоруської або ж "поліською мовою". В

освітнянських колах таке ставлення призводить до парадоксальних явищ: знайомий мені вчитель фізики, українець за походженням, глибоко переконаний у тому, що в українській мові термінологічний апарат у царині його предмету розроблений недостатньо, а тому викладати фізику українською просто неможливо". ("Український форум" – ч. 38-39. – 8-15 листопада 2000 р.)

Окреслене коло проблем є далеко не повним переліком тих труднощів, які доводиться долати освітянам українського зарубіжжя. Проте, воно досить переконливо характеризує ентузіазм і подвижницьку працю вчителів, а крім того, що не менш важливо, актуалізує питання участі українських державних та громадських установ у розв'язанні хоча б частини освітніх проблем закордонного українства. Проте чи не є останнє хоч і здійсненою, але відсунутою у далеке майбутнє, мрією?

Ксенія Мамутова – Голова Осередку української культури "Просвіта" (Таллінн) – зі своїми вихованцями.

СПІВПРАЦЯ ТРИВАТИМЕ

Питання, яким закінчився попередній параграф аж ніяк не є риторичним. Робота з освітянами закордонного українства провадиться. Згадаймо тут десять щорічних Семінарів освітян українського зарубіжжя, що зазвичай проходять навесні (два останніх відбулися в Києві), I Міжнародну науково-практичну конференцію "Освіта в українському зарубіжжі: досвід становлення і перспективи", що проходила 1-4 листопада 2000 р. в Києві. Ініціаторами та організаторами цих заходів стали Товариство зв'язків з українцями за межами України "Україна-Світ" і УВКР. За ініціативи цих же громадських організацій та Кам'янського районного товариства української культури ім. Т. Шевченка (Голова - М.М. Стасішен) розгорнуто широку роботу по відродженню української освіти у Придністров'ї.

Нагальність цієї благородної справи визначили I Міжнародна науково-практична конференція "Освіта в українському зарубіжжі", під час якої з'ясувалося, що найбільшій допомогі по вивченню рідної мови потребують корінні українці, які проживають на етнічних українських землях. Чи не найгостріше ця проблема постала у Придністров'ї, де мешкає близько 300 тисяч українців. У 1923-24 рр. українське Подністров'я було штучно приєднане

УВКР Олександр Шокало з метою вивчення стану викладання рідної мови в українських селах Придністров'я. Крім представників Товариства до робочої групи увійшли освітяни Харківського району м. Києва. Поїздка охопила Кам'янку та Кам'янський район. Там і працював цілий тиждень виїзний науково-практичний семінар "Вивчення стану викладання української мови у школах Кам'янського району Придністров'я". Практичні результати Семінару були обнадійливими. Учні та вчителі освітніх закладів Кам'янського району отримали методичну допомогу, яку надав відділ освіти національних меншин та діаспори Міносвіти і науки України та навчально-методичну і художню літературу, яку передали Товариство "Україна-Світ" і УВКР, Фондація ім. Олега Ольжича й Видавництво ім. Олени Теліги, Міжнародна організація "Жіноча громада" та благодійна організація "Єдина Родина". Та чи не найважливішим результатом Семінару стало підписання угод про спільну діяльність між Київськими середніми школами №295 і №267 та Рашківською й Кам'янською №2 середніми школами.

На цьому співпраця не припинилася. Вже у січні 2001 року у Києві на запрошення Товариства "Україна-Світ" перебувала делегація вчителів і учнів з освітніх закладів Кам'янського, Григоріопільського і Дубосарського районів Придністров'я. Вчителі та учні побували на святі Новорічної ялинки в Національному палаці "Україна", відвідали історико-культурні пам'ятки й театри Києва. Знайшли своє продовження і напрацювання Семінару, а саме - було підписано Угоду про співпрацю між Кам'янським районним управлінням народної освіти та Харківським районним відділом освіти Києва.

Далі були поїздки київських вчителів до Придністров'я у лютому та квітні і як наслідок - підписання угод про співпрацю між шістьма школами Харківського району Києва та шістьма школами Кам'янського району, пізніше - середніми навчальними закладами Ватутінського району Києва та Григоріопільського і Дубосарського районів Придністров'я. У Кам'янському російсько-молдавському дитсадку №7 за згоди керівництва і батьків створено дві українські групи, в школах сіл та міст компактного проживання українців викладання української мови переведено зі ста-

тусу факультативу в статус обов'язкового предмету, тож нині українська мова вивчається придністровськими українцями як друга. Приємно констатувати, що дружні контакти зав'язалися не лише між викладачами, а й учнями Києва і Придністров'я: налагодилося листування, а в планах - поїздки киян до своїх однолітків із мальовничого Придністров'я.

Отже, співпраця продовжуватиметься. Радує, що до неї залучилися не лише громадські, а й державні установи, адже за влучним висловом однієї журналісти "державна турбота про освіту в українському зарубіжжі - це, перш за все, інвестиція в майбутнє світового українства та самої України".

Валентина КУЛИК

Педагогічний колектив школи у с. Валя-Адинке Кам'янського р-н (Придністров'я).

до Молдавської Автономної Республіки у складі СРСР. Протягом радянської доби у краї цілеспрямовано проводилася політика русифікації населення. До 1967 року тут працювали українські школи, а нині - всуціль російські. Такий стан речей суперечить природному україномовному середовищу, адже етнічні українці складають третину населення Придністров'я. Крім того, порушуються конституційні норми, оскільки згідно із Конституцією Придністров'я у Республіці державними є три мови: російська, українська та молдавська.

Ось тому наприкінці листопада 2000 року було сформовано делегацію Товариства "Україна-Світ", яку очолив Голова Секретаріату Товариства та

КУБАНСЬКА ШКОЛА УКРАЇНІСТИКИ

Про існування на Кубані як у минулому, так і зараз повноцінної школи україністики можна говорити з долею умовності. І все ж, заявлена нами тема не передчасна, бо за останні десять років у північнокавказькому регіоні, населеному етнічними українцями, склалася інша школа – зі своїми організаційними структурами, визначними представниками й великими “перемогами” на пропагандистському фронті, але із завданнями, цілком протилежними науці, яку ми репрезентуємо. Ось чому відкладати далі питання про створення достойної альтернативи й практична база для відродження тут української культури в її традиційних національних формах буде остаточно підірвана.

ЗАЧИНАТЕЛІ УКРАЇНОЗНАВСТВА НА КУБАНІ

Для початку трохи історії. За даними перепису населення 1926 р. на Північному Кавказі проживало 3.106.852 українця. На Кубані 62 відсотки жителів назвали себе українцями, причому у деяких її районах цей показник перевищував 80 і, навіть, 90 відсотків. Ще до революції, наперекір волі царської влади, в краї були закладені передумови для наукового вивчення культури чорноморців. Це був невеликий гурток однодумців, що прагнули бути причетними до справи зачинателя української літератури на Кубані отамана Я.Г. Кухаренка (1799–1862) й ідейної платформи журналу “Основа”, яку він у Чорномор’ї персоніфікував. Після Кухаренка значний слід в історії козацької культури залишив гурток поета й драматурга В.С. Мови (Лиманського) (1842–1891), що брав свої ідейні настанови з львівських видань народовців. Пробудженню національної самосвідомості кубанців сприяли історичні праці І.Д. Попки, П.П. Короленка, публікації “Історических записок о войске Черноморском” Я.Г. Кухаренка і А.М. Туренка, наукових праць літописця Кубанського козачого війська Ф.А. Щербини, етнографічних досліджень М.О. Дикарева. Потім починається ера С.І. Ерастова (1866–1933), який залучив до роботи у козацькому середовищі десятки видатних діячів української культури (С. Петлюру, М. Вороного, В. Самійленка, П. Капельгородського,

Я. Жарка, Г. Доброскока, М. Огородного та ін.), організував у Катеринодарі “Просвіту”, кубанську філію РУП, добивався дозволу на видання на Кубані товстого журналу на зразок львівського “Літературно-наукового вісника”.

Завдяки високій концентрації українських інтелектуальних сил, піднесенню революційного й національно-визвольного руху, на початку століття відбувається ідеологічне розмежування козачої еліти на три платформи, вплив яких прослідковується аж до наших днів. Це політичне козакофільство, що трансформувалося у так званий козацький націоналізм, рух “єдиноділимців” та чорноморська “партія”, що виступала, за зближення з Україною. Визначні представники старшого покоління “чорноморців” були вислані в еміграцію ще Денікіним під час громадянської війни. Українофіли нового призову заявили про себе в середині 20-х на початку 30-х рр., коли на Кубані була проголошена політика українізації. Тому після її завершення майже всі діячі були винищені репресіями.

Неповні сім років дозволеного зверху “українства” дали тоді козацькому краю більше 10 національних газет, альманахів і журналів, українську секцію письменників, два професійних театри, свої педінститут і педтехнікум, біля трьохсот повністю українізованих шкіл. Саме стосовно цього періоду можна з більшим або меншим правом говорити про створення кубанської школи українознавства. Її найвидатнішими представниками були мовознавці І. Шаля, В. Чистяков, А. Безкровний, П. Гребінник і В. Чередниченко, історики С. Грушевський, І. Куліш, А. Лещенко, Н. Лихницький і В. Голобуцький, літературознавці М. Садиленко і Ю. Таран (Зайченко), політологи М. Лола й А. Лисогір.

За ухвалою крайової влади у липні 1931 року в Краснодарі почав організовуватися Північно-Кавказький Український науково-дослідний інститут із 5 штатними і 21 позаштатним науковцями. Йому передали Краснодарський історичний, Темрюцький і Таманський музеї, придбали бібліотеку, в якій

налічувалося 8 тисяч книг. Інститут працював у чотирьох напрямках – економіка, історія та етнографія, література та мистецтво, мовно-культурне будівництво. Крім того, науковий колектив готував підручники з української мови й літератури, суспільствознавства.

ПЕРИПЕТІЇ УКРАЇНІЗАЦІЇ 20–30-Х РОКІВ

Епоха українізації супроводжувалася суперечками про мову корінного населення Кубані. Наприкінці 1928 р. у Ростові-на-Дону (тоді – центрі Північно-Кавказького краю) відбувалася спеціальна нарада “при участі зам. председателя Крайисполкома т. Балахнина, зав. Крайоно т. Мальшева, редактора крайовой газети “Червона газета” т.

Яків Герасимович
Кухаренко
1799–1862

Чапала, зав. українського відділення Кубанського пединститута т. Садиленко, доцента СКГУ Миртова, доцентов Кубанського пединститута т. Шаля и Чистякова, преподавателя українського відділення Кубрабфака т. Баклаженко, преподавателя т. Емельянова, представителя Наркомпроса УССР профессора Українського інститута марксизма т. Яворського, зам. председателя Українського інститута ім. Шевченка т. Пилипенко, зам. зав. управління політпросвета НКП УССР т. Ивановского,

представителя Армавирского ОПК т. Заец". Народа констатувала, що тримільйонне українське населення краю користується "в своем повседневном быту украинскими говорами, сохранившимися в силу непрерывных миграционных волн и непрерывного культурного процесса на Северном Кавказе"¹.

Перш за все, головний удар по мові був завданий сталіністами. У постанові Північно-Кавказького крайкому від 26 грудня 1932 р. вона, по суті, звинувачувалася в тому, що "служит легальной формой классовому врагу для организации сопротивления мероприятиям Советской власти и создания под этим прикрытием своих контрреволюционных организаций". У триденний термін діловодство в усіх районах, весь україномовний друк, радіо, вищі учбові заклади, а потім і школи були переведені на російську мову². Перша хвиля репресій охопила професорів та викладачів української мови, літератури, історії. Ось чому найгучніший політичний процес 1933 р. про "Союз Кубані й України" ще називають "судом над професорами" або "судом над українською мовою". Адже всіх його учасників звинувачували в опорі розукраїнізації Кубані, у захисті прав гнаної української культури. Ганебна постанова давно втратила свою юридичну силу, але офіційно не відмінена й досі, хоча на початку 90-х рр. українські товариства краю зверталися з проханням про це до Президента Росії Б.М. Єльцина³. Воно й зрозуміло, адже якщо визнати факт лінгвоциду, то це означає, що треба зробити й наступний крок: визнати українців Північного Кавказу репресованим народом.

Події стали розвиватися за іншим, добре продуманим його авторами, сценарієм. Репресованим народом було оголошено козацтво. Здавалося, відроджувалася модель забутого козакофільства, а насправді, нишком укорінювалася ідеологія "єдиного неділимців".

НОВІТНІ ПСЕВДОТЕОРІЇ КУБАНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА

У 1990 р. у Краснодарі був створений Центр народної культури Кубані з міцним відділом етнографії й фольклору. З його надр і вийшла теорія про кубанське козацтво як окремий субетнос, що сформувався у другій половині XVIII – початку XX століття. Її автор – провідний етнограф краю М.І. Бондар. До чести вченого слід сказати, що, визначаючи основні риси нового субетносу, він ніколи не

Василь Семенович
Мова (Лиманський)
1842–1891

писав про існування єдиного кубанського діалекту. "Необходно, – підкреслює Бондар, – мати на увазі кубанські слов'янські діалекти як з російською, так і з українською історичною основою"⁴.

Менш педантичними в оперуванні цією науковою істинною видалися безпосередні колеги, соратники й учні М. Бондара. Вже з докладної передмови до солідного тому "Народные песни Кубани", виданого народним артистом України, художнім керівником Кубанського козачого хору, професором В.Г. Захарченком, ми дізнаємося про дивні речі. Виявляється, не українська, а "русская орфография позволяет сохранить самобытный диалект разговорного и песенного языка кубанского казачества", що більшість чорноморців вважає "своим родным языком кубанский, а не украинский", що населення краю вважає себе "єдиним й неділимим кубанським козацтвом". При цьому він посилається на відповідні публікації М.І. Бондара. А далі на сторінці 420 російськими літерами друкується популярна на Кубані пісня "Ще не вмерла Україна"⁵.

Це не єдиний приклад. Публікації, що обґрунтовують існування якоїсь кубанської мови й помилковість політики українізації Кубані у 20-30-ті рр., з'являються на Кубані постійно⁶. Апофеозом цього антинаукового дійства став випуск 1998 року гаряче оспіваного кубанською офіційною пресою словника "Кубанский говор", складеного московським журналістом кубанського походження Петром Ткаченком. З 240 сторінок у книзі "Кубанский говор" п'ята частина відведена під вступну статтю. Її назва "Безмолвная Кубань". Ткаченко виходить з думки, що споріднені мови на Кубані зараз не просто переміщалися механічно, "но создали новую культурную реальность". "Невозможно теперь заговорить отдельно на линейном или черноморском диалекте", – постулює він. При цьому посилається на думку вчених, які стверджують, що у краї "образовались общекубанские лексический, фразеологический й фольклорный фонды, которыми пользуются в равной степени носители обоих языков" (В.П. Чалов). Наш самодіяльний мовознавець не розуміє, що "пользование" якимось загальним мовним фондом взагалі не означає створення нової мови. Концепція словника вражає своєю легковажністю. Ткаченко закликає "не поддаваться на любые, внешне привлекательные, но по сути авантюрные и губительные, "прогрессивные преобразования", а в области культуры в особенности. Принимать ту языковую ситуацию, которая сложилась на данный момент: письменный, литературный язык – русский, язык общения и песенного народного творчества – кубанский диалект... Крепить свой дух через родное слово"⁷ (с. 20–22). Таким чином, рецепт тотального духовного оздоровлення Кубані, за П. Ткаченком, – у відродженні й упровадженні до життя кубанського діалекту! Отже, прийшли до того, з чого починали танцювати ще на початку століття.

Яків Васильович
Жарко
1863–1933

Доводиться з жалем констатувати, що ми ще по достоїнству не оцінили всієї небезпеки теорій, які вдягаються у псевдонаукові вбрання. Самі вони стають поживною основою для тверджень, що на Кубані не було, немає й ніколи не буде ніякої української культури. Більше того, саме у цих теоретичних побудовах підбурювачі всіх мастей шукають аргументи, аби поставити під сумнів право України на незалежність. Наприклад, стаття на цю тему під назвою "Великое предательство или обрезанная Россия", що вийшла з під пера відомого кубанського патріота В. Канашикіна, друкувалася із продовженням у трьох номерах газети "Кубанские новости"⁸. Потім ця стаття вийшла окремим розширеним масовим виданням.

У цій же газеті, де, звичайно, дуже скупо висвітлюються культурні події, з'явилася й велика розгромна стаття іншого кубанського патріота В. Бардадіма "О "Курене" Виктора Чумаченко". Формально – рецензія на першу в історії краю антологію кубанської літератури кінця XVIII – початку XX ст., а фактично – політичний донос у дусі сумно відомого жанру часів сталінського терору. У статті упорядник книжки звинувачувався ні багато, ні мало у зраді Батьківщини. Причиною ж стало включення до збірки кількох оповідань україномовних письменників Кубані, причому надрукованих у перекладі російською мовою⁹.

Наведені факти, ілюструють, в якому оточенні працює невеликий гурток кубанських учених, що прагнуть займатися українською проблематикою. Склався він на основі Науково-дослідного центру

Олександр
Йовхимович
Півень
1872–1962

Краснодарського державного університету культури й мистецтв. Ми вже проводимо щорічні наукові конференції, публікуємо за їх наслідками збірники матеріалів, маємо своїх прибічників у редакціях місцевих наукових журналів й у засобах масової інформації¹⁰. На черзі – необхідність прийняття рішення про створення Кубанської асоціації українців. Звичайно, проблем на цьому шляху буде дуже й дуже багато. Головна з них у тому, що на Кубані немає жодної української наукової бібліотеки, яка могла б забезпечити інформаційну підтримку досліджень у галузях історії, етнографії й фольклору, мовознавства й літературознавства. Можливо, частково допомогти нам у цьому могли б організації, що входять до МАУ, надсилаючи на Кубань хоча б свої видання. Перш за все нас цікавлять енциклопедичні довідники й фундаментальні праці. Відчуваємо ми й гострий дефіцит інформації про наукове життя в метрополії. По-друге, про наші скромні досягнення на тлі кубанського українознавства теж дуже мало відомо в Україні. Тому мріємо про можливість публікувати наслідки наших українознавчих досліджень в періодичних виданнях і наукових збірниках міжнародної й республіканської асоціації.

Здійснення цих заходів дозволило б поставити українознавство в регіоні Північного Кавказу на плідну наукову основу.

Віктор ЧУМАЧЕНКО,
кандидат філологічних наук
Краснодар (Кубань, РФ)

¹ Резолюция совещания по украинизации // Вопросы просвещения на Северном Кавказе. – 1929. – № 4. – С.57–59.

² Державний архів Краснодарського краю: Р-1594. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 614.

³ Тернавский Н. Украинские общества Кубани – Ельцину // Козацький край. – 1994. – №2. – С.3

⁴ Бондарь Н.И. Кубанское казачество: этнос (народ) – или?.. // Кубанские казацьи ведомости. – 1991. – № 4 (май). – С.15–16.

⁵ Захарченко В.Г. Народные песни Кубани. – Краснодар, 1997. – С.5–13.

⁶ Щетнева В.И., Щетнев В.Е. Язык казачества как исторический источник // Казачество в истории России – Краснодар, 1993. – С.187–191; Морозов С.А. К проблеме этноидентификации кубанского казачества // Там же. – С.181–184; Матвеев О. О кубанской мове, или на каком языке писали кубанцы // Кубанский курьер – 1994. – 24 декабря; Мирук В.М. Кубанское казачество и украинизация Кубани: опыт и уроки (1921–1932 гг.) // Кубанское казачество: три века исторического пути. – Краснодар, 1996. – С.172–175; Хлынина Т.П. Политика украинизации Кубани: 1920–1930-е годы // Итоги фольклорно-этнографических исследований этнических культур Кубани за 1997 год. – Белореченск, 1998. – С.30–32.

⁷ Ткаченко П.И. Кубанский говор. Опыт авторского словаря. – М., 1998.

⁸ Канашкин В.А. Великое предательство или обрезанная Россия // Кубанские новости. – 1992. – 31 марта, 1 апреля, 2 апреля.

⁹ Курень. Антология кубанской литературы конца XVIII – начала XX веков / Составление, предисловие и комментарии В.К. Чумаченко. – Краснодар, 1994. – 113 с.; Бардадым В.П. О "Курене" Виктора Чумаченко // Кубанские новости. – 1995. – 22 февраля.

¹⁰ Два века кубанской литературы. – Краснодар, 1993; Кухаренковские чтения. – Краснодар, 1993; Роман и жизнь (по роману В. Барки "Желтый князь"). – Краснодар, 1994; Кубань литературная: новые доклады и совещания. – Краснодар, 1994; Вторые кухаренковские чтения. – Краснодар, 1996; Кубань в эпоху "серебряного века". – Краснодар, 1997; Оліфіренко В.В., Чумаченко В.К. Козак Мамай. Навчальний посібник – хрестоматія з української літератури. – Київ-Донецьк-Краснодар, 1998; Первые кубанские литературно-исторические чтения. – Краснодар, 1999; Третьи кухаренковские чтения. – Краснодар, 1999.

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД НАРОДЖЕННЯ

МИХАЙЛО ОСТРОГРАДСЬКИЙ

Михайло Остроградський належить до найвизначніших вчених світового рівня, тому рішенням 30-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО його ім'я включено до Списку річниць видатних діячів освіти, науки, культури та історичних подій, у відзначенні яких у 2001 році візьме участь ЮНЕСКО.

Перша половина XIX століття була періодом визначних відкриттів у галузі точних наук. Диференціальне числення, створене Ньютоном (1646–1727) та Лейбніцем (1646–1716), надзвичайно розширило можливості застосування математики і, в першу чергу, дозволило розпочати дослідження математичними методами фізичних явищ та процесів, таких, наприклад, як коливання струни, розповсюдження тепла, електромагнітні явища тощо. Щоб описати ці явища, було знайдено певні диференціальні рівняння, тобто співвідношення, які зв'язують невідомі функції та їх похідні. Так виникла математична фізика. Її успіхи в цей період були настільки значні, що породили впевненість у безмежності пізнання природи математичними методами. "Розглянутий з цієї точки зору математичний аналіз такий же різноманітний, як і сама природа", – захоплено писав один із корифеїв науки того часу французький математик Фур'є.

Цей величний в історії науки час дав світові і великих вчених. Серед великих умів, які збагатили світову математичну науку, почесне місце належить нашому співвітчизнику Михайлу Васильовичу Остроградському (1801–1862).

Михайло Остроградський народився 12 (24) вересня 1801 року в селі Пашенна (нині – Пашенівка) Кобелякського повіту Полтавської губернії, у родині дрібного поміщика. Михайло ріс жвавим, моторним, тямущим хлопчиком. У ранньому дитинстві виявляв виняткову спостережливість та дивне захоплення всілякими вимірваннями. Він завжди носив із собою в кишені мотузку із прив'язаним до неї камінчиком і за допомогою цього приладу міряв глибину кожного колодязя або ями. В 9 років батько віддав Михайла до Полтавської гімназії. Але хлопчик живої та веселої вдачі, звиклий до роздольного життя у рідному селі, особливою старанністю не відзначався, часто пустував на уроках, дуже не любив латини, яку перестав відвідувати зовсім. Незважаючи на очевидні здібності, науками він не захопився і мріяв лише про одне – стати військовим. Поступаючись палкому бажанню сина та зваживши на його багатирську зовнішність (Михайло був високий на зріст та могутньої будови тіла) і міцність здоров'я, якій міг би позаздрити сам Тарас Бульба, батько вирішує забрати Михайла з гімназії та віддати до гвардійського полку. Проте, за порадою родичів, він все ж змінює своє рішення й везе сина в Харків для підготовки і вступу до універси-

тету (1816 рік).

Спочатку юний Остроградський вчиться неохоче, сподіваючись, що йому пощастить і батько віддасть його-таки якщо не в артилерію або гусари, то хоча б у Кременчуцький піхотний полк. Він ще не відчуває свого справжнього покликання, хоча вчиться на фізико-математичному факультеті. На його щастя викладач математики А.Ф. Павловський,

людина широкої ерудиції, захоплена своєю професією, помічає надзвичайні здібності юнака та пробуджує в ньому свідомий інтерес до науки. Остроградський починає вчитись із величезним захопленням і дуже швидко дивує успіхами свого вчителя. Цьому в значній мірі сприяє також його знайомство та зближення з ректором університету, професором Т.Ф. Осиповським. З допомогою своїх старших наставників Михайло з усією пристрасністю своєї натури, що прагнула до значного, починає осягати суть великих наукових ідей епохи.

Блискуче закінчивши університет у 1818 році, Остроградський рік живе у батька та, остаточно вирішивши присвятити себе математиці, знову повертається до Харкова для вдосконалення своїх знань у прикладній математиці та одержання ступеню кандидата.

В цей час у країні розгорнулася реакція, переслідування прогресивної думки та науки. Реакційні кола в Харківському університеті починають чинити опір намірам Остроградського, посилаючись на його нехтування лекціями з філософії та богоспізнання. І хоча всі необхідні екзамени Остроградський склав добре і відзначений серед кращих (1820 рік), видача йому кандидатського диплома все відкладається, йому пропонують складати нові іспити. Гордий юнак, обурений таким ставленням до себе, повертає в ректорат одержаний раніше атестат та просить викреслити назавжди його ім'я зі списків студентів (1822 рік).

Ця прикра історія тільки більше розпалила в ньому любов до науки. Остроградський приймає несподівано сміливе рішення – їхати у Париж, який був на той час центром у дослідженні тих проблем, що його найбільше цікавили. І ніякі зовнішні перешкоди – вагання батьків, здивування та осуд рідних, певні матеріальні труднощі, пограбування в дорозі (через яке довелося повертатися додому і знову вирушати в путь) – зупинити впертого юнака вже не можуть.

Остроградський перебував у Парижі шість років (1822–1828). Там у цей час працювали такі визначні корифеї науки, як Лаплас, Пуассон, Коші, Фур'є. М. Остроградський приїхав учитись у титанів. Але дуже скоро він спромігся

заявити про себе на повний голос.

Талант і завзятість молодого вченого, його швидко зростаюча майстерність привернули до себе увагу. У 1825 році Коші в своїх мемуарах згадує про оригінальні дослідження молодого вченого з Росії "обдарованого великою проникливістю та дуже вправного в аналізі нескінченно малих". Лаплас побатьківськи називає його своїм сином і перед смертю дарує юнакові одну зі своїх, на той час ще не надрукованих, робіт.

У 1826 році Остроградський подає Паризькій Академії наук своє дослідження по розповсюдженню хвиль на поверхні рідини. Проблемами такого напрямку займалися Лаплас, Лагранж, Пуассон, Коші. У Остроградського рідина міститься в посудині скінченої глибини. Це була принципово нова задача і успіх молодого вченого став його значним внеском у гідродинаміку. Існує легенда, нібито Остроградський виконав це дослідження, перебуваючи у борговій в'язниці Кліші (куди він потрапив через матеріальні нестачі – був неспроможний сплатити за житло) і спостерігаючи за перебігом хвиль у Сені. Нібито сам Коші сплатив його борг і знайшов йому роботу у Коледжі Генріха IV.

У 1828 році М. Остроградський повертається до Петербургу вже відомим вченим. Він подає Академії наук три роботи, в одній із яких він приводить своє оригінальне виведення центрального в теорії потенціала рівняння Пуассона, в іншій – по теорії теплоти, – вперше в усій загальності формулює метод вирішення задач математичної фізики (так званий метод Фур'є, який сам Фур'є застосовував лише в окремих випадках), доводить відому формулу, що пов'язує об'ємний інтеграл із інтегралом по поверхні (тепер ця формула носить назву формули Гріна-Остроградського), висуває ряд важливих проблем математичного аналізу, які стали об'єктом досліджень багатьох видатних математиків на ціле століття.

Слава і визнання швидко приходять до Остроградського. У 1831 році він уже обраний академіком Петербурзької Академії наук, згодом стає членом-кореспондентом Паризької Академії наук, дійсним членом ряду інших академій: Римської, Туринської, Американської, почесним членом Київського та Московського університетів та багатьох інших наукових товариств.

Діапазон наукової творчості Остроградського був надзвичайно широким. Вчений займався аналітичною механікою, теорією удару, балістикою, варіаційним численням, алгеброю, теорією чисел, теорією ймовірностей тощо. Основоположник теорії гідро- та аеродинаміки М. Жуковський писав, що "роботи Остроградського з самої тільки механіки охоплюють собою майже всі питання, на вирішенні яких зосереджувались у той час думки видатних європейських геометрів" (так тоді називали математиків).

У 1830 році, повернувшись із Франції, Остроградський (тоді ще молода людина) накреслює перед собою грандіозну програму майбутніх досліджень: створення теорії розподілу електрики та магнетизму, теорії електродинамічних явищ, руху пружних тіл, руху та рівноваги рідини, дії капіляр-

ности, розподілу тепла в рідині, обчислення ймовірностей. Така велика програма, звичайно, була не під силу одній людині, навіть надзвичайно обдарованій – над вирішенням цих задач усе минуле століття трудилися кращі математики світу. Але ця програма дає нам уявлення про силу творчого генія Остроградського, який зміг передбачити хід подальшого розвитку науки на багато десятиріч вперед.

Із поверненням Остроградського до Петербурга розкривається ще один визначний його талант – талант блискучого лектора і педагога. Від славетного Коші він успадкував короткість, легкість, витонченість викладу. Його енергії немає меж. Він викладає одночасно у Головному педагогічному інституті та в чотирьох військових навчальних закладах Петербурга: Морському кадетському корпусі, Інституті корпусу шляхів сполучення, Михайлівському артилерійському та Головному інженерному училищах, виступає з публічними лекціями, серйозно цікавиться питаннями викладання та учбових програм.

За образним висловом М. Жуковського "Остроградський зробився ланкою, що з'єднувала нашу вітчизну із тогочасним центром математичного світу. Своїми ученими працями він розширив та поповнив ідеї французьких геометрів, а своїми блискучими лекціями він насаджував ці ідеї серед російських молодих вчених".

М. Остроградський вражав сучасників глибиною і строгістю думки, тонким аналізом і, разом із тим, витонченістю викладу. Велику увагу надавав він підвищенню ролі фундаментальних знань в інженерній практиці. Учбові заклади, в яких викладав М. Остроградський, стали кращими установами відносно математичної підготовки. Саме завдяки М. Остроградському наприкінці XIX століття Росія мала сильну прикладну і технічну науку. Один із учнів М. Остроградського, К. Яниш, писав у 1838 році, що Остроградського можна назвати "центром усієї математичної діяльності в Росії".

М. Остроградський вважав головною метою освіти – пробудити здібність самостійного мислення, він намагався виховати в своїх учнях почуття гідності та впевненості в своїх силах. Велику увагу надавав Остроградський підвищенню ролі теоретичних знань в інженерній практиці. Створення в Росії інженерної інтелігенції – його заслуга. Тому не дивно, що він залишив після себе велику кількість талановитих учнів, серед яких можна назвати основоположника теорії автоматичного регулювання І.О. Вишнеградського, творця гідродинамічної теорії тертя М.П. Петрова, ученого-інженера, основоположника теорії розрахунку в мостобудуванні Д.І. Журавського, інженера-фортифікатора Ц.А. Кюї (видатного російського композитора) та ін. Авторитет і популярність М.Остроградського були такими значними, що саме ім'я Остроградського стало синонімом вченого. Батьки, відправляючи дітей вчитись, бажали їм "стати другим Остроградським".

Кілька поколінь інженерів шляхів сполучень, офіцерів армії і флоту, артилеристів, педагогів

були зобов'язані Остроградському глибиною своїх знань. Бути учнем Остроградського (а згодом – хоча б серед учнів його учнів), слухати його лекції вважалося за велику честь. Збереглося багато захоплених розповідей про М. Остроградського-педагога. Ось фрагменти зі спогадів одного з його учнів, інженера В.А. Панаєва. “Остроградський читав у нас аналітичну механіку, його улюблену науку, в якій, дякуючи йому, вирішено головну її задачу загального руху... Остроградський був творцем не в одній тільки науці про рух, він був великим створювачем також і в галузі чистого аналізу. Як геометр-філософ, він не переносив окремих вирішень питань: його геній вабив його до розв'язків загальних, абсолютних. Публічні лекції, які він читав у половині 50-х років, відкрили неосяжний, новий горизонт та нескінченне поле для математичного аналізу...”

Слухати його лекції було справжньою насолодою, він умів піднімати дух слухачів. Читав він з великою гарячністю, писав величезними буквами... Вся зовнішність Остроградського виражала могутність, що мимоволі вражало кожного. Дивлячись на його благородне піднесене чоло, на його обличчя, приемне і таке, що виявляє глибокий розум та твердість, відчувалося, що ви бачите перед собою могутнього мислителя, і це мимоволі діяло на глядача імпонуючим чином”.

М. Остроградський був визначною, оригінальною людиною, багато обдарованою душевно і фізично, дотримувався демократичних поглядів. Мабуть, тому після його повернення з Франції за ним був встановлений поліцейський нагляд. Остроградський був в усьому людиною широкої натури, дотепним і товаришким, привертав до себе увагу. Сучасники розповідали про нього багато веселих та смішних історій. Його високо цінували не лише за його великий розум, але й за його незалежність, скромність, щирість і простоту, за його повагу до людей праці, за його людську гідність.

Працюючи у Петербурзі, Михайло Васильович ніколи не втрачав зв'язків із рідною землею. Влітку приїздив до Пашенної та поринав у спокій степового роздолля, захоплювався українським співом, милувався поезією народних свят, шанував народне слово. Він мав чудову пам'ять, знав багато віршів, добре декламував. Найдужче він любив Тараса Шевченка. Вони заприятелювали і дружба тривала впродовж усього заслання поета. В листі від С.П. Левицького, знайденому у Шевченка під час трусу в Оренбурзькій фортеці, згадано про якесь доручення, що з ним треба було завітати в Петербурзі до видатного математика. Повернувшись із заслання, поет записав у своєму щоденнику: “Великий математик прийняв мене з розпростертими обіймами, як земляка і як свого сім'янина, який надовго кудись виїжджав. Спасибі йому”.

Приятелював М. Остроградський також із С. Гулаком-Артемовським, був знайомий із М.О. Головком, магістром математичних наук Харківського університету, який поділяв ідеї Т. Шевченка, з М.Г. Білоусовим, колишнім професором юридичних наук Ніжинської гімназії. З родинами Ли-

сенків та Старицьких Остроградський мав родинні стосунки. Олена Пчілка в нарисі “Микола Лисенко. Спогади і думки” згадує, що бабуся композитора Марія Василівна Булюбаш доводилася сестрою “славетному полтавцю математику Остроградському”. Вона жила у Гриньках (це село розташоване поряд із Устимівкою, звідки походила мати видатного вченого). Марія Василівна кохалася в українських піснях і часто зимовими вечорами запрошувала своїх дівчат-покоївок співати. “Можливо, що через ті хори українська пісня найперше влилася чулою і душою хвилею в серце малого Михайла” – зазначає Олена Пчілка. Це повному освітлює і дитинство майбутнього математика, адже про ті роки збереглися дуже скупі відомості.

Михайло Васильович на все життя зберіг любов до свого краю, до рідної мови. Навіть під час лекцій він частенько вставляв яке-небудь дотепне українське слівце. Влітку майже щороку він виїздив на Україну. Тут у своєму маєтку він проводив відпустку. Перебуваючи в Пашенній, він із властивою йому широтою вдачі любив влаштовувати бенкети селянам, любив також поринати у повний спокій і милуватися широко розкинутим перед його очима українським степом, або, купаючись у Пслі, жартувати з селянськими хлопцями, кидуючись грудками землі.

“Перебуваючи на вершині слави, вшанований за свої наукові праці в усій Європі, Остроградський поводив себе надзвичайно просто і не любив говорити про свої заслуги, але своє походження від Полтавських дворян він високо цінував” – відзначав М.Є. Жуковський.

Багато цікавого в родоводі М. Остроградського. Рід Остроградських бере свій початок від запорізького козака Івана, який жив у другій половині XVII століття. Син його, Матвій, пройшов великий життєвий шлях від рядового козака у Чигиринському поході 1678 року, захищаючи Україну від величезної 110-тисячної навали турецько-татарської армії, до Миргородського полковника у 1730 році. 1734 року, звільнений від військової служби “по старості, глухоті та хворобах”, він складає детальну автобіографію, яка свідчить про велику військову відвагу її автора та так жваво і колоритно оповідає про безліч походів та боїв, в яких брав безпосередню участь, що перед читачем постає ціла картина життя українського народу на межі XVII та XVIII століть. Ось далеко не повний перелік його військових справ: Чигиринська битва 1678 року, залага в Кременчуці, Кримські походи 1687 та 1689 років, походи проти колишнього військового канцеляриста Петрика, який з ордами Кримського хана нападав на Україну (1693 рік), похід на татарський Буджак та зруйнування татарської фортеці Паланки на правому березі Дністра (1694 рік) і того ж року облога турецької фортеці в пониззі Дніпра – Кизикерменя, участь у Азово-Дніпровському поході 1695 року (знову облога Кизикерменя – “щоденні приступи”, – на цей раз фортеця впала), похід на лиман під Очаків 1697 року, керівництво штурмом Варшавського замку під час Північної війни, вилазки на ворожу територію “по язика”, бої

під Полтавою та Переволочною, Прутський похід 1711 року проти Турції та участь у комісії, яка визначала Російсько-турецький кордон від Дніпра до Азова (1715 рік). І разом із тим – арешт у Глухові 1725 року за участь у підписанні Коломацької чолобитної (звернення козацької старшини на захист Павла Полуботка). Походів виявилось так багато, що “за давністю років всіх не пам'ятаю”, – простодушно визнає Матвій.

Матвій мав трьох синів. Старший – Іван, – після Прутського походу 1711 року за каліцтвом був із військової служби звільнений. Його старший син – теж Іван (дід великого математика), – більше дбав про своє господарство, ніж про службу. Він мав дванадцять дітей і першим оселився в Пашенні. Молодші діти Матвія, Федір та Григорій, та їх нащадки йшли дорогою батьків, брали участь у багатьох військових походах і боях. Найбільш визначною була військова кар'єра середульшого сина Матвія – Федора. Він також почав свою службу із Прутського походу 1711 року, з 1723 року став сотником говтвянським. Він уславився в бою під Говтвою, де відбив ординців, згодом особливо відзначився військовою доблестю під час Кримської кампанії 1735–1739 років та в Хотинському поході 1739 року. З 1735 року Федір Остроградський перебував у чині Миргородського полкового судді, а з 1752 по 1768 рік – обіймав посаду Миргородського полковника. Майже століття (з 1691 по 1783 рік) сотниками говтвянськими були представники роду Остроградських.

Більшість Остроградських, слідуючи сімейній традиції, й надалі обирали для себе військову кар'єру. Серед найбільш визначних військових у XIX столітті згадаємо правнука Федора, – Матвія Івановича, який виявив такий героїзм у війні 1812 року, що серед багатьох нагород одержав золоту шаблю з написом “за хоробрість”; онуків Григорія – Олександра Андрійовича (учасник війни 1812 року) та Миколу Андрійовича (він служив у Морській артилерії Чорноморського флоту).

Та сама гаряча кров пращів та завятця були успадковані Михайлом Васильовичем. Недаремно він у юнацькі роки так мріяв про військову службу. Талант переміг – він став ученим, але в своїй душі зберіг темперамент борця та палку вдачу українського козака, неначе увібравши в себе всю відвагу й молодецьтво своїх предків. А ставши славетним математиком, він віддав данину і своїм юнацьким захопленням – збагатив російську військову науку математичними дослідженнями з балістики та, викладаючи у військових навчальних закладах, сприяв розвитку в них освіти – і цим “приніс російській військовій справі мабуть чи не більшу користь”, – зауважив М. Жуковський.

Остроградські досягали високих посад також завдяки своїй освіченості. Вони мали родинні зв'язки із представниками козацької старшини головним чином тих родин, які були носіями культурних традицій: Апостоли, Кулябки, Лизогуби, Лисенки, Ломиковські, Тарновські та ін. 1733 року гетьман Данило Апостол рекомендує Федора Остроградського у Миргородське полкове правлін-

ня, характеризуючи його таким чином: “він людина добронравна, ввічливий, добрий, грамоті навчений та у військових справах вправний”.

Рід Сахно-Устимовичів, з якого походила мати Михайла Остроградського, теж мав нерядових фундаторів. Першим у роду згадується Софоній (Сахно), який був убитий під Чигирином у тому самому бою, з якого починається військова біографія Матвія Остроградського. Мати Михайла Васильовича, Ірина Андріївна, була онукою Устимового сина Василя, одруженого на Марії Яківні Апостолівні, внучатій племінниці гетьмана Данила Апостола. Устим Сахненко при спустошенні Чигирина був взятий турками в полон, в якому перебував багато років. У 1691 році він – мешканець Власовки (містечко поблизу Кременчука) – одружується на Євдокії Скоробагатій із містечка Крилова та служить в охочому війську. В 1705 році Устим одержує універсал, в якому Данило Апостол – тоді ще Миргородський полковник, – “шануючи давні значні у війську Запорозькому послуги пана Устима Сахненка, сотника Уласовського, та приохочуючи його до дальших таких же вірних і щирих послуг, наділяє його землею в районі Крилова по річці Тясьмину та звільняє від податку за утримання бджіл”. Десь у 10-х роках XVIII століття в житті Устима стався різкий перелом: він прийняв чернецтво з ім'ям Іларіона та відіграв помітну роль у відбудові Мотронинського монастиря (у Холодному Яру) після його зруйнування під час Чигиринської битви. За архівними документами Мотронинського монастиря монах Іларіон (потім, прийнявши схиму, він одержав нове ім'я – Ігнатій), діяв у монастирі аж до 1753 року. Відомості про монастир першої половини XVIII століття надто скупі, але майже всі якимось чином стосуються Ігнатія. Він мав великий вплив на монастирських ченців, користувався повагою, відзначався розумом і чесністю. Ігнатій фактично керував життям монастиря, хоча посади настоятеля не мав: прийнявши схиму, жив у печері. Існувала навіть легенда про Ігнатія, в якій він постає людиною владною і мудрою. В документах монастиря Ігнатія неодмінно називають Відновлювачем монастиря, Начальником його або Будівничим, Начальником чесним. Ігнатій склав окремий документ (що одержав назву “Свідчення схимонаха Ігнатія”) про стародавнє домонгольське походження монастиря, прагнув відновити та зміцнити зв'язки монастиря із запорозьким козацтвом. Серед реліквій монастиря була мідна чаша з написом: “Ця чаша зроблена в Січі Запорозькій отаманом Іоакимом від усіх запорозьких козаків у монастир Троїцький Мотронинський на прохання старця схимонаха Ігнатія 1751 року червня 19 дня”.

Антиуніатська діяльність Мотронинського монастиря, що згодом набула значних масштабів і стала складовою частиною антифеодалного руху – Коліївщини (який виник саме в Холодному Яру), бере свій початок від часів відродження монастиря і безпосередньо пов'язана з особою схимонаха Ігнатія.

Помер М.В. Остроградський раптово, 20 грудня

1861 року (1 січня 1862 р.) в Полтаві по дорозі з Пашенної до Харкова на лікування. Похований він був у сімейному склепі в Пашенній. Перебуваючи в Пашенній, милуючись видом на сусіднє містечко Говтву, що гордовито підіймалося над околицьними хуторами, він іноді промовляв: "я помру у себе, а у москалів не хочу помирати, так поховайте мене там (у Говтві), щоб мені було видно і Пашенну, і Довге, і Глибоке".

У вересні 1901 року виповнилося 100 років від дня народження М.В. Остроградського. З цієї нагоди з ініціативи Полтавського гуртка аматорів фізико-математичних наук у Полтаві відбулося урочисте засідання, в якому взяли участь професори В.П. Єрмаков (Київ), В.А. Стеклов, О.М. Ляпунов (Харків), М.Є. Жуковський (Москва) та ін. Вітальні телеграми з цієї нагоди було отримано від Паризької Академії наук, від Петербурзької Академії наук та багатьох учбових закладів Петербургу, від ряду учбових закладів Москви, Києва, Харкова, Одеси, Варшави, Тарту (Юр'єва), Праги, Кракова, Тбілісі, Казані, Нижнього Новгорода, Омська, Костроми та ін. Учасники ювілейного зібрання відвідали могилу М.В. Остроградського. Ось які враження записав учасник цієї акції М.Є. Жуковський: "Коли дивишся на це мирне місце заспокоєння, на широкі поля, що розходяться в нескінченну далечінь, мимоволі виникає думка про вплив природи на дух людини. В математиці, панове, також є своя краса, як у живопису та поезії. Іноді ця краса виявляється в чітких, яскраво окреслених ідеях, коли на видноті кожна деталь висновків, а іноді вона вражає нас широкими замислами, що приховують в собі дещо недосказане, але багатообіцяюче. В працях Остроградського нас приваблює загальність аналізу, основна думка, така ж безкрая, як і широкий простір його рідних полів."

Михайло Остроградський своїми науковими працями здобув славу і своєму рідному краю. Та й Полтавська земля, яка виколисала такого сина, причетна до його світової слави. Він був і залишився її вірним сином.

Математики давно звикли до термінів: рівняння Остроградського, метод Остроградського, формула Остроградського-Гауса, принцип Остроградського-Гамільтона. Та в наш час у наукових журналах із математичної фізики набули широкого вжитку нові терміни: механіка Остроградського, квантова теорія поля Остроградського, варіаційні принципи Остроградського. Як виявилось, саме ідеї М. Остроградського дають можливість правильного опису руху електрона в магнітних полях, або спінові ефекти в квантовій теорії поля.

Оглядаючись подумки на життєвий шлях великого вченого, ми знову і знову з вдячністю вклоняємося його пам'яті, бо в наших сьогоднішніх досягненнях є велика частка його праці.

Галина СИТА,
старший науковий співробітник
Інституту математики НАН України

ДО 175-РІЧЧЯ ВІД НАРОДЖЕННЯ

"ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ" ТА "САКРАЛЬНА ПЕДАГОГІКА" ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

Протягом усіх років своєї наукової й громадської діяльності Памфіл Юркевич керувався девізом: "Де дух, там і воля".

"Якщо висотою і вільністю думки, внутрішнім тоном поглядів, а не кількістю та обсягом написаних книг характеризується значення дійсних мислителів, то, без сумніву, почесне місце між ними повинно належати Памфілу Даниловичу Юркевичу. В розумовому його характері дивним чином сполучилися самостійність і широта поглядів із щирим визнанням історичної традиції, глибоке сердечне співчуття усім сутнім інтересом життя – з тонкою проникливістю критичної думки".

(Володимир Соловйов)

Народився 16 лютого 1826 р. в с. Ліпльава (нині Золотоніського р-ну Черкаської обл.). Початкову освіту отримав дома, у 1837–41 рр. навчався в Переяславському повітовому духовному училищі. У 1841 р. 15-річний П. Юркевич вступає до Полтавської духовної семінарії, після закінчення якої в 1847 р. складає іспити до Київської духовної академії. З 1851 р. – на посаді наставника Київської духовної академії, читає курс історії філософії студентам нижчого відділення. У 1852 р. стає магістром і бакалавром академії. Упродовж майже трьох років (1854–56) виконує обов'язки помічника інспектора, а з 1857 р. викладає філософські науки й німецьку мову. В 1858 р. П. Юркевич одержав звання екстраординарного, а в 1861 р. – ординарного професора. У 1861 р. переїхав до Москви, очолив кафедру філософії в Московському університеті, де читав курси історії філософії, логіки, психології, педагогіки, виконував (з 1869) обов'язки декана історико-філологічного факультету. Помер 16 жовтня 1874 р. в Москві, похований на цвинтарі Данилового монастиря.

Памфіл Юркевич – найбільший український філософ XIX століття, видатний педагог. Як і інші представники Київської релігійно-філософської школи, обстоював право філософії на вільний розвиток, піддаючи критиці прагнення матеріалістів ототожнити філософію з природознавством. На думку П. Юркевича, справа філософії пов'язана з життям духу, який є ширшим за свідомість. Оскільки дух є абсолютною основою будь-якої дійсності, то філософія, пізнаючи світ, прагне виявити цю основу. П. Юркевич на той час був єдиним серед мислителів і знавців історії філософії, хто міг читати лекції (при відновленні в 1860 р. викладання філософії в університетах Російської імперії) без подальшої спеціальної підготовки. Його успіх у Москві, як згадує російський історик В. Ключевський, був “заслужений і колосальний”. Але російські радикали на чолі з М. Чернишевським, який репрезентував матеріалістичний напрямок у філософії, розгорнули проти П. Юркевича в пресі кампанію погроз, наклепів, образ. Тому протягом останніх десяти років життя мислитель спрямовує творчі пошуки у сферу моральності, і в його доробку переважають праці з педагогіки. “Моральне” в П. Юркевича обумовлено традиціями українського філософського мислення і сприяє розв'язанню теоретичних проблем філософії, висуваючи перед розумовим поглядом власні вимоги.

Філософія в концепції П. Юркевича є пізнанням ідеї. Виокремивши дві контрастуючі позиції – вчення про розум та ідеї Платона і вчення про досвід І. Канта, – П. Юркевич відчуває потребу не просто спиратися на платонізм, а вивірити свої позиції, зважаючи на аргументи І. Канта, вчення якого складає “душу нашої науки і культури”. Критикуючи позицію Гегеля про саморух ідеї, яка сама себе стверджує у світі явищ, П. Юркевич ставить питання: завдяки чому здійснюється вплив ідей на речі та явища? Відповідаючи на нього, мислитель уводить у загальну картину взаємодії ідей і світу речей таємницю Божого творіння. Так установлюється межа, яка визначає поле вільної діяльності філософської свідомості. Справа, розпочата у філософському розумі, завершується за його межами завдяки закоріненому в глибинах людської душі усвідомленню добра. Отже, остаточним виправданням дійсності стає ідея добра. Так виявляється ще одна важлива сфера системи поглядів П. Юркевича, яку утворює “філософія серця”. Пошук істини добра не може обмежуватися лише зусиллями пізнавальної діяльності розуму. Здійснення добра можливе як акт щирої душі, щирого серця. Місце “філософії серця” визначається розумінням філософії, яка повинна бути спрямована на осмислення душі. Серце є охоронцем і носієм усіх тілесних сил людини, осердям її душевного й духовного життя, центром морального життя людини, вихідним пунктом усього доброго й злого у словах, думках і вчинках людей. Така позиція органічно вписується в традицію неоплатонічної філософії (ще з часів Київської

Русі), яка своїм зверненням до внутрішнього, ірраціонального світу людини започатковує екзистенціально-персоналістські мотиви українського філософського мислення. Д. Чижевський зазначав, що “позитивні” думки Юркевича попереджають де в чому на десятки років відродження платонізму в феноменології Е. Гуссерля. Спираючись на розроблену ним “філософію серця”, в якій розум і сердечна любов співпадають у моральності, П. Юркевич обстоює “гармонійне співвідношення між знанням і вірою”, що враховує самостійне значення обох компонентів відношення й прагне до їхньої творчої взаємодії. У цьому він і репрезентована ним українська школа “кордоцентричного персоналізму” вбачали шлях подальшого прогресу філософського знання. Вчення П. Юркевича має своїх представників у російській релігійній філософії (В. Соловйов, С. та Є. Трубецькі, П. Флоренський), у західноєвропейській антропологічно-екзистенціальній традиції (С. К'еркегор, М. Шелер, Т. Рібо, Г. Маєр, Н. Аббаньяно, Е. Мульє та ін.). Філософська творчість П. Юркевича репрезентує українську інтелектуально-духовну культуру на рівні видатних мислительських стратегій світової філософської традиції. Основні твори П. Юркевича: “Ідея”, “З науки про людський дух”, “Матеріалізм і завдання філософії”, “Серце і його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого”, “Мова фізіологів і психологів”, “Читання про виховання”, “Курс загальної педагогіки” та ін.

Не меншого значення надавав П. Юркевич питанням педагогіки. Його основоположні праці у цій галузі – “Чтения о воспитании” (1865), “Общие основания методики” (1865), “Идеи и факты из истории педагогики” (1870) – визначили основну мету діяльності педагога, суть якої – виховання в людині “центру духа” – її серця. Згідно із вченням П. Юркевича, педагог, вчитель повинен бути носієм божественної, священної віри, благородного мистецтва і наукового знання чудотворного впливу на своїх вихованців, надавати їм допомогу в процесі особистого становлення. П. Юркевич вважав, що мета педагогічної діяльності та ціль виховання “без сумніву, співпадає з метою життя”. У праці “Ідея виховання” він пише: “... та виховна система, яка пробуджує у серці вихованця любов до вищого й ідеального, до священного й Божественного – цю любов страшну, що примушує людину забути про свою милу особистість для служіння правді й добру – ця система чекає вихователя, який здатен у тілі людини знаходити невидиму душу, а в невидимій душі – незнищені зачатки Богоподібності”.

Невідома донедавна спадщина П. Юркевича поволі виходить із забуття і хочеться вірити, що праці визначного українського мислителя, спадкоємця національних духовних скарбів, сквородинської містики та християнських одкровенень займуть належне місце у нашому житті.

МИКОЛА ІВАНОВ

“Неаполь дістав змогу знову почути розкішну музику “Вільгельма Теля”. Іванов – улюблений тенор, ніжний голос нашої сцени – співає з експресією, що всім подобається, захоплює і переривається вигуками “ура”.

(Болонський тижневик “Ченні сторічі”)

Микола Кузьмич Іванов (справжнє прізвище – Кабраченський) народився 10 (22) жовтня 1810 р. в селі Вороніж (тепер – смт Шосткинського району Сумської обл.) за іншими даними – в Полтаві, у родині кріпаків. Ще маленьким його насильно вивезли до Петербурга до Придворної капели. Музичну освіту здобув у цій Капелі у Бортиянського. Мистецтво співу опановував у М. Глінки. 1830 р. разом із ним виїхав до Італії, навчався співу в професорів Е. Біанкі та А. Ноццарі в Мілані і Неаполі (1830–32). Дебютував 1832 р. на сцені театру “Сан Карло” в Неаполі в опері Г. Доніцетті “Анна Болейн”. У 1832–52 рр. триумфально виступав на сценах оперних театрів Італії, Франції, Швейцарії, Австрії, Англії та інших країн. Проживав у Петербурзі, Мілані, Неаполі, Парижі, Лондоні, Болоньї. Помер 7 (19) липня 1880 року в Болоньї, де й похований на кладовищі “Чімітеро дела чертоза” в “Галереї Анджелі” (номер могили “128”).

Микола Іванов – абсолютний перший тенор “Золотої доби” бельканто, її співтворець. У 30–40-х рр. XIX століття був одним із найбільших тенорів світу. Володіючи невимовно красивим, оксамитового тембру, ідеально поставленим голосом, він перевершив своєю майстерністю навіть прославленого на той час італійського “короля співу” Джованні Баттіста Рубіні (про європейських співаків і говорити нічого). Микола Іванов усією душею зненавидів Росію за те, що колонізувала Україну, перетворила її народ на кріпаків. Тому, після закінчення строку навчання в Італії до Петербурга не повернувся.

Царський уряд настирливо домагався повернення співака до Санкт-Петербургу, бажаючи щоб він зайняв свою посаду хориста Придворної капели. Навіть сам цар Микола I “звеліти зволив доручити місіям нашим в Італії, щоб він (Іванов – М.Г.) неодмінно висланий був до Петербурга у вище зазначений строк”.

Щоб уникнути цькування і переслідувань Микола Іванов змушений був переїхати до Парижа. Там вступив до складу трупи Італійської опери, де в той час виступали найвидатніші майстри вокалу – Рубіні, Тамбуріні, Грізі, Лаблаш та ін. Голос нашого співака зазвучав у цьому славному сузір’ї “першою скрипкою”. Досвідчені знавці бельканто буквально з перших виступів Іванова визнали, що його спів “справляє чудове враження”...

Ставши ослушником волі царя, М. Іванов втрапив можливість жити і працювати в Італії – країні, яку він палко полюбив і вважав своєю другою батьківщиною. Треба було приймати громадянство якоїсь іншої держави і він обирає Англію.

Повернувшись до Італії, Микола Іванов триумфально виступав на сценах чи не всіх оперних театрів країни. Театри Мілану, Риму, Венеції, Флоренції, Палермо, Турину, Парми, Равенни та інших міст буквально змагалися між собою за право отримати згоду Іванова на виступи на своїх сценах.

Микола Кузьмич співав провідні партії в операх майже всіх композиторів, як своїх сучасників, так і попередників. Серед них – Родріго (“Отелло”), Джанетто (“Сорока-злодійка”), Арнольд (“Вільгельм Тель”), Альмавіва (“Севільський цирульник”), Лейстер (“Діва озера”) Дж. Россіні; Едгар (“Лючія ді Ляммермур”), Неморіно (“Любовний напій”), Дженаро (“Лукреція Борджіа”) Г. Доніцетті та багато ін.

Блискуче виконував Іванов сольні партії в кантатах, ораторіях, месях різних авторів у супроводі симфонічних оркестрів і великих хорів.

Десь у 40-х роках Микола Іванов познайомився із “маестро революції” – Джузеппе Верді, який доручає співаку виконувати провідні тенорові партії в операх “Аттіла”, «Ломбардці», «Ернані» та ін. Музиканти потоваришували і згодом тенорові партії в своїх операх композитор писав у розрахунок на голос Іванова.

Микола Іванов був палким шанувальником творчості Джоакіно Россіні і його близьким другом. Високо цинив мистецтво співу Іванова Гаetano Доніцетті, який спеціально для нього написав оперу “Любовний напій” (як свідчать сучасники, Іванов неймовірно виконував у ній партію Неморіно). Високо цинув творчість Іванова Петро Чайковський, зараховуючи виконавця до “світил співацького мистецтва”, а Михайло Лермонтов, який кохався в музиці, у своєму романі “Княгиня Лиговська” поставив ім’я Іванова в одному ряду з Паганіні і Россіні.

Микола Іванов завжди пишався тим, що він українець, скрізь і всюди поводився із гідністю українського патріота. Глибоку любов до України митець проніс через все життя. Незважаючи на відірваність від Батьківщини, буваючи частим гостем в різних аристократичних салонах, співак розповідав чужинцям про свою рідну знедолену Україну та її культуру, співав українські народні пісні, які в його виконанні викликали велику зацікавленість і захопленість слухачів. Особливо велике враження вони справили на французького композитора Гектора Берліоза.

“Смерть Миколи Іванова, – писав міланський журнал “Траваторе”, – схвилювала всю Болонью, де його дуже поважали не тільки за талант, а за чесну, щиросердну, благородну душу”.

Михайло ГОЛОВАЩЕНКО,
Заслужений діяч мистецтв України

ЄВГЕНІЯ ЗАРИЦЬКА

“Зарицька – висококласна співачка, яка має міжнародне визнання... Незвичайна музикальність дозволяє їй з однаковим блиском виконувати як старовинні, так і сучасні твори. Її концертний репертуар включає твори на семи (!) мовах. І все ж, ця пречудова артистка найбільше зачаровує виконанням своїх рідних українських народних пісень.”
(“Нью-Йорк Геральд Трибун”).

“Євгенія Зарицька в очах французької публіки є найчарівнішою співачкою, унікальною особистістю, яку ми маємо нині в музичному світі. Це артистка найвищого класу!”

(Анрі-Луї де Граті, Париж).

Євгенія Ромуальдівна Зарицька народилася 9 жовтня 1910 р. в м. Рава Руська (тепер – Львівської обл.). Закінчила Львівський університет і консерваторію (із Золотою медаллю) по класу сольного співу професора Адама Дідура (1934–39). Вдосконалювала майстерність у Мілані в італійських співаків Чібодо і Бінетті (1939–41). Дебютувала на сцені Львівської опери в партії Поліни (“Пікова дама” П. Чайковського, 1937). На Міжнародному конкурсі у Відні завойовала звання лауреата (1938). З 1941 р. співає на сценах країн оперних театрів Європи – Міланського “Ла Скала”, Римського “Костанці”, Паризького “Гранд-опера”, Віденського “Гофопера”, Лондонського “Ковент Гарден” (1946–52), а також у Берліні, Женеві, Брюсселі, Амстердамі, Мадриді, Копенгагені, Лісабоні та Алжирі. В Італії, здається неможливо назвати жодного оперного театру, де б ця видатна співачка не чарувала своїм голосом публіку. З 1974 р. вона – на педагогічній роботі в Парижі. Мешкала у Львові, Мілані, Лондоні. Померла 5 жовтня 1979 р. в Реї Мальмезон під Парижем, де й похована.

Євгенія Зарицька – яскрава представниця італійського бельканто, одна із найактивніших і найбільших пропагандистів української вокальної музики за кордоном. Володіючи пречудовим, широкого діапазону і рівного в усіх регістрах голосом, винятковою музикальністю і артистичним талантом, вона проспівала майже всі меццо-сопранові партії в класичних операх, і за визначенням музичних критиків створила цілу галерею незабутніх, образів, які увійшли до золотого фонду світового оперного мистецтва. Серед них – Кармен в однойменній опері Ж. Бізе; Амнеріс (“Аїда”, Дж. Верді) і Азучена (“Трубадур”, Дж. Верді); Керубіно (“Весілля Фігаро”, В. Моцарта) і Дорабелла (“Так роблять усі жінки”, В. Моцарта); Орфей (“Орфей і Евридика”, К. Глюка); Оттавіа (“Коронація Попеї”, К. Монтеверді); Поліна (“Пікова дама”, П. Чайковського), Ольга (“Євгеній Онегін”, П. Чайковського); Маріна, (“Борис Годунов”,

М. Мусорський) і Марфа (“Хованщина”, М. Мусорського) та багато ін. Неповторною Зарицька була і в операх сучасних композиторів, таких як “Кавалер троянд” Р. Штрауса, “Воцек” і “Лулу” А. Берга, “Мавра”, “Пригоди гульвіси”, опера-ораторія “Цар Едіп” І. Стравінського та ін.

З найкращого боку Зарицька зарекомендувала себе і як концертна, ка-

мерна співачка. Її охоче запрошували на виступи Італійське радіо, прославлена римська “Санта Чечілія”, зальцбурзький “Моцартеум”, на міжнародні музичні фестивалі в Парижі, Дубно, Люцерно, Кельні, Гіндебурзі, Ексан Провансі і в Голландії. З великим успіхом вона виступала в країнах Європи. У 1958 році співачка здійснила гастрольне турне по містах США, під час якого виконала сольні партії у творах крупної форми із симфонічними оркестрами під керівництвом видатних диригентів і композиторів Фуртвенглера, Добровейна, Стравінського, Мартена, Ансерме, де Сабата, Хіндеміта, Орманді, Гілліні, Барбіролі, Штейнберга, Бьомо, Болта, Шуріхта.

Концертний репертуар співачки охоплював творчість величезного кола композиторів різних епох і стилів: Р. Шумана, Ф. Шуберта, Г. Берліоза, Ф. Шопена, М. Равеля, Й. Брамса, К. Вольфа, К. Оффенбаха, Р. Вагнера, А. Берга, Р. Штрауса та ін.

Ім'я Євгенії Зарицької було оповите легендарною славою, перед її унікальним талантом схилили голови найвимогливіші критики Європи й Америки. А ось на батьківщині про співачку нічого не знали. Комуністичні бонзи зарахували її, як багатьох інших людей, що волею долі змушені були покинути рідну землю, до списку так званих “українських буржуазних націоналістів”, “ворогів народу”. Співачка довго і наполегливо намагалася приїхати на гастролі до України, але марно. Треба віддати належне Зарицькій, яка ніколи не забувала, що вона дочка українського народу, пишалася цим і завжди включала до програм своїх концертів українські народні пісні, солоспіву М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, В. Косенка, М. Вериківського, С. Людкевича, В. Барвінського, О. Нижанківського, М. Колесси та ін. Чудовий голос, музикальність, інтелігентність, і приваблива зовнішність співачки привернули увагу до Є. Зарицької режисерів італійського кіно. Вона знімається у кількох фільмах (1940–43) разом із такими кінозірками як Вікторіо де Сіка, Анна Маньяні, Руджеро Руджері та ін.

Співачка записала на грамплатівки таких знаменитих фірм, як “Декка”, “Колумбія”, “Філіпс”, “Уранія”, “Гіс мастерс воіс” багато солоспівів світової класики, в тому числі й 18 українських авторів.

Михайло ГОЛОВАЩЕНКО,
Заслужений діяч мистецтв України

ВАСИЛЬ АВРАМЕНКО

“Нам потрібна свідомо національно й сильна духом молодь! Український танок допоможе нашій молоді стати такою!”

(Василь Авраменко)

“Василь Авраменко вивів український народний танець із глиняної долівки, зеленої толоки золотого українського Поділля, херсонських степів та карпатських полонин у своїй красі перед широким світом на блискучий паркет та омріяний для кожного Бродвей”.

(Іван Пігуляк)

Одним із феноменів світової та української культури ХХ століття був нечуваний злет мистецтва танцю. Ніколи доти ця галузь художньої творчості не давала такого різнобарв'я пластичних, жанрових рішень, стилістичних ознак. Цьому сприяли інтенсивні шукання в усіх галузях музично-сценічного мистецтва, особливо в першій третині двадцятого віку. Саме тоді професія хореографа набула багатоплановості й нового змістовного наповнення: хореограф-віртуоз, хореограф-мислитель, хореограф-просвітитель. Світове танцювальне мистецтво збагатилася сузір'ям яскравих талантів, які органічно поєднали в собі виконавця й хореографа. Варто згадати хоча б імена Михайла Фокіна, Джорджа Маланчина, Сергія Лифаря. Видатний майстер українського танцю Василь Григорович Авраменко – один із них.

Більша частина творчої діяльності митця пройшла в еміграції. Учень і продовжувач традицій Василя Верховинця, він шукав і відкривав нове на перетині танцю художнього і характерного, класичної і балетної драматургії та народної сценічної хореографії. Мистецтво Василя Авраменка постає як органічна частина загальносвітового захоплення хореографічною культурою, створення в 10–20-ті роки ХХ століття численних танцювальних шкіл і студій в Європі й Америці, зацікавлення “Російськими танцювальними сезонами” на чолі із Сергієм Дягілевім, популярності танців Айседори Дункан, і, навіть, усіх видів гімнастики (недарма В. Верховинець відвідував гімнастичні курси при Краківському товаристві “Сокол”, а славнозвісний балетмейстер і танцівник М. Фокін серйозно опановував прийоми французької спортивної боротьби). Проте, передусім діяльність Василя Авраменка – то є гідне продовження національної традиції, яка розвивалася в театрі Марка Кропивницького, Миколи Садовського, Івана Мар'яненка, в музично-фольклорній праці Миколи Лисенка, в заснова-

ному Василем Верховинцем танцювальному гуртку, під орудою якого були виконані танцювальні номери в п'єсах “Зальоти соцького Мусія”, “Паливода”, “Катерина” та в опері Станіслава Монюшка “Галька”, в постановках веснянок у хорі Олександра Кошиця. Проте, в танцях Василя Авраменка немає прямого наслідування їх досвіду. Творчий метод митця дбайливо зберігав природність і високу культуру народності танцювальних рухів, а сам він був глибоко переконаний у патріотично-

виховній і консолідуєчій місії українського танцю. Свідоме служіння національній ідеї, вираженій, насамперед, через народно-хореографічний образ і пластику, визначили зміст і спосіб життя Василя Авраменка, перипетії його біографії.

Круті віражі долі заносили митця з поетичного Стеблова, що на Київщині (нині – Черкаська обл.), де він народився 22 березня 1895 року, у далекий Владивосток, куди Василь Авраменко виїхав із родиною на заробітки. А згодом – служба у чині прапорщика російської армії, довгоочікувана зустріч із омріяною Україною, де він стає до лав Української народної армії й подальші довгі роки життя в еміграції.

Ще у Владивостоку, серед тяжкої заробітчанської буденності, виникає у нього глибоко осмислене почуття відданості Україні, любови до рідної культури. Мабуть, саме вони привели Василя Авраменка у місцевий театральний гурток, де збиралися українці й виставлялися українські п'єси. Тут, у “Наталці Полтавці” І. Котляревського, майбутній хореограф зіграв свою першу танцювальну роль. Стихія театру й музики якнайкраще відповідали артистичній натурі митця. Позаяк, у роки визвольних змагань його неординарна мистецька постать була помічена Симоном Петлюрою, Софією Русовою, Людмилою Старицькою-Черняхівською. За їх активної підтримки він вступає до Музично-драматичної школи Миколи Лисенка у Києві, стає актором театру Миколи Садовського. Щаслива зустріч із Василем Верховинцем – викладачем теорії українського танку – вразила В. Авраменка, назавжди визначила його подальшу творчу кар'єру.

Відтоді, де б не перебував митець – у таборах для інтернованих українських вояків у Західній

Польщі, Чехії, Німеччині, куди доля закинула його після поразки УНР, чи у гастрольних поїздках із першими, організованими ним танцювальними колективами, а чи у Канаді, й США, куди переїде у 1925 році і де закінчиться його творчий шлях у 1981 році – український танець визначатиме сутність існування Василя Авраменка. Слова: “Хочу наукою танцю розбудити в молоді любов до України, бажання спільної думки, української”, – стали його творчим кредо.

Василь Авраменко був глибоко переконаний, що танець не тільки несе радість, збуджує творчу енергію, а й цілюще впливає на дух. У танці людина відчуває себе часткою великого братства. Саме такі почуття стають характерними для мистецтва танцю в переломні моменти історії, коли народ об'єднується в своєму прагненні до свободи і волі. Практична діяльність Василя Авраменка – красномовний приклад цього. Численні виступи його балету впродовж тридцяти років по країнах Європи, Америки, в Австралії та Ізраїлі набули історичного значення, сприяли формуванню і ствердженню національної свідомості українців по всьому світу. Сучасники сприймали їх як вагомий, по суті незаперечний, факт культурно-політичного життя.

Що ж вражало глядачів у танцювальному мистецтві Василя Авраменка? Сьогодні відповісти на це питання не так просто, як непросто відродити в усій повноті його неповторну творчу манеру. Адже мистецтво хореографа і виконавця швидкоплинне і після відходу з життя важко піддається відтворенню, лишаючись у пам'яті сучасників, відгуках преси, численних фотодокументах. Саме з них, а також із особистого архіву митця, переданого в Україну на вічне зберігання, перед нами постає Авраменко – виконавець із гордою статуєю, наділений у танці козацькою звитягою, виразною скульптурністю жестів. Прекрасно підібраний костюм якнайкраще відповідає його пластиці, внутрішній сутності відтворюваного характеру. Тут немає того спрощеного етнографізму, на який і досі слабують окремі танцювальні колективи. В постаті Василя Авраменка відчувається якась вишукана поетичність, органічне відчуття культури рідного народу, пропущене через власний досвід. Це тим більш дивує, адже Авраменко-виконавець не мав спеціальної хореографічної освіти в академічному сенсі цього слова.

І. Книш, дослідниця творчості митця, відмічала, що він “танцював свого “Чумака” завжди з особливим нервовим піднесенням і внутрішнім вогнем бадьорості, немов пісно волі для свого народу”, тоді як “велич і потугу козацького духу найяскравіше втілював Авраменко у своєму “Гонті”, де ... виявив не тільки жар натхнення, а й жар трагічного пафосу”.

У своїх танцях митець відходить від традиційних танцювальних дивертисментів, сюїт і “портретних” характеристик. Спектаклі Василя Авраменка – це якісно новий тип танцювального дійства, де специфіка народно-побутового танцю різних регіонів України органічно поєднана з принципами

хореографічного симфонізму. Його вистави наближалися до жанру балету-поєми, балету-симфонії, відтворюючи складну історичну долю народу (постановки “Великдень в Україні”, “Січ отамана Сірка”, “За Україну”). Василь Авраменко користувався різними формами народно-танцювальної й сценічної пластики, майстерно поєднував форми сольного, дуетного, ансамблевого й масового танцю в єдиній балетній драматургії. Хореографічним дійствам майстра, в яких перехрещувалися балет, музика, театр, хоровий спів, були притаманні драматична насиченість, графічна заостреність, внутрішня напруга і, водночас, вишукана поетичність. Василь Авраменко створив особливий тип модерного народного балету, спрямованого на масштабне розкриття стихії українського характеру, його глибокої сутності. Танцювальні композиції майстра – “Аркан коломиїський”, “Великодня гаївка”, “Гречаники” і названі вище “Гонта”, “Чумак” – стали класикою сценічної народної хореографії. А вершиною художніх пошуків Василя Авраменка став його славнозвісний “Гопак”, який мав тріумфальний успіх на сцені Метрополітен опера (Нью-Йорк, 1931 р.). Задля виконання цієї вистави були задіяні ансамбль у складі 300 танцюристів, 100 артистів хору Олександра Кошиця та оркестр народних інструментів.

Мистецька праця Василя Авраменка невіддільна від його творчо-організаторської та педагогічної діяльності, яка розгорнулася від заснування першого “Товариства Відродження Українського Національного Танку” і власної танцювальної школи у Каліші на початку 20-х років – до відкриття власної балетної школи в США і створення ансамблів українського народного танцю по всьому світі (упродовж 2-50-х років митець заснував школи народного танцю в Аргентині, Канаді, Бразилії, Австралії, Ізраїлі). Свій унікальний практичний досвід танцюриста й хореографа митець узагальнив у теоретичній праці “Українські національні танки, музика і стрій” (1947). Одним із яскравих фактів його біографії є заснування ним у 1936–37 роках кіностудії, де було знято фільми “Наталка-Полтавка”, “Запорожець за Дунаєм”, “Маруся Богуславка”. В останній період життя Василь Авраменко вів школу народних танців у Нью-Йорку, де й помер 6 травня 1981 року. Прах митця був перепохований згідно із його заповітом після здобуття Україною державної незалежності на батьківській землі у Стеблові 4 травня 1993 року.

Олександр Кошиць так відгукувався про діяльність В. Авраменка: “Щоб достойно оцінювати це нове явище, мало бути балетмейстером, треба знати душу народу, його історію, його пісно, його побут, і не тільки знати його минуле, але й відчувати його будучність, бо це є ... емоційний порив усєї народної душі, виявленої в рухові. В цьому стара і сучасна історія нашого народу й орлиний гордий та сміливий погляд у будучність.”

Олена ТАРАНЧЕНКО,
кандидат мистецтвознавства

БОРИС ГМИРЯ

“... Я своєю любов'ю зілля свою душу, все своє Я з душею, з серцем народу в велику гармонію спільного духовного життя і буду поштовхом до чистого, світлого, прекрасного...”

(Борис Гмиря)

“Що казати, що “аналізувати”, коли від його співу вічно стоїть клубок у горлі? Хто ще, окрім біблійних пророків та Марії Каласс і Кетлін Ферієр був здатний на такий божественний вплив на душу та серце людини? Партитурою йому була жакхлива історія українців – світового народу, який породив його на муки і пам'ять про себе. Гмиря посланий Україні як національна ідея. Він безодня, гігант. Який велетенський художник-музикант жив і творив на цій покаліченій, але прекрасній землі, населеній жертвами й дурнями.”

(Давид Бухін)

Народився 5 серпня 1903 р. в м. Лебедин, нині Сумської обл., у бідній родині. В 11 років, після закінчення початкової школи, пішов у найми. Далі працював сторожем, вантажником, козегаром, друкарем, діловодом, завсільбудом, техніком тощо. В 1930 р. отримав атестат про середню освіту.

У 1930–35 рр. – студент Харківського інженерно-будівельного інституту.

В 1934–39 рр. – студент Харківської консерваторії (клас професора П. Голубева). У 1936–39 рр. – соліст Харківського, у 1939–41, 1944–61 рр. – Київського театрів опери та балету. Народний артист СРСР (1951), Лауреат Державної премії СРСР (1952).

30 травня 1969 р. – останній концерт Гмирі у Ленінграді. Помер 1 серпня 1969 р. в Києві, похований на Байковому кладовищі.

Борис Гмиря як співак-філософ – унікальне явище в українській і світовій музичній культурі, Його ім'я стоїть першим у ряду імен таких усесвітньо відомих співаків як Ф. Шаляпін, Д. Фішер-Діскау, К. Ферієр та ін. Гмирю називали Великим Борисом, талант – дивовижним, голос – бесо-абсолюто, а звукову місію ідеальною й ніким неперевершеною до сьогодні. Діапазон його голосу був неймовірно широкий, а виражальні можливості безмежні. Він вільно й прекрасно співав баритональні й, навіть, тенорові оперні партії та романси без їх транспонування. Однак надмірне захоплення цим він вважав шкідливим і таким, що може призвести до деградації голосу. Залишена ним вокальна та епістолярна спадщина багатюща. Вокальну спадщину Бориса Гмирі складають: 545 камерних творів; 85 фрагментів з вокально-сценічних та симфонічних творів; 150 українських народних пісень, 290 романсів українських та західноєвропейських композиторів, 30 трансляційних концертів тощо. За 30 років творчого життя Б. Гмиря проспівав 1291 концерт, зіграв 39 оперних партій у 840 виставах. Вокальна спадщина співака вражає не лише своїм обсягом, а надто культурою, манерою і правдою виконання, незбаг-

ненною здатністю проникати у суть виконаного твору і вміти донести її до слухача. Епістолярна спадщина Гмирі це: 150 рукописів науково-популярних та мистецьких статей, 8 зошитів-щоденників за 1939–69 рр., обсягом 1865 стор.; 7 тисяч листів Бориса Гмирі; 2500 нотних зошитів, листів, партитур з композиторськими присвятами Б. Гмирі. Все це зберігає і про-

пагає родина співака в його музеї-архіві у Києві.

Та якщо мистецька доля співака була осяйна і щедра, то життєва – трагічна. У 1933 р. з голоду померли батько і сестра. Ніжно люблячу матір Борис Романович урятував літром молока. У 1941 р. хворого Б. Гмирю залишили в окупованому німцями Харкові ті, хто відповідав за його евакуацію. Це згодом стало на все життя приводом до цькування його і, врешті, причиною передчасної смерті. Бориса Гмирю не випускали на гастролі до США, Канади, Японії, Норвегії та інших країн, куди його запрошували. У 1957 р. він змушений був вийти на пенсію і залишити постійну працю в Київському театрі опери та балету, де всі роки не мав спокою, потерпаючи через безпідставні звинувачення в колабораціонізмі, а найбільше – за своє високе благородство і геніальність. З 1961 р. у розквіті творчих сил Б. Гмиря став пенсіонером союзного значення.

Після виходу на пенсію Б. Гмиря в театрі працював лише як гастролер, а тому вистави за його участю в Києві відбувалися дуже рідко. Зате йому постійно пропонували оперні вистави в Москві, Ленінграді, Вільнюсі, Ризі, Таллінні, Варшаві, Будапешті, Софії, Братиславі, Пекіні. Але не в Києві. Це було для нього невимовно боляче та образливо. Остання вистава за участю Гмирі в Київському оперному театрі відбулася 1968 р. (“Фауст” Ш. Гуно). Остання пісня, яку вивчив і проспівав за три місяці до своєї кончини – “Сміються, плачуть солов'ї” (слова О. Олесья, музичне опрацювання Г. Жуковського). Цю пісню композитор і співак присвятили дружині Б. Гмирі – Вірі Августівні. І остання пісня, яку Б. Гмиря вивчив, та вже не проспівав, має фатальну назву – “Останній промінь згас” (слова М. Кічури, музика П. Сениці). Розкриті ноти цієї пісні зберігаються під вишитим рушником на ролях митця в його квартирі-музеї, як він їх залишив 1 серпня 1969 р., коли його раптово застала смерть. 4 серпня, напередодні дня народження Б. Гмирі, пісню “Чуєш, брате мій” у виконанні Капели бандуристів уся Україна і світ прощалися з ним навіки. Б. Гмиря понад усе любив Україну, яку ніде, ні в чому і ніколи не зрадив. Для неї він жив і творив!

Ганна ПРИНЦ,
Президент Фонду Бориса Гмирі

ВОЛОДИМИР КЛИМКІВ

Пісня – спогад про митця

Збереження національної ідентичності і відчуття причетності до прадавньої культури своєї землі – багатоаспектна і хвороблива проблема навіть в Україні. Гостро постає вона і в умовах діаспори, у середовищі, де особливо відчутним є вплив інших національних культур, сильних державності і гордістю за власну землю. Але пам'ять про батьківщину, наснажена унікальною поетичністю легенд, переказів або й наївною мудрістю дитячих казок, підносить серце у дивовижних українській пісні. Лунаючи по всіх усюдах, вона засвідчує існування українства, нескореного духу нації. Голос української пісні виявляв, що “нашого цвіту – по всьому світу”. Цвіту неабиякого – чий талант не змарнувала ані чужа земля, ані необхідність дбати про хліб щоденний серед чужих народів.

Серед визначних діячів української діаспори другої половини ХХ століття, які наполегливо й послідовно працювали на ниві української культури, виокремлюється постать Володимира Климківа – диригента, педагога, людини неабиякого мистецького хисту. Його світлої пам'яті був присвячений вечір, проведений за ініціативою Товариства “Україна–Світ”, Української Всесвітньої Координаційної Ради та Київського міського Будинку вчителя. З щирістю і теплом, з особливим щемом – ще не встиг згаснути біль втрати – згадували цю людину його друзі: Народний артист України Анатолій Авдієвський, Заслужений діяч мистецтв України Михайло Головащенко, поет Іван Драч, Народний артист України Михайло Гринишин, Народний артист України Анатолій Мокренко, Народний артист України Євген Станкович, останній Президент України в екзилі Микола Плав'юк, дипломат Володимир Чорний.

Вступне слово ведучого, Народного артиста України Івана Гамкала, одразу ж налаштувало присутніх на двох головних стрижнях вечора: діяльності Володимира Климківа та значенні української пісні у культурно-громадському житті нашого народу. Отож не випадково першим твором того вечора була пісня-символ “Молитва за Україну” М. Лисенка (у виконанні Академічного хору студентів Київського Національного університету культури і мистецтв прозвучало ще два твори). За зауваженням ведучого, вона, із текстом “Русь-Україну храни”, належала до чинників, які своєю високою патріотичністю об'єднували наших земляків у діаспорі.

Володимир Климків був відомий, насамперед, як диригент хору ім. Кошиця, створеного ним при Українському Національному Об'єднанні – організації, що з тридцятих років ХХ століття координувала громадське життя українців у Канаді.

Головним завданням цього об'єднання патріотичної інтелігенції було збереження національної ідентичності, для чого використовувались різні засоби. Одним із її провідних колективів став хор імені Олександра Кошиця, очолюваний В. Климківим. За спогадами видатного українського поета Івана Федоровича Драча (їх знайом-

ство і дружба розпочалися 1966 року), Володимир Климків усе своє життя присвятив Україні та українській пісні. А їх зустріч покляла початок безпосереднім контактам митця з Україною.

Про життєвий шлях Володимира Климківа, який народився 3 жовтня 1926 року у селі Баранчуки на Тернопільщині і невдовзі у виїхав з батьками до Канади, докладно розповів М. Головащенко. Юнак отримав середню і вищу у освіту у Ванкувері, а педагогічний диплом – у Манітобському університеті. Тривалий час по тому займався педагогічною працею, був заступником директора та директором школи. Та головним його покликанням була пісня. М. Головащенко наголосив: “Як справжній українець, він прагнув до української пісні. Він любив її і жив нею”. З метою осягнення мистецтва пісні він вступив 1944 року на Вищі освітні курси по підготовці хормейстерів для українських хорів у діаспорі. Започатковані доктором мистецтвознавства Павлом Маценком і всесвітньо відомим диригентом Олександром Кошицем, вони давали ґрунтовні знання про природу й особливості українського хорового співу. Климків зумів перейняти виконавську традицію на той час вже покійного О. Кошиця від його дружини – Тетяни Кошиць. І згодом, працюючи з хором УНО, названим у пам'ять великого майстра іменем Кошиця, він пропагував виключно українську хорову музику – від народної пісні до найскладніших сучасних композицій.

Патріотичність Климківа виявлялася в усьому – в організації гастрольних подорожей власного хору й інших колективів, у педагогічній та громадській праці, у сприянні видавничій справі. Саме завдяки йому побачили світ “Спогади”, “З піснею через світ”, “Слово про українську пісню і музику” О. Кошиця. Особливу вдячність висловив М. Головащенко за гостинність і надану Климківим можливість скопіювати архів видатного митця.

Саме за визначні заслуги перед українською культурою В. Климківу було присвоєно звання Лауреата Шевченківської премії. Чи не основним мотивом надання високої нагороди була його подвижницька праця і видатний мистецький хист. “Усім життям своїм, усією творчістю своєю він був

Спомин про друга: ведучий вечора
Іван Гамкало та Іван Драч.

відданий Україні, хоча жив далеко за її межами. Він був прекрасним інтерпретатором хорових творів. Він умів відшукати в них ті засоби художньої виразності, якими якнайглибше розкривався зміст і народної пісні, і класичних творів”, – зазначив Михайло Гринишин.

Цю думку продовжив Іван Гамкало, зауважуючи про заслуги Володимира Климківа у популяризації також і української духовної музики. Його хор уперше в Україні заспівав багато культових композицій, а особливе враження створювало виконання антифону “Благослови, душе моя, Господа” з Літургії Кирила Стеценка. Можливо першими аудіозаписами духовно-культових творів були саме касети хору ім. Кошиця, які “нагадували про часи дитинства, вільне святкування Великодня... Стільки було щирости у тому співі, стільки генної традиції української пісенности й української релігійности, що у 70-80-х роках вони дарували відчуття свята, церкви і традицій”.

Проте, діяльність Володимира Климківа наштовхувалась на численні перешкоди. Часом він не зустрічав підтримки навіть серед патріотичних кіл діаспори, які негативно розцінювали його контакти з Радянською Україною, не кажучи вже про перепони, створювані радянськими функціонерами. Отож, Товариство “Україна”, представники нашої культури доклали чимало зусиль для того, щоб приїзди митця і гастролі його хору не залишилися нездійсненими мріями. Про ці та інші аспекти говорив Володимир Чорний, чия організаторська праця іноді межувала з ризиком. Так, він мусив навіть ігнорувати небезпеку засудження радянськими “цензорами”, коли обговорював із Климківим питання репертуару. Втім, так і сталося: керівники УРСР розцінили факти зустрічей із представниками Світового Конгресу Вільних Українців, Комітету українців Канади та емігрантських кіл (а до них, природньо, належав і Володимир Климків) як “неприпустимий кон-

такт з контрреволюційними колами”. Та справа була надто важливою: “приїзд хору Кошиця на Україну проломлював стіну між частинами українського народу”.

Громадська діяльність Володимира Климківа була високо поцінована Миколою Плав'юком. Він розповів про те, що Климків провадив значну суспільну роботу – певний час він був Головою організації Молодих Українських Націоналістів у Канаді. Та не маючи великого зацікавлення до політичної діяльності, він врешті відійшов від неї, зосередившись на мистецькій праці. І тут його досягнення були визначними: “Володимир Климків відчував величезну загрозу від примітивізації українського громадського життя й української культури... Тоді, у 60-70-ті роки умови праці були дуже складними, бо вичерпувалися впливи засновників і піонерів громадського життя у діаспорі. Окремі вияви культурного життя буквально примітивізували його рівень. Дехто хотів українську культуру звести до канадсько-українського гібриду, навіть, індіанської екзотики, а шаровари й вареники зробити її символом. Климків відчув це і боровся як міг. І хорове мистецтво його колективу передавало прагнення донести до світу справжні цінності України на найвищому рівні”. Іноді він навіть мав матеріальні збитки – коли, організовуючи гастролі українських ансамблів у Канаді, вимушений був гарантувати касові збори для колективів інших республік тогочасного СРСР. Пан Плав'юк висловив вдячність організаторам вечора за те, що “діяльність Володимира Климківа висвітлюється ними правдиво. Адже він був речником того середовища, яке не згубилось у чужому морі, яке у складних обставинах намагалося зберегти цінності української духовної культури попри всі тогочасні політичні труднощі”.

Очевидно, що болісна тема примітивізації на-

... Михайло Головащенко.

Народний чоловічий хор "Чумаки" Київського міського Будинку вчителя і соліст Данилко Мельник.

шого культурного життя не вичерпується тільки радянськими часами. Анатолій Мокренко, чия мистецька кар'єра розпочалася у самодіяльних хорах, у яких він знаходив "схованку, де можна було співати українських пісень і говорити рідною мовою у зросійщеному Києві", означив ціну такій подвижницькій праці. "Займаючись хоровим мистецтвом за океаном, Володимир Климків творив нашу духовну культуру там, де вона була надзвичайно потрібна людям. Відірвані від України, вони намагалися нести її у своїх серцях. Климків, творячи отой фрагмент рідної землі, скликав до неї, до пісні синів і дочок України. А українська пісня – то останній форпост української культури... і тому моя душа переповнюється пієтетом до

Солісти Українського Заслуженого академічного хору ім. Г. Верьовки, диригент Анатолій Авдієвський.

логічні роздуми почули присутні від українського композитора світового рівня – Євгена Станковича. "Загроза примітивізації культурного життя є надто реальною і для України, і для діаспори у Канаді. У протистоянні банальности, – наголосив митець, – Климків зміг одним із перших піднятися над багатьма речами, які вважалися занадто складними... У цьому йому допомогли його ж чиста душа і безмежна любов до рідної землі". Маючи велику віру, що українська держава буде існувати вільною і сильною серед інших, він "залишив по собі світлий слід, шлях, яким хочеться йти – а у цьому, очевидно, є смисл життя і для людини, і для нації".

На вечорі у виконанні різних колективів – народного жіночого гурту "Рідна пісня" і народного чоловічого хору "Чумаки" Київського міського Будинку вчителя – лунали українські пісні. Неабияке враження залишили по собі ці дивовижні співи, але, мабуть, найбільше зачарував присутніх маленький Данилко Мельник, який підтвердив слова про органічність нашої пісенної традиції, її закоріненість у генах народу. Звичайно, у такому натхненному виконанні виявляється глибокий талант цієї дитини – обдарування, яке необхідно плекати. Очевидно, саме так поступив би Климків, зрозумівши, що згодом українська культура може отримати митця, рівного по обдаруванню найкращим співакам світу.

А фінальною частиною події став блискучий виступ Українського Заслуженого академічного хору ім. Г. Верьовки та його керівника – Народного артиста України Анатолія Авдієвського. Передісторією його дружби із Климківим було офіційне знайомство "канадського імпресаріо" із молодим, але знайомим українським диригентом у Києві. А зустріч на канадській землі у 1967 році, під час "Днів української культури", поклала початок міцним дружнім стосункам двох визначних митців. Вони тривали з того часу до останніх днів життя Климківа. Саме на концерти цього хору він, смертельно хворий, прилетів у Торонто. Анатолій Авдієвський говорив про різні аспекти творчої діяльності, різні ситуації, що склалися у житті. Про цінування автентики і про популяризацію найсучаснішої музики. "Любов до батьківщини, до своєї землі, до української пісні робила його вольовим, цілеспрямованим і відданим цій священній справі. Серед української громади, серед українського середовища і наш національний феномен – неперевершену українську пісню – він ніс світло особливої духовности".

цієї визначної людини, яка надихала українство, духовно наснажувала його. Він назавжди залишиться для нас саме в українській пісні". Ана-

*Наталія КОСТЮК,
кандидат мистецтвознавства*

ПІСЕННІ СТЕЖКИ ЯРОСЛАВА БАБУНЯКА

“Скрізь і всюди народжуються таланти, які своєю працею, чистим горінням помножують скарби української духовної культури. До таких в першу чергу треба зачислити співака, бандуриста Ярослава Бабуняка... Ярослав Бабуняк має тонко розвинутий естетичний смак, власні уподобання і, навіть, власний стрій бандури..., віртуозно поєднує слово з музичним інструментом”.

(“Кобзарський листок”,
лютий 1980 р., Нью-Йорк)

“Ярослав Бабуняк – це дійсно вроджений диригент...”

(“Свобода”, 9 квітня 1974 р.)

Народився 2 січня 1924 р. в с. Вербів Березанського р-ну на Тернопільщині, у родині директора сільської школи, диригента церковного хору. Музичну освіту здобув у Березанській гімназії, а згодом – Львівській (1942–1943 рр.) та Манчестерській консерваторії (1955). До 1941 р. був солістом професійного хору О. Осташевського при Інституті народної творчості та хору Т. Лозинського. Створив дует бандуристів, співав у складі квартету З. Штокалка, концертував по Галичині. У 1945–1948 рр. в Італії з військовополонених українців в умовах табору організував хор “Бурлака”, малу капелу бандуристів та майстерню з виготовлення бандур. З 1948 р. проживає в Англії, де у 1949 р. у Манчестері створив мішаний хор, недовзі – чоловічий хор “Гомін”.

Ярослав Бабуняк – співак, бандурист, композитор, диригент славнозвісного чоловічого хору “Гомін” із Манчестера, Почесний член Всеукраїнського Товариства “Просвіта” ім. Т.Г. Шевченка, Почесний член Товариства митців Тернопільщини “Боян”, почесний мешканець села Вербів на Березанщині.

Бог дав Ярославу Бабуняку не тільки мистецький дар, а й вічний неспокій душі. Молодий емігрант організує мішаний хор, який вже на першому фестивалі хорових колективів у Манчестері завойовує I місце. Цей виступ перед міжнародною аудиторією мав надзвичайно підбадьорюючий вплив на молодого диригента. Але у душі Ярослава Бабуняка заговорило батькове начало – праця з чоловічим хором. У будинку І. Лісньовського, де патріоти-емігранти збиралися і просто погомоніти, і на проби хору, народилася назва нині знаного в світі мистецького колективу “Гомін”.

Українська пісня міцно згуртувала навколо нашого крайнина емігрантів із багатьох міст і сіл Великої Британії. Півстоліття, без будь-якої за це

платні, майстерним помахом своєї диригентської палички, всім серцем, душею та любов'ю до України він шліфував і шліфує дивоголоси учасників хору, які за сотні кілометрів – із Лондона, Кіхлею, Рочдейля, Ноттінгема, Ковентрі, Аштона, Брандфорда, Гаддерсфілда, Болтона та інших місцевостей – приїждять до Манчестера на репетиції. І теж –

за власний кошт. І теж – з любови до України. За короткий час в Англії, завдяки мистецькому таланту Я. Бабуняка та відданості хористів – його однодумців, “Гомін” здобуває прихильність і заслужене визнання англійської публіки.

Гучний, багатообіцяючий, великий успіх дарував Господь Ярославу Бабуняку і хористам “Гомону” за їх любов до України, її невмирущої пісні, за їх відданість і настирливу працю на репетиціях у 1955 році. На традиційному 9-му міжнародному Музичному фестивалі у співучій Валії, “Гомін” здобув друге місце і на очах у 45-тисяч захоплених глядачів гордо затріпотів український синьо-жовтий прапор.

Окрім того, що хор під орудою Я. Бабуняка посів серед тридцяти трьох хорів-учасників фестивалю друге місце, гідно репрезентував на цьому фестивалі українське ім'я й сам диригент “Гомону”. Ярослав Бабуняк особисто виступав ще у трьох номінаціях і покорив вимогливих членів журі та багатонаціональну публіку. Міжнародні газети, зокрема “Ди Таймс” писала: “Одним із найбільш успішних змагунів-солістів на фестивалі був українець, пан Ярослав Бабуняк, що живе в Манчестері. Він здобув перше місце в солоспіві – бас, друге місце в солоспіві – баритон, перше місце в солоспіві на народному інструменті – бандурі”. Як солістові, на цьому пам'ятному фестивалі успіх Я. Бабуняка принесло майстерне виконання творів Гріга, Вулфа, Шуберта, арія князя Ігоря та пісня “Реве та стогне Дніпр широкий” М. Лисенка на слова Т.Г. Шевченка.

Недовзі, після блискучої презентації свого імені на Міжнародному Валійському фестивалі, учитель солоспіву професор Гіндлі Тейлор рекомендує Ярослава Бабуняка на пробу голосу до Королівської опери “Ковент Гарден”. Я. Бабуняк успішно витримав випробування, однак, відмовився від кар'єри оперного співака і залишається вірним українській пісні і хору.

За свою півстолітню діяльність хор “Гомін” завоював світову славу, багато трофеїв, сертифікатів, грамот. Він є лауреатом восьми міжнародних знаменитих фестивалів, у тому числі в Лондоні, Единбурзі, Кембріджі, Валії, Монтре (Швейцарія). З великим успіхом колектив виступав у найбільшо-

му залі Лондона "Роял Алберт Голл" у присутності королівської родини. З перших років діяльності хор є репрезентативною мистецькою одиницею Союзу українців у Великій Британії; має записані різножанрові платівки, виступи на телебаченні і радіо; удостоївся численних схвальних відгуків світової преси.

За плечима хору – тисячі кілометрів концертних подорожей, сотні урочин, академій, святкових систематичні церковні відправи, постійні виступи, організовані під егідою ООН, ЮНЕСКО; виступи на шевченківських ювілеях, Лесі Українки та інших культурно-просвітницьких, політичних діячів, духовних провідників: у Парижі – на честь ювілею "Просвіти"; у Канаді – з нагоди 50-річчя створення Рімінського ансамблю "Бурлака"; в Англії – концерти, присвячені жертвам голодомору 1933 року в Україні, 80-річчю січового стрілецтва, 50-річчю об'єднання колишніх воєнків-українців, золотого ювілею Союзу українців у Великій Британії, 25-річчю "Пласту" у Великій Британії та 60-річчю Українського Пласту; виступи у театрах різних міст та по телебаченню і радіо Великої Британії – з нагоди срібного ювілею коронації королеви Єлизавети II; у Нью-Йорку – на III Світовому Конгресі вільних українців у найпрестижнішій концертній залі "Карнегі Голл"; у То-

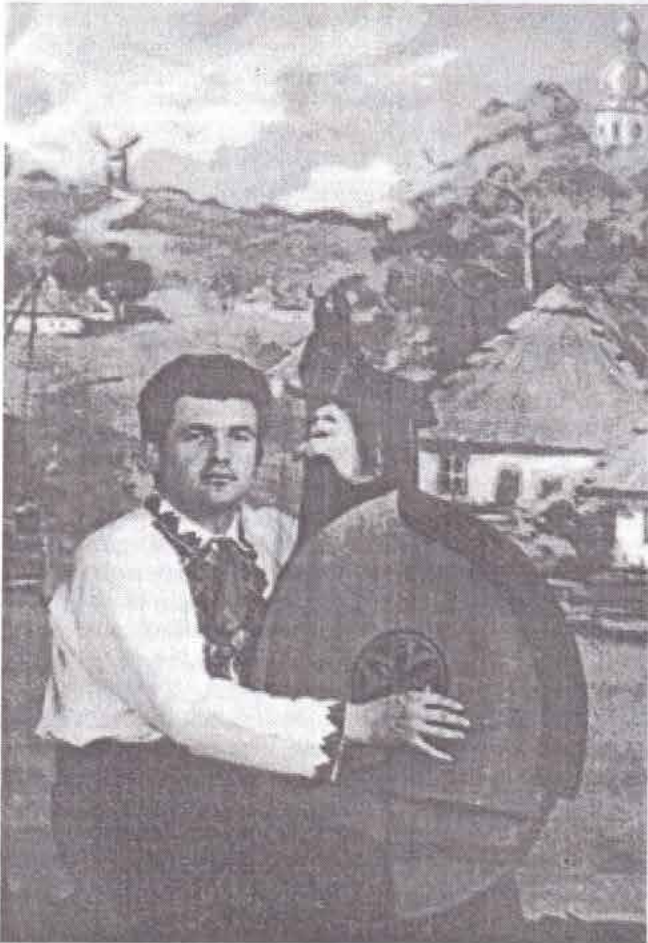
ронто – у найкращій залі "Масей Голл"; у Римі – на честь 80-літнього ювілею блаженнішого патріарха Йосифа Сліпого та 60-ліття його священства... Та й хіба можна перелічити, де і з якої нагоди співав хор за такий великий для існування відлік часу? Адже жодна важлива подія у житті українства світу не обходиться без участі "Гомону" та його диригента Я. Бабуняка.

Пам'ятним на рушнику мистецької долі маестро став 1988-й рік. У цьому році, коли український народ на рідних землях не мав змоги відзначити, Великий Ювілей 1000-ліття Хрещення Руси-України, Ярослав Бабуняк був причетний на теренах діаспори до якнайдостойнішого відзначення цієї дати у житті Української Церкви і народу. Він створив на основі "Гомону" кількасотособовий екуменічний "Хор Тисячоліття", об'єднавши українські хори Великої Британії, а також хори інших країн під своєю головною диригентурою, і показав у всій повноті своєї величі та краси – перлини української церковної музики останніх чотирьох століть: від Миколи Дилецького (XVI ст.) до Андрія Гнатюшина (XX ст.).

З "Хором Тисячоліття" з Великої Британії пов'язані знаменні події 1988 року. Це і освячення пам'ятника Хрестителю Руси Володимирі Великому у столиці Англії в присутності гостей із різних континентів, у тому числі хорів "Веснівка" з Торонто (диригент Квітка Зорич-Кондрацька), "Думка" з Нью-Йорка (диригент Семен Комірний) та Візантійського хору з Утрехта, із Голландії (диригент Мирослав Антонович). Це – участь у чотирьохсоттридцятиособовому єднанні з названими колективами у міжнародному концерті української духовної музики, присвяченому 1000-літтю Хрещення Руси-України, що відбувся в Лондоні у королівській залі "Роял Алберт Голл" і який слухали громадські діячі всіх країн Європи, високе духовенство, глави українських церков з усього світу, видатні особистості та понад п'ятитисячна публіка. Це й виступ того ж, ювілейного 1988 року, у Римі, в Папській залі Павла VI у Ватикані, у присутності Святішого Отця Івана Павла II, двадцяти шести кардиналів, владик, прелатів, представників дипломатичного корпусу та понад семитисячної аудиторії зі всього світу, де прозвучала Молитва за Україну "Боже, великий, єдиний" М. Лисенка.

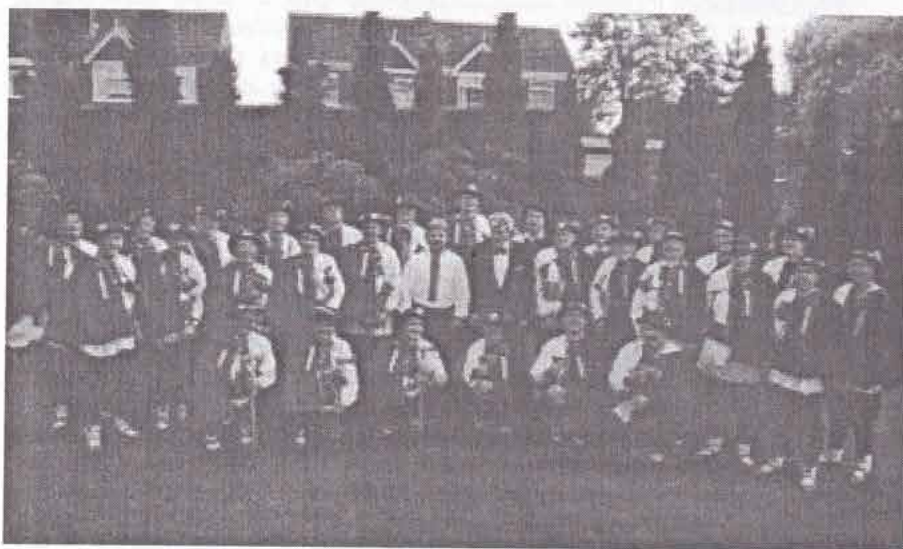
Координатор багатьох, у тому числі і цих, ювілейних, торжеств 1988 року, відомий співак і бандурист з Англії, уродженець Надвірної з Івано-Франківщини, – маестро Володимир Луців, згадуючи ці грандіозні дійства у своїй книзі "Від Бистриці до Темзи", підкреслив: "Ставши уособленням усєї британської української спільноти, "Хор Тисячоліття" під умілим керівництвом Ярослава Бабуняка, тонкого знавця хорового мистецтва, не тільки успішно виступив на ювілейному міжнародному концерті в Лондоні 29 травня 1988 року, а й гідно репрезентував всю українську громаду Великої Британії на липневих торжествах у Римі... Потрібно було володіти неабияким хистом і мати віру в свої сили, щоб створити хор-моноліт".

Незабутньою сторінкою у мистецькій біографії

Ярослав Бабуняк – перший лауреат Міжнародних музичних фестивалів на теренах діаспори у грі на бандурі (бандура виготовлена у полоні, в м. Ріміні, Італія).

нашого славетного маестро залишиться перша подорож на Батьківщину – в дорогу серцю Україну після тривалої, більш ніж півстолітньої, розлуки. І не самого, а з усім своїм мистецьким багатством – викоханим, виплеканим, із блискучою славою, хором “Гомін”. До цієї довгоочікуваної події тодішній адміністратор хору і мистецького турне п. Михайло Сиваник виготовив унікальні гуцульські строї, які надали хору надзвичайно ефектного вигляду. У червні 1995 року хористів манчестерського “Гомону” гостинно зустрів Львів. Тут, на батьківщині матері маестро, у місті, де проходило становлення Я. Бабуняка як професійного співака, в оперному театрі ім. І. Франка (нині – ім. Соломії Крушельницької) відбувся перший концерт. Хор тепло вітали всюди, де б він не виступав: у Львові, Дрогобичі, Надвірній, Івано-Франківську, Бережанах, Терно-

Український чоловічий хор “Гомін” (Манчестер, Англія).

полі, Києві і, звичайно, на батьківщині Ярослава – у селі Вербів на Бережанщині. У Тернополі у палаці культури “Березіль” ім. Леся Курбаса хористи разом із львівським “Гомоном” дали благодійний концерт, кошти з якого було передано на будівництво Храму Матері Божої Неустанної Помочі, що на Східному масиві міста на площі Данила Галицького.

А у 1995 році Я. Бабуняк спільно із чоловічим хором-побратимом “Гомін” зі Львова, відкрили нову сторінку в історії хорово-мистецького руху: за спільно підготовленою програмою здійснили велике спільне турне по Великобританії й Україні, де в Києві до них прилучився і київський “Гомін” під керівництвом Леопольда Яценка – лауреата національної премії імені Т.Г. Шевченка. Відбулася творча зустріч, або, як писали газети, “Обійми трьох “Гомонів” – мистецьке дійство, де слюзи радості прикрасили сотні облич” (газета “Культура і життя”, 12 липня 1995 р.). З великим успіхом відбувалося у 1997-му році спільне турне по Великобританії хорів-побратимів “Гомону” з Манчестера та “Бурлака” з Торонто.

Неоціненна заслуга Я. Бабуняка в передачі багатого досвіду молодшому поколінню митців. Майстерності диригування у нього навчаються керівники хорів діаспори, випускники Манчестерської і Королівської консерваторій.

Ярослав Бабуняк – митець високого класу, людина зі світовим іменем. Довгі роки його єднали і єднують творча дружба з визначним співаком і бандуристом, вмилм організатором багатьох мистецьких подій Володимиром Луцвим із Лондона; громадським і культурним діячем, бандуристом Богданом Шарком із Німеччини; видатним доктором музикології, співаком і композитором, диригентом Візантійського хору – хору “Голландських козаків” із Утрехта – Мирославом Антоновичем (Голландія); із знаними диригентами Андрієм Гнатишиним із Відня, Квіткою Зорич-Кондрацькою з Торонто, Степаном Коміріним із Нью-Йорку, Ярославом Полянським із Польщі, керівниками багатьох хорів Англії; з хорами-побратимами “Бурлака” з Торонто (Канада) та “Гомонами” з України: київським та львівським. У перші роки незалежності відомий усьому світові хор “Гомін” з Манчестера та його диригент удостоїлися високої чести бути запрошеними академіком, народним артистом України Анатолієм Авдієвським на 50-літній ювілей Українського національного заслуженого народного хору імені Г. Верьовки “як подяка за подвижницьку працю на користь української культури у вільному світі”. Талант світового маестро Я. Бабуняка здобув прихильність і високу оцінку найвідоміших знавців хорової справи України: Павла Муравського, Івана Гамкала, Михайла Гринишина, Богдана Антківа, Михайла Кречка, Степана Стельмащука, Михайла Головащенко та багатьох інших, хто слухав хор під

його орудою.

...Пройдуть роки, але віритися: не змінять своїх яскравих барв нитки подій на рушнику мистецької долі Ярослава Бабуняка – безмежно відданого українській пісні митця, яскравої зірки у сузір'ї хорових диригентів світу, першого у діаспорі (як і хору “Гомін”) лауреата літературно-мистецької і громадсько-політичної премії ім. братів Богдана і Левка Лепких у номінації “Музика”, новатора в історії хорово-мистецького руху, непересічної особистості – скромної, великої душі і серця людини, подвижника, патріота України. Бо він вписав золоту сторінку у скарбницю української культури та духовності. Бо на теренах туманного Альбіону, далеко від Батьківщини, він живе рідним краєм. Бо задля його доброї слави у світі разом із хором “Гомін”, який поміж найкращими хорами діаспори стоїть у перших рядах, він і далі жертвоне служить українському мистецтву та з великою посвятою свого життя й всього вільного часу продовжує творити пісенне диво.

Олег ЦИГИЛИК,
Заслужений діяч мистецтв України,
художній керівник хору “Гомін” (Львів)

ІГОР БІЛОЗІР

“Живу в першу чергу для того, щоб робити добро. Взагалі, кожна творча людина, якщо вона на своєму місці, повинна робити добро. А час і люди дадуть йому гідну оцінку... Життя не можна зупиняти на сумній ноті...”

(Ігор Білозір)

“Ігор Білозір – це совість для мистецтва, для життя, яку він увібрав у себе саме з материнським молоком”.

(Олег Мизаль)

Народився 24 березня 1955 р. в м. Радехів на Львівщині. У 1962–70 рр. – навчався у Радехівській середній школі. У 1969 р. – перший професійний запис пісень Білозіра на обласному радіо у передачі “Мандрівний меридіан”. У 1970–74 рр. – студент Львівського музично-педагогічного училища (хормейстерське відділення). У 1977–75 рр. – вчитель музики у с. Корчин на Львівщині. У 1975–80 рр. – навчається у Львівській консерваторії ім. М. Лисенка (диригентсько-хоровий факультет). З 1977 р. очолює ансамбль “Ритми Карпат”. У 1979 р. створює і очолює ансамбль “Ватра” у Львівській обласній філармонії. У 1983 р. вступив на композиторський факультет Львівської консерваторії (клас професора Л. Мазепи). У 1991 р. – створив музично-мистецький центр “Ватра”, мета якого об'єднати якнайкращі сили для творення українського мистецтва. У 1990 р. був на творчому стажуванні у США й Канаді. У 1990 р. отримав звання Заслужений артист України, а в 1997 р. – Народний артист України. У ніч з 8 на 9 травня 2000 р. Ігоря Білозіра жорстоко побили, а 30 травня сотні тисяч людей з усіх усюд проводжали його в останню путь. Похований у Львові на Личаківському кладовищі.

Ігор Білозір – композитор, співак і диригент – знакова постать для української музичної культури. У ньому органічно поєднувалися талант і висока громадянська позиція. Він завжди і в усьому був відданий українській культурі, відстоював її високі моральні й ціннісні орієнтири.

І. Білозір виховувався в родині, де з діда-прадіда шанували пісню, звичаї, обряди. Батько композитора – Йосип Дмитрович був учителем співів у школі, згодом – дяком у церкві. Мати – Марія Іванівна була переконана, що музичні здібності Ігор перейняв від діда. Ігор зростав у любові до всього живого на Землі і був людиною рідкісної доброти. Його стосунки із зовнішнім світом мали відкритий характер – у спілкуванні відвертий, щирий, веселий, іноді, дотепно-глузливий. Він був вірним і надійним другом і ніколи не прощав зради. Ще в школі І. Білозір мав свій шкільний ансамбль, який виконував його перші композиції. Перший професійний запис білозірових пісень відбувся у 1969 році на Львівському радіо. Учень сьомого класу тоді ще не фіксував на нотному письмі своїх композицій і багато цікавої музики того періоду не збереглося.

Та найбільше талант митця виявився у 80–90-х рр., коли він керував “Ватрою”. Цей колектив представляв українську пісню у США, Канаді, Польщі,

Афганістані, Росії, Угорщині, Німеччині. А скільки жаху наганяли у 80-х роках слова: “Крикну-свисну вороного, час мій коню, час!” і скільки разів заставляли Білозіра змінювати слова пісень і напрямки своєї творчості. Та він був відданий і вірний собі й своєму покликанню. Творча співпраця композитора із поетом Богданом Стельмахом дала життя багатьом пісням, у яких само-

бутньо і неповторно виявився пісенний геній Ігоря Білозіра – “Пшеничне перевесло”, “Мамина світлиця”, “Калино-малино”, “Весільний марш”, “Рушимо-рушимо” та ін. Композитор залюбки творив з іншими поетами – Петром Запотічним (“Ніби вчора моя мамо”, “Коханий”), Романом Кудликом (“Спогади літньої ночі”, “Лебеді весни”), Ганною Копич (“Голубий сніг”, “Раби”, “Лицарі”). Його пісні вражають оригінальністю музичної мови і особливим, притаманним лише Білозірові, національним мелосом і колоритом. Мелодії І. Білозіра світлі й різнобарвні, як кольори на вишивках і писанках. Його пісні залюбки виконують зарубіжні колективи та виконавці. Американська співачка, українського походження Квітка Цісик (життя якої передчасно обірвалося за рік до смерті Ігоря Білозіра) з великим натхненням і майстерністю співала його пісні.

І. Білозір завжди сповідував високі мистецькі критерії, тому останніми роками важко переживав занепад професійності у пісенному жанрі, його цілковиту комерціалізацію. За місяць до смерті він зізнався: “Нині на естраді багато випадкових людей, які місяцями під фонограму співають одну мелодію – відробляють вкладені у них гроші. Студії перетворилися на фабрики із штампуванням хітів... Де ж таке може бути, щоб пісні були подібні одна на одну? Слухачу нав'язують примітивні мелодії і він вважає, що в Україні нічого кращого нема... Тепер відбувається якась вакханалія всеїдності. У музикантів пропав стид, професійна гордість. Нема тепер різниці між артистом і партачем, між концертом і халтурою, між “фанерою” і живим виконанням.”

І. Білозір загинув за відданість українській культурі, для якої жив і творив. Він не міг змиритися з тим, що в час самостійності й незалежності України “питомо українське” було замінено на дешеву “попсу” іноземного виробництва. Часто пісні І. Білозіра називають народними, і це є найвищим критерієм. Сам митець зізнавався: “Вчишся на народних піснях і все відчуваєш, скільки то душі треба вкласти у мелодію, аби наблизитися до того рівня”. Творчість Ігоря Білозіра – яскраве явище в українській популярній музиці, яке лише по смерті композитора починають осягати в усій глибині й повноті.

Ольга БЕНЧ,

Заслужений діяч мистецтв України,
кандидат мистецтвознавства

ОБРІЇ ТВОРЧОСТИ ВІКТОРА КАМІНСЬКОГО

Серед сучасних українських композиторів, які в останні роки здобувають все більше визнання як в Україні, так і за її межами, достойне місце належить львів'янину Віктору Камінському. Випускник Львівської консерваторії та аспірантури при Московській консерваторії, учень Володимира Флиса та Тихона Хреннікова, він протягом майже тридцятирічного творчого шляху зумів реалізуватись у найрізноманітніших площинах, на перший погляд, начебто несумісних між собою, – але всюди знайшов власний “вираз обличчя” і цікаво та небально виразив свою індивідуальність.

Почавши із захоплення авангардовими тенденціями музичного мистецтва (хто ж у Львові з них не починав?) та написавши в цьому руслі кілька камерних творів, Камінський досить швидко віддає перевагу вишуканій стилістиці неоромантизму. Саме на початку вісімдесятих романтичні рефлексії у незвичних, інтелектуальних поєднаннях із знаками інших епох і стилів знову завойовують художній простір. Для львівського мистця крім романтичної суб'єктивності та чуттєвої краси, точкою опори стала фольклорна стихія. Він пізніше признавався, що сильне враження справив на нього могутній талант Мирослава Скорика, через його інструментальні опуси він збагнув глибинну сутність народної музики. Симфонія, яка з успіхом прозвучала у 1982 р. в Горькому (як багатьох композиторів “дисидентів”, таких, як Шнітке чи Губайдуліна), скрипковий концерт, написаний для київського скрипаля Кирила Стеценка, концерт для гобою – ось декілька масштабніших творів, в яких згадані тенденції отримують своє втілення. І хоча свою творчу кар'єру він починав не у великих містах, а в тихому провінційному Рівному, все ж і там йому вдається творчо зростати та виконуватись у концертах місцевих музикантів. Недаремно вже в 1978 р., у віці 25 років, він стає одним із наймолодших членів Спілки композиторів України. Відтак переїздить до Львова, починає роботу в Львівській консерваторії, активно включається в роботу Спілки.

Та початок вісімдесятих – складний період у нашій історії, один із переломних у повороті від загальної зневіри і стагнації до перших паростків утвердження свободи особистості. Комусь, очевидно, дуже заважав молодий перспективний, здібний композитор, який до того ж досить швидко займає посаду заступника голови Львівської організації Спілки композиторів (головою був тоді Анатолій Йосипович Кос-Анатольський). Починається добре сплановане переслідування, памфлети в пресі, в яких, звісно ж, не було ні слова правди, зате

“витворилась думка”. Музика Віктора Камінського в один момент перестає звучати в концертах, її перестають помічати. Хтось із слабшим характером, мабуть би, зневірився, покинув творчість – але не він. Частково з необхідності, частково – таки з внутрішнього потягу він переходить до естради.

Той, хто не знає певних принципів композиторської

діяльності, не уявляє собі, що естрада і серйозна музика здебільшого не перетинаються в творчості одного мистця, надто вже відмінні засади підходу до цих двох сфер. Отже, починаючи кар'єру естрадного автора, Віктор Камінський мав деякі сумніви: а чи його попередня практика не завадить йому писати шлягери, що легко і природно запам'ятовувалися б та “мали товарний вигляд”. Однак усі побоювання виявилися безпідставними – такі пісні, як “Танго нежданої любові”, “Калино, калино”, “Очі коханої”, “Скажи мені” та декілька десятків інших у виконанні зірок української естради Івана Поповича, Оксани Білозір, Віктора Морозова, Ігора Кушплера, ансамблів “Ватра”, “Кобза”, “Жайвір” та інших здобули у середині вісімдесятих років велику популярність і звучали в радіо- і телепередачах, концертах вітань, на фестивалях і конкурсах. Одна з цих пісень – “Історія” – на вірші Богдана Стельмаха, написана у “перебудовчому” 1988 році та виконана Віктором Морозовим у знаменитій бунтарській програмі театру “Не журись”, мала справді дуже цікаву історію. Коли в 1989 р. готувалася до друку збірка пісень Віктора Камінського “Від земної краси”, то єдиною піснею, яку редактори так і не пропустили в неї, була саме “Історія”. Мотивація на той час вже не могла бути однозначно політичною, тож обрали завуальовану форму – “пісня не відповідає концепції збірки”. Та на той час пісня вже і так вийшла – але в діаспорі. Надрукована у далекому Нью-Йорку, вона на порозі незалежності України яскраво засвідчила настрої і мрії тогочасного суспільства.

Здобувши такий безсумнівний успіх у царині української естради, композитор міг би скористатися своєю популярністю й надалі та мати з того добрий зиск. Проте конформізм ніколи не належав до рис його характеру. Полишивши в zenіті кар'єру автора шлягерів, Камінський звертається ще до однієї terra incognita, ним до того часу ще не апробованої, – театральної музики. Знову свої особливі закони, знову треба входити в усі тонкощі нового жанру. Але й знову, з першого ж твору – величезна перемога. Вистава Львівського державного академічного драматичного театру ім. М. Заньковецької “Маруся Чурай” за романом Ліни Костенко у постановці Федора Стригуна на ціле деся-

тіліття стала візитною карткою театру, підхопивши естафету від "Марії Заньковецької". Музика Камінського в цій виставі – це не просто супровід, це важлива й органічна складова драматичної цілості, ще один "головний герой" п'єси. За "Марусею Чурай" була музика до вистав "Павло Полуботок", трилогії "Мазепа", "Народний Малахій", "Згадайте, братія моя"...

Та поруч із прикладною музикою наприкінці 80-х композитор шукає свого шляху у серйозних жанрах. Починає із свята святих кожного українця – поезії Шевченка, до якої пише одразу три хорові твори: "Ой, чоги ти почорніло", "Не так ті вороги" та кантату "Іван Підкова". Шевченкові образи – наче відправна точка того особливого виміру духовності, через який пізніше вдасться Вікторові Камінському розкрити поезію одного із найвишуканіших дисидентів української літератури – Ігора Калинця – в кантаті-симфонії "Україна. Хресна дорога", єство проповідей митрополита Андрея Шептицького (в поетичній обробці Ірини Калинець) в ораторії "Іду. Накликую. Взиваю", та врешті підійти до найскладнішого в композиторській творчості, що вимагає самопосягати і найбільшої внутрішньої концентрації, – до літургійної музики. В цьому руслі написаний акафіст, вервична Служба, Псалом Давида, і як кульмінація, Літургія, яку, як і багато інших хорових творів композитора, виконувала Заслужена капела України "Трембіта" під орудою Миколи Кулика. Духовна музика Камінського з успіхом звучала й за кордоном – недаремно видання компакт-дису із симфонією-кантатою "Україна. Хресна дорога" фінансово підтримав єпископ Чикагський, а ораторію "Іду. Накликую. Взиваю" – архієпископ Гринчишин.

Паралельно із вдумливим озвученням Слова, Віктор Камінський багато працює в інструментальній сфері, яка дозволяє більше експериментувати, шукати, виявляти себе. Ці тенденції цікаво виявились у Фортепіанному концерті, Концерті для чотирьох солістів, органу, клавесину та камерного оркестру, флейтовій п'єсі з німецькою назвою "Urlicht – Irrlicht". Здається, мистець цілком вільно почуває себе в будь-якій галузі музичної творчості, засади професійності трактуючи саме через органічність засвоєння канонів кожного жанру, кожного джерела. Останній штрих до творчості: транскрипція духовного наспіву "Gloria", написана спеціально до приїзду Святійшого Отця Іоанна Павла II до Львова, що прозвучала у виконанні соліста Івана Мацялка, зведеного хору та симфонічного оркестру під час зустрічі Папи Римського з молоддю.

Творча стежка – вузька і терниста, та той хто простує нею, не озираючись на всі боки, має шанс дійти до своєї вершини. Заслужений діяч мистецтв України, лауреат державної премії України ім. М.Лисенка, професор Львівської музичної академії ім. Лисенка Віктор Камінський своїми творчими здобутками підтверджує цю відому істину.

Любов КИЯНОВСЬКА,
доктор мистецтвознавства

УКРАЇНСЬКА ЕТНО-МЕРЕЖА

До числа найактуальніших питань сьогодення безумовно належить широке коло інформаційних проблем. З геополітичної та суто інформаційної точок зору, розгалужена, потужна, технічно облаштована, змістовно багата інформаційна мережа світового українства – це той становий хребет, навколо якого найприроднішим чином можуть об'єднатися всі органи світового українського "тіла". Це – нервова система, яка зв'яже всі його частини в органічне ціле. Бо ніщо так не об'єднує і не розвиває організаційні, інституційні, економічні та інші взаємозв'язки як постійний (щоденний, щогодинний) обмін інформацією. Саме з цих причин питання форсованого розвитку українського сегменту Інтернету є найактуальнішим геополітичним завданням світового українства.

Разом із тим, усвідомлення сутності еволюції світових інформаційних мереж усе виразніше показує, що формування українського Інтернету (Укрнету) є невідкладним завданням етно-культурної автентичності і цілісності світового українства. Показовою в цьому плані є пропонувана стаття американця українського походження Миколи Пономаренка про Укрнет як про своєрідну українську етно-мережу (опублікована в журналі "Перехід IV").

Інтернет, як нова бізнесова технологія, змінює світ: економічно, політично, культурно. Та найсильніше, на мою думку, – етнографічно. Як це так, запитасте? Дозвольте пояснити. Економіка стає глобальною. Люди розходяться по Землі за робо-

тою, за обіцянками кращого життя. Це ми бачимо скрізь. Новий Європейський союз зробив можливим для молодих, скажімо, французів працювати в Англії, англійців – в Іспанії і так далі. Тобто економіка розкидає людей по планеті, по різних країнах. З цим згодні майже всі. Але не всі бачать інший напрямок у суспільному розвитку країн і народів, тобто, якщо можна так сказати, в розвитку Земного Суспільства.

Давайте простежимо, що робиться з національною культурою того француза в Англії або того англійця в Іспанії. Якби це було сотню років тому, то вони б асимілювалися з місцевим населенням і місцевою національною культурою. Їхні власні національні корені у більшості випадків зникли б. Причиною цього була б їхня повна відірваність від своєї країни – фізична, інформаційна, культурна. Та час змінився. Його змінила нова технологія. Француз, який працює в Англії, як показують сьогodenні факти, більше не асимілюється. Він живе в тісному контакті з іншими французами. В першу чергу з тими, хто є в Англії, а потім з тими, які є у Франції. Інтернет дозволив йому відчувати себе частиною тієї нації, до якої він хоче належати, яка його приймає, як свого! І це конче потрібно кожній людині – бути серед своїх людей, серед своєї нації. Для чого? Дуже просто – для людського виживання, яке включає не тільки фізичне, але й культурне, духовне виживання. Тому що ми – люди, а не звірі.

Люди починають формуватися Інтернетом та іншими новими технологіями зв'язку в небачені досі нові суспільні єдності. Я придумав нове слово для такої нової спільності людей – “етно-мережа”. Які вона має ознаки? Вона є ГЛОБАЛЬНИМ об'єднанням людей однієї етнічної групи через Інтернет та інші засоби сучасних комунікацій. Це по-перше. А по-друге, така “етно-мережа” має своє джерело Генетичного початку, має свою прабатьківщину, яка існує для кожного члена “етно-мережі” як джерело його культури, мови, історії, тобто всього, чим дорожить людина. Вона – як мати, як рідний дім, як натхнення.

Прикладом таких “етно-мереж” може бути раз будь-яка нація світу. У Греції зараз живе 10 мільйонів греків, і понад 10 мільйонів живе поза межами Греції. І більшість із них скрізь тримаються разом. У Чикаго зараз живе більше поляків, ніж у Варшаві. І майже всі вони зв'язані якось із Польщею. Ірландців в Америці більше, ніж в Ірландії. Вони є однією з найдавніших іммігрантських хвиль до США. І що ж вони тут – асимілювалися? Та нічого подібного! Ні вони, ні італійці. Практично ніхто з іммігрантів не забув свої національні корені, традиції, комуни. Усі вони намагаються триматися разом, одружуватися і виходити заміж за своїх, ходити у церкви, де служба проводиться якщо не рідною мовою, то принаймні у рідних традиціях, і т. п. Звичайно, є багато і тих, які загубили свої корені, змішалися, забули... А чи немає таких в Україні? Це завжди було, в усі віки. Культуру і націю рухали уперед одиниці. Оці

“одиниці” раніше були тільки у себе в державі, а тепер вони стали жити в усьому світі. Та їхня мета не змінилася. Вони хочуть бачити свою націю великою і могутньою. Думка про це їм приносить радість і натхнення.

Мені підказують, що в Америці більшість українців асимілювалися, так само як інші нації. Там усі, так би мовити, стали “американцями”. Тобто, я начебто кажу тут щось не те... Але ж статистика показує інше! Дозвольте пояснити, як я бачу цю “асиміляцію”. Статистика залежить, по-перше, від того, які питання поставити, по-друге, як оцінювати відповіді крізь призму соціального процесу. Це правда, що багато американських українців не розмовляють українською мовою, не цікавляться подіями в Україні, не читають українських газет чи книжок і, навіть, не володіють українською мовою. Але так само чимало американських італійців, греків, німців розмовляють англійською мовою, а іншої не знають, так само вони змішуються в шлюбах, відриваються від національної культури... Та запитайте будь-кого з них звідкіля його предки, і він скаже, що є, наприклад, наполовину англійцем, на четвертину ірландцем, на восьмеринку італійцем і на восьмеринку американським індіанцем. Тобто люди пам'ятають свої генетичні коди, свої першовитоки, часто не розуміючи навіть, чому і навіщо. Змішуються? Звичайно. Так було, є й буде. А скільки змішалось в Україні за останні 8000 років? Дуже багато. Але ж чи пам'ятаємо ми свої початки? Чи знаємо ми достеменно, хто ми такі? Слов'яни, скити, арійці?..

Але живе і постійно перероджується протягом тисячоліть святе “зерно культури”, вічними є традиції нашого етносу. Це “зерно культури” живе в кожній нашій людині, без винятку. Часом у дуже складних комбінаціях. І це “зерно” у кожному поколінні прагне напитися і “запліднитися” з таємничого “джерела життя”, яким є національна культура пращурів. Інтернет і нові “етно-мережі” допомагають відшукати “джерело життя” і почати “пити” з нього. Але “джерело” – тобто та країна, де живуть “духи предків”, де зберігається РІД людини – не тільки віддає: воно саме зміцнюється і підсилюється “етно-мережами”...

Так ви запитували, що то є – Корпорація “Колос”? Так оце ж вона і є, породжена феноменом “етно-мережі” та розумінням можливостей спільної роботи на користь українську, задля того, “щоб краще у світі жилося”! Щоб зміцнювався і покращувався наш рід, родина, народ. Бо інакше нас усіх чекає загибель або рабство. Слава Богу, ми ще не загинули, але в рабстві побували, і не раз, а деякою мірою є там і зараз. Звільнитися від рабства можна, треба тільки забажати! Для цього необхідно зрозуміти, як працює світ, хто ми такі, як ми стаємо єдиною “етно-мережею” і як нам жити далі.

*Микола ПОНОМАРЕНКО,
Президент корпорації “Колос”*

США

ІНФОРМАЦІЙНО-СТРАТЕГІЧНИЙ РЕЦЕПТ ДЛЯ УКРАЇНИ

Економісти найрозвиненіших країн світу поряд із трьома давно визнаними факторами зростання суспільного багатства (земля, капітал і праця) сьогодні виділяють ще й четвертий – інформацію. При цьому він розглядається як основна складова сучасного економічного розвитку бо, дозволяє суттєво економити й ефективно поєднувати інші три фактори. Так, саме інформація, свідчить світова теорія й практика, є основним багатством, і саме в цьому сенсі сказано: хто володіє інформацією, той володіє світом. Ніяка стратегія, ніяка соціальна, виробнича і комерційна політика, а отже і капіталовкладення, науково-дослідницькі роботи, структурні зміни і т.д. і т.п., неможливі віднині без поглибленого інформаційно-аналітичного вивчення сил, що рухають світ: технології, економіки, політики і т.д. Зараз більше, ніж коли-небудь, в економічній війні та протистоянні цивілізацій, лише одна інформація забезпечить вирішальну перевагу.

З огляду на цю істину, першим кроком української держави на шляху до відродження нації, її економіки й культури, утвердження в міжнародній системі розподілу праці та на полі міжнародної конкурентної боротьби має стати однозначна і непохитна орієнтація на розвиток інформаційних тех-

нологій. Тобто головним економічним та політичним пріоритетом має бути форсований розвиток української інформаційної індустрії, а не сільського господарства, металургії, виробництва зброї, літаків та ракетноносіїв, як це нині прийнято. Однак, ставши на цей шлях, наш народ, насамперед, повинен збудувати ефективну національну систему збору і обробки стратегічної інформації. Без неї в розвинених країнах жодної миті не існує не те, що інформаційна галузь, а, навіть, середньої руки матеріально-виробнича фірма чи підприємство. Українські ж “державні мужі” за десять років незалежності країни не спромоглися навіть актуалізувати цю тему. Таким чином, сьогодні головними є два питання: 1) Що таке державна система стратегічної інформації? 2) Як її будувати?

Одразу ж зауважимо: тут вже нема необхідності винаходити велосипед. Досить виявити лише трохи більше зацікавленості та допитливості і, хоча б побіжно, окинути поглядом історію та досвід інших часів, країн і народів. Тоді ми побачимо, що стратегічний інформаційний рецепт для України напрощуд простий: трохи історії, трохи досвіду інших, ще тришки національної специфіки – і готово!

Історія – невичерпний скарб. Тому й не дивно, що в цій “скрині” можна знайти безцінні підказки й щодо нашої теми. Причому нашим вітчизнолюбивим “стратегам” сьогодні не треба навіть ночей не спати та підривати своє безцінне здоров'я виснажливою працею, нишпорячи у спеціальній літературі, крихта за крихтою збираючи відповідні дані, обдумуючи концепцію, принципи, кожне слово і фразу національної інформаційної доктрини. Все вже зроблено, панове! І зроблено чудово. Вам, шановні, досить було б пройтися свого часу вулицями Києва та уважніше придивитися до книжкових яток – і бажану концепцію ви мали б майже у готовому вигляді і майже задарма.

Ще вісім років тому на книжкових розкладках України перекладом російською з французької з'явилася малопримітна книжечка (всього 160 сторінок) “Розвідка на службі вашого підприємства”. Один з її авторів – Чарльз Хант – віце-президент Європейського відділення організації Real World Intelligence, яка займається збором стратегічної інформації. Другий – Вахе Зарат'ян – стратегічний консультант економічної розвідки Франції (CRC). Коли я купив цю книжечку, вона коштувала всього-навсього якихось сімнадцять купонів. Але насправді вона ціни не має, бо в буквальному смислі, незважа-

ючи на те, що видавці адресували її бізнесменам, є дієвою інструкцією створення власне державної системи стратегічної інформації. Її цінність для нашої країни не зменшилась і сьогодні. Ба, вона зросла, бо за десять років незалежності наші можновладці так і не спромоглися навіть списати з неї головні ідеї та принципи. А дарма, адже рідко зустрінеш такий докладний і водночас дохідливий виклад історичних доказів на користь розвитку національної системи стратегічної інформації.

Так, автори цілком аргументовано доводять, що людство аж ніяк не перебувало в очікуванні того моменту, коли буде сформульовано точне визначення поняття “інформація” і будуть створені формалізовані методи її обробки та використання в суспільно-політичній, економічній і військовій сферах. “Численні держави, князі й генерали, – пишуть вони, – дуже рано зрозуміли все значення збору інформації, насамперед, для ведення війни та в області дипломатії, оскільки це, з усією очевидністю, було питанням життя або смерті”.

Справді. Ще майже 2500 років тому великий китайський стратег Сун Цзе у своїй славнозвісній праці “Мистецтво війни” дав блискучий урок: “Якщо просвітлений державник або поміркований генерал одержують перемогу над супротивниками кожного

разу, коли переходять до дій, то це досягається завдяки попередній інформації. Так звана попередня інформація не може бути одержана ні від духів, ні від божеств, ні за аналогією з минулими подіями, ні шляхом розрахунків. Її необхідно одержати від людини, яка знайома із ситуацією супротивника”.

Ближче до наших днів такі державні діячі, як Людовік XI, Рішельє і його вірний святий отець Жозеф, заступник державного секретаря епохи Кромвелля Джон Тюрлоє, який “носив на своєму поясі секреті всіх державників Європи”, Бісмарк, якого інформував грізний Вільгельм Штібер і багато інших зуміли створити дуже ефективні державні служби збору стратегічної інформації, спадкоємцями яких, насамперед, є сучасні розвідувальні служби.

Ну хіба це вам не приклад того, з чого слід було б починати нашим державникам утвердження молоді країни на міжнародній політичній арені? Далі – більше: історія показує що така служба мала б стати початком і основою утвердження України на міжнародних ринках.

Люди вже давно зрозуміли високу цінність збору інформації з комерційною метою. Наприклад, за допомогою комерційної розвідки італійські містодержави прокладали шлях на Схід. Так, у Венеції комерційна й державна розвідки були дуже тісно переплетені між собою. Починаючи з XI століття все багатство, а, отже, могутність і виживання Венеції все більше залежали від торгівлі зі Сходом і, природно, від усіх випадковостей і небезпек, пов'язаних із цим видом діяльності. Всі купці і дипломати, що вирушали до інших країн, обов'язково ставали агентами розвідки Найсвітлішого (титул правителя Венеції) як з комерційних, так і з політичних питань. Завдяки цьому маленькій республіці вдалося зайняти провідні позиції і зберегти їх, незважаючи на відкриття нових океанських шляхів і появу великих державних утворень і великих держав.

Однак, перша справжня приватна служба збору й аналізу стратегічної інформації була створена флорентійськими купцями-банкірами (ці види діяльності за тих часів часто поєднувалися) в XV столітті. Потім таку службу створили Фуггери зі Страсбурга, які в XV і XVI століттях входили до числа найкрупніших промисловців і ділків. Вони накопичили своє величезне багатство завдяки монополії на розробку мідних і срібних рудників у Центральній Європі, а потім поступово перейшли до фінансової діяльності, надаючи кредити й позики імператорам і королям. У 1607 р. вони розорилися після низки банкрутств в Іспанії.

Так-ось під керівництвом Якоба Фуггера (1459–1525) функціонувала високоефективна інформаційно-розвідувальна мережа, основою якої були численні представництва фірм Фуггерів у різних європейських країнах. Цією мережею розповсюджувався навіть спеціальний інформаційний лист, в якому надавалася вся остання інформація про політичні і комерційні справи у Європі.

Високою ефективністю своєї розвідувально-інформаційної служби прославилися Ротшильди. Наприкінці XVIII століття п'ять братів заснували банки в п'яти європейських столицях (Лондоні,

Парижі, Відні, Франкфурті й Неаполі). Ротшильди були впевнені, що рано чи пізно Наполеона буде розбито, оскільки чим довше Наполеон залишатиметься на престолі, тим більше він розорить і виснажить Європу. Тому вони вирішили прискорити його падіння, наwerbувавши понад 200 агентів зі збору інформації і надавши всі свої розвіддані, а також усі свої можливості щодо міждержавного переведення капіталів у розпорядження Англії. Всі витрати Ротшильди відшкодували за допомогою спритної біржової афери. Завдяки своїм інформаторам, Натан Ротшильд першим у Лондоні дізнався про поразку Наполеона. Він негайно почав масовий продаж своїх акцій. Решта біржовиків негайно почала діяти за його прикладом, так як вирішили, що битву програли англійці. Коли ціни впали до гранично низького рівня, Ротшильд все скупив!

Англійці першими поширили діяльність щодо збору й аналізу інформації з військової та політичної сфер на область економіки. Головною ставкою у грі стала текстильна промисловість. Завдяки технологічній перевазі, що була результатом промислової революції, Великобританія забезпечила собі у галузі текстилю практично монополієне положення. Однак наприкінці XVIII століття представники південних штатів Америки не поскупилися щодо коштів на організацію промислового шпигунства на англійських фабриках у Ланкаширі. В результаті їм вдалося одержати креслення прядильної машини. Це стало стартовою точкою для створення і розвитку бавовняної промисловости в Америці. Завдяки дешевій робочій силі, головним чином рабської, американська бавовняна промисловість стала реальною загрозою для Англії. Тому остання вирішила будь-що захистити конкурентоспроможність своєї промисловости. Їй це вдалося за рахунок максимальної експлуатації орних земель і сільськогосподарських угідь у своїх колоніальних володіннях шляхом створення величезних бавовняних плантацій в Африці і Вест-Індії. Цю місію успішно виконав Генрі Уїкхем, який уже до цього блискуче зарекомендував себе, коли нелегально вивіз із Бразилії насіння геветі, зруйнувавши тим самим монополію цієї країни в каучуковій галузі.

У XVII і XIX століттях бавовняна війна розвивалася за чотирма напрямками: протекціонізм, технологічне піратство, захоплення територій і війна цін. Але в основі всіх чотирьох лежала одна й та ж, об'єднуюча і животворча складова – збір відповідної інформації і прийняття на її основі необхідних економічних, технологічних, політичних, військових рішень. У період між двома світовими війнами за допомогою приблизно таких же методів японська текстильна промисловість здобула перемогу над своїми британськими і американськими конкурентами. Між іншим, японська держава у цій боротьбі дійшла навіть до того, що компенсувала своїм фірмам і підприємствам високі митні збори.

Історичний огляд цієї теми багато б втратив без урахування досвіду Німеччини.

Сучасна організація економіки цієї країни є синтезом прусського дирижизму (директивних методів державного керівництва економікою), динаміз-

му Ганзейського Союзу та англосаксонських методів. Її створення стало можливим завдяки союзові між банками, промисловими картелями, торговельними будинками, транспортними фірмами і державою. За допомогою емігрантів (до США, Бразилії і т.д.), дипломатичних і консульських працівників і широкої мережі комерційних фірм Німеччині вдалося зібрати всю інформацію, яка була необхідна їй для експансії. Ось який приклад наводять з цього приводу вже згадувані мною Ч. Хант та В. Заратьян. У своїй книзі вони цитують "уривок із пам'ятки комівояжера, який (комівояжер – В.Р.) є, на їх думку, центральною ланкою політики захоплення зовнішніх ринків":

"Хто ваші конкуренти?"

З якими товарами конкуренти діють на ринку?"

Якої стратегії дотримуються конкуренти?"

В яких областях конкуренти мають переваги?"

В яких галузях ваше підприємство є лідером?"

Чи може продукція вашого підприємства замінити товари конкурентів?"

Які позиції займає на ринку кожен із конкурентів?"

Чи існує у вашій галузі фірма, яка задає тон?"

Чи існує який-небудь "пори́г", за яким конкуренти реагують на появу і пропозиції вашої продукції?"

Чи зустрічалися ви з чимось подібним раніше?"

Які фірми реагували з особливою частотою і активністю?"

Чи існують у вашого підприємства дружні зв'язки з конкурентами?"

Хто постачає вам інформацію?"

Як використовується ця інформація?"

А тепер давайте і ми з вами поставимо вже своє запитання, яке так і хочеться задати, читаючи цей уривок: "Чи є в Україні спеціальна національна служба, яка б так турботливо, патріотично, а головне – всеосяжно і регулярно ставила хоча б одне з таких запитань нашому вітчизняному виробникові, комерсантові, науковцеві, митцеві?" Думаю, що наші відповіді співпадуть. І будуть вони аж занадто невтішними. Однак, тримайтеся – це лише початок наших розчарувань!

Німецька держава не просто збирає дані. Вже давно тут уся зібрана інформація зводиться в тематичні картотеки та електронні бази даних, що забезпечує країні помітну перевагу в області технології обробки інформації.

Принаймні, причини нинішнього успіху німецьких фірм у країнах Центральної Європи не можна пояснити без урахування тієї величезної щоденної та копійної роботи, яку було виконано впродовж останніх 20-25 років. Це дало змогу створити мережу збору даних щодо всіх ключових галузей. З цією метою широко використовувалися численні німецькомовні общини і земляцтва в країнах Центральної Європи. Від них були одержані рекомендації і поради про способи й прийоми діяльності в умовах соціалістичної економіки (чорний ринок, корупція і т.п.). Таким чином, Німеччина створила надійну мережу збору інформації і зараз використовує її з великою користю для себе.

Тут знову визріває нове запитання: "Що зробили українські "стратегі" для аналогічного використання однієї з найчисельніших у світі української діаспори окрім того, що видурили та розтринькали певну суму її грошей?" Цілком правильно – анічогісінько! А дарма! Варто було б у людей повчитися, придивитися, як вони це робили і роблять.

Слід зазначити, що успіхи Німеччини на Європейському континенті зумовлені не лише більш вмілим і практичним використанням інформаційно-аналітичних та інформаційно-розвідувальних технологій. Вирішальним фактором є та обставина, що Німеччина діє за алгоритмами дуже схожими на алгоритми діяльності провідних східних держав. Німеччина, Японія та чотири "азіатські дракони" (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг) дуже близькі одне до одного за численними методами і прийомами діяльності: організація великих комерційних фірм, використання дипломатичних працівників для підтримки комерційної діяльності, створення картотек щодо ринків, конкурентів, товарів і т.п. Але найголовнішою рисою, яка об'єднує ці три країни є цілеспрямоване, планомірне і майстерне використання відповідних діаспор.

Тому Німеччина, яка навчилася в англійців використовувати всі переваги, пов'язані із залученням до роботи інтелектуальної еліти, вже давно випередила Великобританію. Як, свого часу, британська інтелігенція часто робила свій внесок у справу зміцнення імперії, не вимагаючи за те будь-якого прямого відшкодування, так зараз німецькі інтелектуали, спираючись на фантастичні можливості німецької діаспори зміцнюють присутність Німеччини в усьому світі. Саме ця обставина лежить у глибині того незаперечного факту, що нині в Європі Німеччина є провідною геополітичною силою.

Японці, в свою чергу, вивчаючи досвід Великобританії, Німеччини та США, але, насамперед, саме досвід Великобританії та Німеччини, з якими були зв'язані військово-політично та певною мірою економічно наприкінці XIX століття, напередодні першої та під час другої світових воєн, розповсюдили цю практику на всіх інженерно-технічних працівників своєї промисловості. Згодом досвід Японії почала використовувати й інші країни Південно-Східної Азії. Але докладніше про це буде сказано трохи нижче. Зараз же повернуся до власне історичної площини цієї теми.

Не слід забувати, що ще на початку XIX століття в Японії панував феодальний лад і країна була ізольована від зовнішнього світу. Певною мірою, ситуація нагадувала нашу теперішню (звісна річ, – з відповідними етно-культурними, геополітичними, історичними та іншими поправками). Важливим для нас фактом є й те, що зміни в Японії не почалися в 1867 р., коли імператор Медзі поклав край Сегонату (військовій диктатурі) самурайського роду Токугава. Ці дві обставини зобов'язують нас – людей, що хочуть підняти з руїни, вивести на простори світової цивілізації свою, колись ізольовану, країну, – ретельніше пошукати в історії Японії той зародок, який зрештою виріс до розмірів славного "японського дива".

Іноземні експерти, які вже здійснили цю роботу за нас, одноставно твердять, що стрімкий розвиток Японії (лише за декілька десятиліть!) не можна пояснити без урахування інтенсивного використання розвідувальних, головним чином інформаційно-розвідувальних та інформаційно-аналітичних, методів. Доказом цього є, зокрема, історія створення японського морського флоту.

В галузі мореплавства Японії довелося починати з нуля, оскільки в епоху правління Токугава країна перебувала в стані цілковитої самоізоляції: поїздки за кордон були повністю заборонені, в'їзд іноземців на територію Японії не дозволявся (за винятком в'їзду деяких представників Голландії та Китаю на маленький острів Десіма, що знаходиться поблизу Нагасакі), на будівництво кораблів також було накладено заборону.

Але візит у 1853 р. Перрі на чолі невеличкої американської ескадри, озброєної гарматами, став для японської еліти глибоким потрясінням. Воно сприяло початковій революції Медзі, а також спонукало Японію до створення передового в технічному плані флоту (зادля уникнення в майбутньому ще одного такого приниження).

Японія розташувала свої замовлення на британських морських суднобудівельних верфях. Однак, японці при цьому намагалися одержати лише креслення і технічну документацію. Як тільки вони потрапляли до їхніх рук, замовлення одразу ж анулювалися. Потім для побудови кораблів на підставі роздобутих креслень і технічної документації японці залучили видатних спеціалістів, таких, наприклад, як Уільям Уайт. За декілька років вони побудували суднобудівні верфі, які дали змогу створити потужний військовий і торговельний флот. Доказом високої технічної досконалості цього флоту став у 1905 р. розгром у Цусимській битві російського флоту ескадрою адмірала Того.

Але остаточно японська національна система збору, обробки і використання стратегічної інформації склалася лише після Другої світової війни. І цього разу стимулюючим імпульсом стало загальнонаціональне приниження (поразкою у війні) та правильні висновки щодо істинних причин, що привели до нього.

Група молодих ентузіастів-політиків, що збиралася незадовго після капітуляції Японії, проаналізувала причини поразки у війні і зробила неординарний, як для того часу та ситуації, висновок: війну Японія програла інформаційно. Тут же було вирішено розпочати систематичну загальнонаціональну інформаційно-стратегічну діяльність та створити для цього відповідні загальнодержавні структури. В 1957 р. на їх базі було засновано Японський науково-технологічний інформаційний центр (JICST), який цілеспрямовано займається інформаційною тактико-стратегічною підтримкою як держави, так і всіх японських фірм та організацій на зовнішніх ринках.

Завдяки діяльності цього інституту та інших інформаційно-аналітичних структур Японії вдалося створити чудову машину сучасної економічної війни. Це сталося тому, що народ цієї країни, насамперед, його керманічі зуміли усвідомити,

що інформація є життєво важливою сировиною. Ця країна, що змушена була силою відкритися зовнішньому світові задля того, аби не перетворитися на звичайну колонію, повинна була швидко інтегруватися в систему світових обмінів товарами та ідеями, засвоїти плюралізм, культуру, всі наслідки та досягнення технологічного прогресу. Без сумніву, розташування на острові, загострений націоналізм і кланова організація суспільства в Японії значною мірою спростили інформаційний обмін всередині країни і обмежили витікання інформації за кордон.

Ретроспективний погляд на історію розгортання світової економічної війни показує, що саме розвиток національних систем стратегічної інформації виконував тут партію першої скрипки. Справді, після Другої світової війни США, а слідом за ними й Західна Європа, неподільно панували в світовій економіці. Але потім настав час деколонізації й швидкого зростання потужності нових країн – вже згаданих Японії, Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу. Нафтова криза 1973 р. на деякий час замаскувала цей новий розклад сил. Кризу зростання валового національного продукту в західних країнах було віднесено на рахунок ОПЕК, тобто замість об'єктивного аналізу ситуацію пояснювали прагненням ОПЕК до одержання надприбутків. Однак, азіатські країни, енергетика яких знаходилася в ще більшій залежності від зовнішнього постачання енерговосіїв, аніж від іноземного фінансування та ринків, дуже швидко вийшла з кризи. І лише тоді Захід усвідомив, що ситуація в чомусь змінилася, що діють ще якісь фактори, які раніше залишалися у затінку і не враховувалися у військово-політичних та економічних розрахунках.

Слід однак, зазначити, що сигналів-натяків на природу цього невідомого фактора було цілком достатньо. Так, починаючи з 60-х років, японські товари почали захоплювати американський ринок. Спочатку великі американські компанії зневажливо спостерігали за цим процесом, вважаючи, що споживачі швидко задовольняться цими дешевими недоброякісними виробами. В цьому й полягала їх помилка. Інформаційно-аналітичний та техніко-економічний аналіз дозволив японцям визначити найвигідніші види товарів, а їхнє до цих пір неперевершене володіння процесами виробництва дозволило врешті-решт розгромити конкурентів.

Свого часу, опублікувавши статтю про настільки гру Го, внутрішня газета фірми "Fujitsu" зробила натяк на сутність японської стратегії утвердження у світовому економічному просторі. В статті наголошувалося, що мета гри Го полягає не у знищенні фігур супротивника, а в захопленні території. Інакше кажучи, мистецтво перемоги полягає не у знищенні і доведенні до банкрутства фірм-конкурентів, а в їх підпорядкуванні своїм інтересам або цілковитому перетворенні їх на свою власність.

Але така стратегія неможлива без глибокого знання ринку, осіб, що діють на ньому, конкурентів і тенденцій розвитку. Це є результатом дуже тривалого використання всіх можливостей економічної

розвідки в усіх її видах і проявах, але насамперед – збору інформації щодо всіх площин і вимірів міжнародного та національних ринків. Спираючись на зібрану інформацію, японці, насамперед, точно визначають ті галузі, які їм необхідно розвивати. Потім вони аналізують сильні й слабкі місця своїх супротивників. І, нарешті, вони вміють терпляче очікувати і не скупляться на витрати часу, необхідного для досягнення успіху. Реалізація третього пункту вимагає достатньої волі до перемоги. Перші ж два пункти пов'язані, без будь-якого сумніву, зі здатністю і вмінням збирати та аналізувати інформацію. Зараз, як, втім, і колись, стратегія Японії тісно пов'язана з інформацією.

Крім того, для вірного розуміння ситуації та особливостей стратегічного використання інформації слід враховувати, що сучасна економічна війна, провадиться за допомогою нерівноцінної зброї. Адже мова йде не про боротьбу між фірмами, а про битву, в якій, з одного боку, виступає нація, яка, до того ж, має достатню волю й засобів для економічних завоювань, а з іншого – розмежовані фірми країн-конкурентів.

Справді, коли в 60-ті роки Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловости Японії прийняло рішення про поворот японської промисловости в площину розвитку інформатики, тобто галузі, яка була визнана стратегічною (згадаймо знову, які галузі визнають стратегічними наші "стратегі"!), то при цьому міністерство вчинило фактично так, як до цього часу діють й наші міністерства – виділило певну кількість фірм, які й повинні були виконувати це завдання ("Fujitsu", "Hitachi", "NEC", "Toshiba", "Mitsubishi Electric" і "Oki Electric"). Крім того, воно надавало їм фінансову підтримку аж до тієї миті, коли вони, нарешті, перетворилися на прибуткові підприємства, тобто приблизно до 1980 р.! І керівництво цих привілейованих фірм вчинило зовсім інакше, ніж керівники більшости українських підприємств: воно не стало красти ці кошти, перераховувати їх у закордонні банки, а потім потихесеньку перебиратися якнайближче до них на постійне місце проживання. Ні! Воно перераховувало гроші в закордонні банки, але завжди залишало їх японськими грошима. За їх допомогою Японія грала й грає в свою економічну гру Го, захоплюючи простір світової інформаційної індустрії.

Наприклад, коли фірмі "Fujitsu" заманулося захопити провідну позицію на внутрішньому ринку Великобританії, вона не стала знищувати британських конкурентів, а всього лише встановила свій контроль над фірмою "ICL", яка була головним виробником комп'ютерів в Англії. Не менш "делікатно" поведися японці й з відомою американською фірмою "IBM", знов-таки продемонструвавши переваги принципу захоплення напрацювань супротивника над принципом їх ігнорування і знищення. В обмін на право присутності на японському комп'ютерному ринку, "IBM" була вимушена поділитися багатьма важливими технологіями. У зв'язку з цим, сьогодні, на думку найавторитетніших експертів, в японській філії фірми "IBM" не залиши-

лося нічого американського. Світова експансія Японії в світовому просторі інформаційних технологій і ринків продовжується.

Приблизно за тією ж методологією діють південнокорейські фірми. На думку багатьох міжнародних експертів, їх системи збору, аналізу і використання стратегічної інформації, можливо, навіть ефективніші, ніж японські. Але найціннішим є те, що вони більш доступні для вивчення і запозичення необхідного досвіду. Оберемо для прикладу два підприємства – фірму "Samsung" і фірму "BIRI" (Business Intelligence and Research Institute). Такий вибір не випадковий і має певні історичні підстави.

У 70-ті роки ХХ століття на роботу в фірмі "Samsung", яка є найбільшим виробничим концерном Південної Кореї, поступив колишній офіцер розвідслужби Е.К. Юн. Йому було доручено створення системи стратегічної інформації для департаменту міжнародної торгівлі. Згодом створена ним система була впроваджена в усіх департаментах і підрозділах фірми.

У 1981 р. Е.К. Юн пішов з фірми "Samsung" і заснував свою власну консультаційну фірму "BIRI". Завдання нової фірми полягало в сприянні південнокорейським підприємствам у справі створення і вдосконалення системи інформаційного забезпечення.

Створену Е.К. Юном модель інформаційного тактико-стратегічного забезпечення прийняли понад 30 великих південнокорейських фірм. Підготовкою фахівців для всіх цих інформаційних служб займалася фірма "BIRI". Крім того, фірма Е.К. Юна організувала клуб користувачів, який є місцем обміну досвідом із тим, щоб навіть найменш значне вдосконалення в цій галузі було доступним для всіх.

А тепер давайте поглянемо на історію розвитку власне економічних досягнень фірми "Samsung".

Цю фірму було засновано 1938 р. підприємцем на ім'я Лі Бьон-Чул, одним із найбагатших людей світу. В 1987 р. фірму очолив його син Лі Кун-Хі.

Фірма "Samsung" почала свою діяльність із торгівлі цукром і шерстю. В 60-ті роки вона різко розширила сферу своєї діяльності (банківська справа, страховий бізнес, засоби масової інформації, паперова промисловість, виробництво сільськогосподарських добрив) і перетворилася на найбільшу фірму Південної Кореї. В 70-ті роки вона ще більше розширила сферу своєї діяльності (хімічна промисловість, будівельна індустрія, суднобудівництво, напівпровідники, електроніка, зв'язок, прецизійні прилади та інструменти і т.д.). У 1989 р. торгівельний обіг концерну "Samsung" сягнув більш, ніж 30 млрд. доларів США, а на його підприємствах було зайнято понад 150 тис. осіб.

Фірма "Samsung Company Ltd" є міжнародним дочірнім підприємством концерну "Samsung". Протягом періоду 1975–1983 рр. її торгівельний обіг збільшився з 243 до 2600 млн. доларів США, тобто більше, ніж на 1000%. За цей час кількість її персоналу зросла до 5000 осіб, вона мала 57 філій у різних країнах світу і здійснювала торгівельні операції зі 120 країнами. Частка внутрішнього ринку в її діяльності становила менше 4%,

а решта припадала на імпортно-експортні операції.

А тепер пригадаймо, що Е.К. Юн почав свою діяльність у фірмі "Samsung" в 70-ті роки і пішов з неї 1981 р. Це – аж ніяк не випадковий збіг обставин. Шалене зростання обсягів торгового обороту і розширення сфери впливу на зовнішніх ринках – наслідок застосування служби стратегічної інформації.

У своєму історичному огляді я не торкнувся ще трьох країн, що варті уваги – США, Франції і колишнього Радянського Союзу.

На відміну від Японії, яка з моменту відмови від самоізоляції змушена була протистояти всьому світові, США (завдяки своїм гігантським розмірам), упродовж тривалого часу не цікавилися подіями, що відбуваються поза їх межами. Це досить легко зрозуміти, якщо врахувати, що ще в 50-ті роки ХХ століття частка внутрішнього ринку США в світовій економіці становила приблизно 50%. Через такі величезні масштаби економіки у поєднанні з доктриною потурання американські фірми обмежили свою розвідувально-інформаційну діяльність спостереженням за безпосередніми конкурентами. Так, наприклад, гігантські автомобілебудівельні концерни Детройта були занадто зайняті взаємним стеженням і не помітили японської загрози. Однак, навіть відчувши себе атакованими, США не реагували. Знадобилася значна кількість часу для того, щоб ця країна стала відчувати загрозу своїй безпеці і вдалася до відповідних заходів у відповідь. Подією, що прискорила здійснення таких заходів, став арешт двох співробітників японської фірми "Hitachi" за спробу придбати креслення останньої моделі електронно-лічильної машини фірми "IBM": 22 червня 1982 р. їх затримало ФБР. Ця подія розкрила очі американським владним структурам, які нарешті помітили, що залежність США від Японії в галузі електронних компонентів досягла 90%! Пентагон прийняв рішення про заходи у відповідь.

У 1988 р. адмірал Імман, колишній директор Агенства з національної безпеки (АНБ), яке здійснює прослуховування, а також захист ліній зв'язку, організував два консорціуми. Один із них був суто дослідницьким з капіталом 100 млн. доларів, а другий – науково-виробничим з капіталом 250 млн. доларів. Однак, ці спроби закінчилися напівпровалом. Хоча цим консорціумам вдалося передати декілька нових технологій своїм членам, однак ті так і не позбавилися традиційної взаємної підозрливості й недовір'я. Останній із таких консорціумів "UA Memories", що об'єднував найбільші американські фірми, які працюють у галузі інформатики (від "IBM" до "Digital", включаючи "Hewlett Packard"), також зазнав невдачі після того, як фірма "Intel" надала перевагу об'єднанню з японською фірмою "NMB Semiconductor". Наслідки цих процесів більш, ніж красномовні: американські фірми контролюють лише 15% свого внутрішнього ринку, а японські фірми захопили 75% світового ринку.

Виходячи з цих та інших фактів, провідні

європейські експерти переконані, що США, як втім, і Франція, мають низьку культуру розвідки та інформаційної роботи. Це пов'язано, очевидно, з історичними та географічними умовами. Адже йдеться про багаті країни, історично мало залежні від зовнішнього світу, з домінуючим сільським господарством і маловразливим завдяки своєму географічному розташуванню, через що вони не виявляють особливого зацікавлення щодо подій в інших країнах.

Однак цілий ряд інших країн зовсім інакше ставився до розвідки і збору інформації, оскільки вважав їх запорукою процвітання і безпеки свого суспільства. Доказом цього є приклад Венеції, а також Англії часів королеви Єлизавети I. У цьому випадку йдеться про торговельні країни, які завжди мали і мають загострене почуття своєї вразливості і залежності від зовнішнього світу. Так, Венеція повинна була боротися за збереження своєї комерції в Середземному морі, незважаючи на протистояння Отоманської імперії. Щодо Англії, то вона змушена була захищати свою морську державу від Іспанії, Голландії і Франції. Суспільства цього типу мають високий рівень усвідомлення своєї національної приналежності і зверхності: "Найгірший із нас – кращий за будь-кого з них". Пізніше й інші країни (Німеччина за Бісмарка та Гітлера, імператорська Японія, Росія Петра Великого, а потім і СРСР, Китай Мао Цзе Дуна, Ізраїль, Тайвань, вже згадувана Південна Корея та деякі інші) володіли або володіють навичками того, що можна назвати "культурою розвідки, збору, аналізу і використання інформації".

На особливостях інформаційно-стратегічної діяльності у Франції великий вплив чинять її географічне розташування та історичні традиції.

За масштабами Європи Франція – велика країна. Однак, як говорив Валері, Європа є лише півостровом Азії. Крім того, донедавна Франція була сільськогосподарською і дуже войовничою країною. Тому її еліта протягом тривалого часу залишалася близькою до землі і не цікавилася комерцією. Звичайно, для ведення війни потрібно була розвідка та збір інформації, однак вони головним чином обмежувалися чисто військовими аспектами, нехтуючи економічними і соціальними, необхідними для плідної комерційної діяльності. Працьовиті торговельні і буржуазні сім'ї довго залишалися у Франції винятком. До того ж вони тривалий час несли в собі властиве для всього французького суспільства переважаючу схильність до аграрно-міщанського замкненого і традиціоналістського типу господарювання. Так, коли в 1789 р. їм вдалося змінити усталений порядок, то вони заморозили свої багатства в земельних володіннях замість того, щоб вкладати капітал в засоби виробництва і покласти початок, як в Англії, промисловій революції. З іншого боку, вивчення і освоєння світового простору здійснювали купецькі венеціанські, генуезькі, ганзейські, голландські, португальські і британські династії.

І все ж, завдяки активній військовій політиці та окремим талановитим особам, Франції вдалося ство-

рити колоніальну імперію. Однак, її розвиток гальмувався нерішучістю й байдужістю її державних сановників і політикою "залізничних" виборів.

Деякі французькі експерти вважають, що ці історичні та географічні умови великою мірою пояснюються відсутністю у Франції культури розвідки. Основою французької економіки тривалий час було сільське господарство. Тому правлячим класом були землевласники, вся діяльність яких поділялася на торгівельну і нетоварну економічну діяльність практично відокремленого характеру і державною службою військового характеру. З тих же причин не було сприятливих умов для розвитку міст, хоча проводилися ярмарки і працювали ринки. За винятком окремих коротких періодів (Людовік XI, наприклад, був великим прихильником італійських міст) центральні власті, що ревню оберігали свої привілеї, нетерпимо ставилися до існування вільних міст, які жили за рахунок комерції (особливо після скасування Нантського едикту). Продовженням усього цього став високий ступінь ієрархізації суспільства, який помітний навіть сьогодні при порівнянні організаційних структур французьких фірм і фірм більшості інших країн. Жорстка ієрархічна структура значною мірою гальмує нормальну циркуляцію інформації, що пояснюється побоюваннями поставити під сумнів свою владу.

Зі свого боку, французька інтелігенція, на відміну від англійської, майже завжди ставилася зі зневагою до будь-якої діяльності, окрім розумової. При цьому вона зневажала не лише ручну працю, але й державну та комерційну діяльність. На цій основі розвивався комплекс зверхності, згідно з яким Франція вважалася центром світу. Звичайно, Європа і світ багато чим зобов'язані Франції, починаючи від готичних соборів і закінчуючи ідеєю прав людини та картезіанською філософією. Однак одним із хибних і шкідливих наслідків цього стало переконання в тому, що французам нічому вчитися за межами своєї країни. Таким чином, за винятком декількох коротких періодів ейфорійної експансії під проводом самовідданих діячів, французи воліють залишатися вдома.

Крім того, одним із найважливіших наслідків всього цього є також цілковита відсутність співпраці між державою і комерційними структурами. Найкращим доказом є той факт, що французькі дипломати традиційно жахаються як тільки мова заходить про комерцію. Вони цікавляться лише політикою і відкидають економічну розвідку та збір універсальної інформації як вкрай мало шановане заняття, бо є, як правило, вихідцями із сімей, для яких дипломатія була однією із форм служби королю. Не бажаючи бруднити руки, вони передають це завдання комерційним аташе, хоча зараз у дипломатичних колах є загальноновизнаним той факт, що ця посада нічого корисного не дає.

Жоден із французьких урядів після Другої світової війни навіть не спробував взятися за розробку і впровадження глобальної стратегії комерційної експансії. Були лише створені структури матеріально-технічної і тилової підтримки – Французька компанія страхування і кредиту зовнішньої торгівлі,

а також організації "DRE" і "CFCE". На думку французьких експертів, цього вочевидь не достатньо порівняно з тим, що роблять у цій галузі Німеччина й Японія.

Така відсутність державного втручання є досить дивною і малозрозумілою, якщо взяти до уваги, що Франції властива давня і сильна традиція втручання державних структур у справи бізнесу та господарювання. Саме державна влада часто брала на себе у цій країні ініціативу щодо впровадження всіяких найновітніших досягнень. Для того, щоб переконатися в цьому, досить згадати історію створення Севрської мануфактури або історію впровадження в сільськогосподарську практику вирощування картоплі. Коли в Англії і в Німеччині шляхи сполучення перейшли під владу місцевих общин і, навіть, купецьких гільдій, то французькі провінції в той же час переходили під владу короля.

Безумовно, експортні успіхи французьких фірм досить очевидні. Однак, на відміну від японських фірм, які ще у 30-ті роки ХХ століття почали укладати між собою угоди про ненапад, французькі фірми з давніх часів відкрито боролися одна з одною. Так, наприклад, в 60-ті роки фірма "Thomson" вела боротьбу з фірмою "CSF", у 70-ті роки фірма "Alcatel" боролася з фірмою "Thomson", а зовсім недавно відбувався двобій між фірмами "Bouygues" і "Dumez". Не буде перебільшенням стверджувати, що ця країна, яка володіє великим творчим потенціалом, продемонструвала очевидний дефіцит бажання і схильності до діяльності, яка вимагає наполегливості, впертості, послідовності та стратегічного почуття. Наприклад, численні автомобілісти з посмішкою згадують різноманітні геніальні сімейства автомобілів фірми "Citroen", але кожного разу нові і "недоведені" в інженерно-конструкторському плані, що викликало довжелезну низку поламок та повернень виробників. В той же час, німецька фірма "Mercedes" дотримувалася і дотримується іншої стратегічної лінії: кожен свою модель автомобіля вона вдосконалює поступово, вводячи нові технології лише тоді, коли це стає справді необхідним і коли вони вже повністю відпрацьовані.

Хоча загалом Франція й не має високої культури розвідки, було б перебільшенням стверджувати, що в цій країні цілком відсутні традиції і навички в означеній галузі. Бурхливе войовниче минуле Франції дуже рано змусило її правителів приступити до створення розвідслужби, діяльність якої було головним чином спрямовано на політичні і воєнні аспекти. Такі французькі політичні діячі, як Людовік XI і кардинал Рішельє, довели це мистецтво до вершин досконалості.

На сьогодні у Франції в галузі економіки існують три форми практичної діяльності цього типу: державна підтримка стратегічних галузей (нафтова промисловість, військова промисловість і т.п.), декілька високоефективних фірм, що ревню охороняють свою компетентність і "ноу-хау" (фірми "Michelin", "Schumberger", "Air Liquid", "Bouygues"), а також вміння і навички, імпортовані із США рядом транснаціональних корпорацій

(“IBM”, “Texas Instruments”, і т.п.). Таким чином, не може бути й мови, що Франції слід починати з нуля.

Повертаючись до власне інформаційної тематики, з впевненістю можна сказати: як у випадку з Японією, Південною Кореєю, іншими “південно-азіатськими драконами”, так і у випадку з США, Німеччиною, Францією очевидним є одне – неможливо нічого зробити без цілеспрямованої волі держави, яка повинна у співпраці з організаціями підприємців і промисловцями виробити стратегію для нової форми війни. Йдеться не лише про стратегію виробництва та поведінки на внутрішньому і зовнішньому ринках, але й про стратегію в галузі інформації, оскільки нехтування останньою перетворює все інше на спроби піймати чорну мишу в темній кімнаті.

З цієї точки зору корисним уроком може бути, насамперед, приклад Японії та ФРН. У цих країнах економічна політика визначається шляхом узгодження між приватними і державними підприємствами, адміністративними органами і банківською системою. Для цього Японія об'єднала свої міністерства промисловості і торгівлі, створивши єдине Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловості, а ФРН створила спеціальні структури для узгодження питань між підприємствами, банками і адміністративними органами, що, зокрема, досягається за допомогою спеціальних фондів, які фінансуються місцевими общинами і підприємствами.

На жаль, Україні, на відміну від зазначеної вище Франції, у галузі збору й обробки інформації та її стратегічного і тактичного використання доведеться починати фактично з нуля. Численні іноземні і нечисленні вітчизняні дослідження свідчать про те, що країна фактично втратила свою інформаційну незалежність, перетворилася на інформаційну колонію. Найкрасномовнішим доказом цього є той факт, що відношення вхідних і вихідних новостійних потоків складає 80:20. Крім того, навіть у сфері економіки Україна не має п'яти найвирішальніших форм інформаційно-стратегічної діяльності: по-перше, державної інформаційної підтримки стратегічних галузей (паливно-енергетична промисловість, військово-промисловий комплекс, розвиток інформаційних технологій і т.п.); по-друге, державної та приватної систем охорони своєї компетентності і “ноу-хау”; по-третє, механізму імпорту або іншого залучення вмінь і навичок із найрозвиненіших країн світу; по-четверте, системи забезпечення інформаційної безпеки національного інформаційного простору; по-п'яте, системи інформаційної підтримки позитивного іміджу країни в світі.

У зазначеній ситуації цілком логічно постає питання: що робити?

Успішний досвід Японії, Німеччини, а також Південної Кореї і скандинавських країн показує необхідність діяльності в три етапи.

Насамперед, за ініціативою уряду встановлюються тісні зв'язки між підприємствами і державним апаратом на предмет взаємного інформаційно-стратегічного забезпечення. По-друге, шляхом уз-

годжень визначаються довготермінові економічні і комерційні цілі. По-третє, на всіх рівнях всередині країни, а також в усіх осередках діаспори, державних і підприємницьких представництвах за кордоном створюються засоби збору й обробки інформації. При цьому максимально використовуються напрацювання і структури, що вже існують, а також втілюється в життя принцип досягнення економії за рахунок ефекту масштабності (у даному випадку спрацьовує парадокс: менш розгалужена і дешевша в утриманні мережа збору інформації потребує значно більших витрат та менш ефективна щодо кінцевих результатів, ніж максимально розгалужена та фінансована мережа). Ще одним суттєвим принципом, що веде до підвищення ефективності інформаційної мережі є правило, що будь-який центральний орган має працювати на строго федеративній підставі, а не виділятися в феодалну вотчину.

На більш загальному рівні необхідно: по-перше, що стосується сутнісно-змістовного виміру інформаційно-стратегічного забезпечення й інформаційних продуктів, то слід твердо дотримуватися традицій, оскільки найважливіше значення має культура. Україна – це не США, не Франція, і не Японія. Що ж стосується технічних аспектів, то ними порівняно легко оволодіти.

По-друге, ще важливіше значення має вміння нації піднятися до загальнолюдських стандартів і цінностей, зберігаючи свою національну автентичність. Успіх інформаційно-стратегічної роботи залежить у кінцевому результаті від здатності нації синтезувати в своїх інформаційних технологіях, продуктах і менеджменті, пов'язаному з ними, загальнолюдське і національне.

По-третє, забезпечити підготовку професіоналів. Світовий досвід показує, що тут не слід зловживати залученням спеціалістів із військової сфери, де економічні аспекти недооцінюються, а почасти просто погано відомі, і де робиться надмірний акцент на “активній безпеці” (звичайно, надмірний стосовно до вимог економічної або політичної, наприклад, розвідки, а не стосовно військової розвідки).

По-четверте, залучити крупні фірми і корпорації до проведення пропагандистських заходів, які повинні охоплювати не лише їх персонал, але також і їхніх постачальників, субпідрядників, клієнтів.

По-п'яте, забезпечити координацію діяльності на загальносвітовому та на регіональному (внутрішньодержавному) рівнях.

По-шосте, спонукати великі підприємства, фірми і концерни створювати власні служби стратегічної розвідки та інформаційної підтримки, а також встановити зв'язки між урядовими органами та цими службами.

По-сьоме, запровадити викладання основ діяльності в галузі інформаційної тактико-стратегічної підтримки української держави, підприємств, установ, закладів і організацій в технічних, гуманітарних і комерційних вищих учбових закладах, а також підготовку дослідників для державних і недержавних організацій.

По-восьме, створити систему дослідницьких інституцій у цій сфері.

По-дев'яте, сформувати національний науково-технологічний центр інформаційної тактико-стратегічної підтримки держави, державних і недержавних підприємств, організацій, установ, закладів. Цей центр найдоцільніше було б вибудувати за прикладом Японського науково-технологічного інформаційного центру (JICST) або ж на зразок уже згаданого центру тактико-стратегічної інформаційної підтримки південнокорейської фірми "Samsung" чи приватної фірми "BIRI".

Цей центр не потребує чогось понадприродного. Центральним принципом його роботи має бути системність і скрупульозність обробки (читання й аналізу) різноманітних видань (поліграфічних та електронних). Світовий досвід свідчить, що частка інформації, яку одержують за рахунок цього в середньому складає 50%, а деякі дослідницькі лабораторії досягають показника 70-95%. Так, японський центр JICST щорічно аналізує понад 11000 журналів, у тому числі 7000 закордонних, 15000 технічних звітів і доповідей і надсилає своїм користувачам понад 500000 резюме. Те саме можна бачити у фірмі "NEC". Тут інформаційною роботою постійно займаються 250 осіб. У фірмі "Mitsubishi" 30 співробітників займаються лише патентами, ще 50 – лише технологіями і т.п.

Щодо структури такої служби, то найефективнішою, напевне, слід вважати структурно-функціональну будову служби інформаційного забезпечення фірми "Samsung". Тут діють два підрозділи – підрозділ міжнародного планування (Planning International) і підрозділ досліджень та інформації (Recherche et Informationnel).

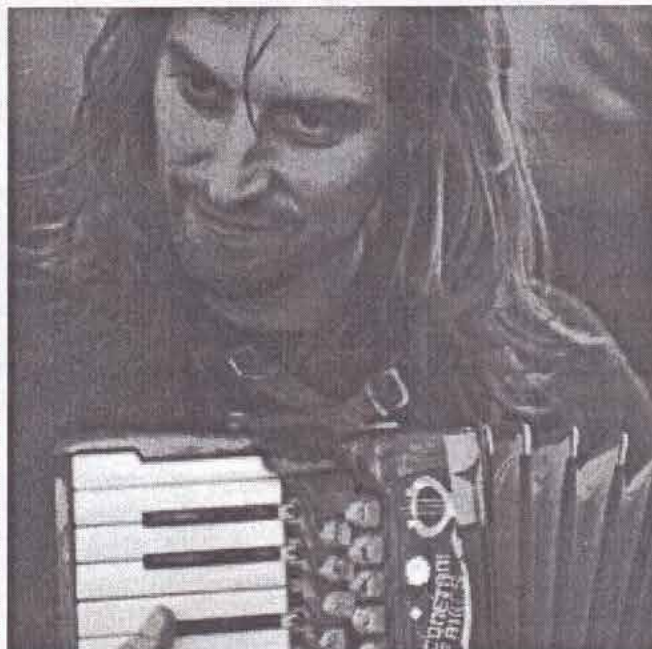
Перший підрозділ спеціалізується в області відкритої, головним чином текстової інформації: публікації, банки даних, цілеспрямоване вивчення постачальників, покупців, конкурентів і т.п. Головним чином, робота цієї групи спрямована на довготермінову перспективу: економічні, соціальні, політичні тенденції розвитку, динаміка й еволюція світових маркетингових макрофакторів, еволюція ринків і товарів тощо.

Другий підрозділ займається виключно поточними справами. Свою інформаційну сировину він одержує від численних представництв у країні й за її межами. Головним чином, це інформація про ринки і конкурентів. Робота цієї групи полягає в обробці й організації інформації таким чином, щоб вона могла оперативним чином використовуватися особами та підрозділами, які приймають оперативні й тактичні рішення.

Ось і все. Інформаційно-стратегічний рецепт для України готовий. Залишилося лише приготувати його.

Валерій РЯБЕНКО,
завідувач інформаційно-видавничого відділу
Товариства "Україна-Світ",
Голова громадської організації
"Інформаційна культура"

ЧАНГО СПАСЮК – УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИКА З АРГЕНТИНИ

Чанго Спасюк – нащадок українських емігрантів у четвертому поколінні – народився в місті Апостолес провінції Місійонес, колись українського поселення в Аргентині, у 1968 році. Творче становлення майбутнього музиканта проходило під впливом жанрів найрізноманітніших національних культур: парагвайських гуарані та кріольяс, північно-аргентинського чамаме і, звичайно, української пісні.

Географія гастролей Чанго Спасюка, під час яких він виступає як інструменталіст (акордеон) охоплює без перебільшення увесь світ: Нью-Йорк, Канада, Іспанія і Австрія. Своїми виступами митець прославив своїх предків музикою, яка вже стала частиною аргентинського фольклору. Особливу популярність здобули "Польки моєї землі", які зворушили публіку і пресу, привернули увагу світу до аргентинської музики.

Чанго Спасюк виступав на фестивалях усюди Аргентини з рок-групою "Divididos y Cienfuegos", на джазовому фестивалі "Montreaux", грав з музикантами Кіро Батіста, Грег Кохен, Марк Ріботт, Мерседес Соса, Луїс Салінас, Літо Вітае та з ін.

Останні десять років Чанго Спасюк мешкає в Буенос-Айресі. У творчій скарбниці музиканта – 6 компакт-дисків, найбільшу популярність з яких здобув "Чамаме Крудо". Чамаме – це жанр аргентинської музики, який Чанго пропагує вже протягом 10 років, в усіх стильових напрямках. Однією з найвизначніших особливостей цього диску є те, що Чанго Спасюк презентується не лише як виконавець, а й як композитор. Ця сторона його діяльності маловідома. Всі композиції диску "Чамаме Крудо" є власними творами Чанго Спасюка, за винятком творів "Темний кіт" і "Прощавай Беатріс". Перлиною цього диску є чамаме пісня "Лише для мене" на музику Спасюка і вірші Віктора Гередія, виконана відомою аргентинською співачкою Мерседес Соса і самим поетом.

Останнім часом Чанго Спасюк почав створювати музику до фільмів ("El Astillero").

Чанго Спасюк не забуває про свої національні корені – музикант займається фольклористичною діяльністю, збираючи музичний фольклор українців Аргентини.

“ТВОРИТИ ТРЕБА ПОКИ СОНЕЧКО Є, ПОКИ ДОЩИКИ ЙДУТЬ”

Душа і руки цієї скромної сільської жіночки справді творять диво. Із самобутніми картинами Єлизавети Миронової, які опромінені незвіданою чистотою і добротою, вже знайомився світ. Вони демонструвалися не на одній художній виставці у Канаді, США, Хорватії, Японії, Угорщині, на Кубі, та інших країнах. Одна з останніх виставок художниці в Україні – “Новорічні колядки” в Музеї гетьманства у Києві (січень цього року). Мабуть, без любови неможливо пізнати і так дитинно побачити красу рідної землі. Власне, побачити і передати художньо. У казкових сюжетах, багатьох картин і gobеленів знаної майстрині декоративного живопису присутній образ України. Уже в мистецьких колах не раз відзначають і талант, і досить плідну творчу працю Єлизавети Миронової. Але досі сошниківська художниця не пошанована хоча б званням, не говорячи про Шевченківську чи інші престижні премії.

ПРО СЕЛО

“З маленької дуже любила співати. Бувало мене, ще малу, дівчата з собою беруть на колодки, а мама не пускає: “Та ж зовсім ще дрібненька!” А вони просять, щоб пустили з ними, мовляв, хай кілька пісень витягне (я могла дуже високо брати), щоб нам хлопців закликати. Потім одразу поверталася додому. Село велике і всюди було чути спів. А зараз у клуб мало хто йде, хіба що кіно. Але гарних фільмів не крутять. Дітвора побігає навколо, а люди нудьгують...”

Моїй творчості вже сорок років. Торік у мене була дата; як жінка не називатиму її, щоб не наврочити. У селі була моя виставка і влаштували мені, вечір. Усі люди йшли з церкви і завертали у клуб. Так все гарно зробили. Боже, як заграли, як заспівали “Без коріння сохне все живе...”, то мене плач узяв. І бачу, не тільки мене та пісня за душу зачепила, а й усіх у залі. Чоловіки – й ті рукавом до очей, тягнулися...”

ПРО НАТХНЕННЯ

“Ви знаєте, якщо у мене настрої похмурий, то це нещодавно. Не повірите, а щоденне натхнення черпаю в своєму рідному Сошникові. Народне мистецтво, як людська душа, невичерпні. Прекрасне зустрінеш і на пасовищах, і на вигонах та левадах, і у парубочих та дівочих піснях... І Купальська ніч, і Різдво, і Велик-День – це все теж мої сюжети. Звичайно, читаю характери людей, я за усім спостерігаю. От один чоловік хоче чесно прожити, а другий любить вкрати, у цього, либонь, вкрати... Повсюди емоції. А в дорозі ніколи вам не засну, бо все маю бачити... Моє джерело натхнення у Сошникові...”

ПРО ТВОРЧІСТЬ

“Знаєте, різні образи до мене приходять. Наприклад, у квітці можу побачити образ усієї України. Є у мене така робота – “Квітка над вулканом”: червоне тло і ніжно-біла квітка розцвіла. Це теж Україна. Або триптих про Чорнобиль. Там вже я написала Мадонну. Кажуть мої сусіди, що на мене у молодості подібна. Або візьмімо gobелени. У нас вони дуже давно робилися. Звичайно, були верстатні, коли човником снуєш, а потім фарбуєш... А такі, де сюжет укладається, – це вже як живопис. І ось що цікаво – я у нитках швидше знайду кольори для переливу, аніж із фарбами. Взяла нитку білу, голубу і вже

починаються кольори переливатися. А фарби іноді – візьмуть та й розіллються. Як сідаю за gobелен, можу про все на світі забути. Іноді в такому стані, що почувуюся дитиною і її очима дивлюся на Божий світ. Радію й тішуся, як дитина. Може це і є ходіння у світ мистецтва, прекрасного?!”

ПРО КНИЖКИ

“Взагалі то я багато книжок художньо оформлювала. Чотири книжки Дмитра Павличка, зокрема. Якесь вони дипломи отримували. А тепер вирішила й сама написати, і художньо оформити. І вже написала три книжки, ще дві – не надруковані. Маю намір описати все прожите, починаючи від прадіда і до сьогодні. І про людей, і про природу, і про традиції, й про пісні...”

А ви знаєте, моя книжечка “Джерельце” не тільки для дітей, а й для дорослих. Бо вони багато чому сьогодні повинні у дітей вчитися.

Мабуть, це так природа діє, що багатьох тягне писати. Душа людину спонукає до слова. А якщо людина пише, то вона мимохіть стає добрішою...”

ПРО НАС

“На цій землі маємо рай і пекло. Останнє самі собі можемо швидше створити. Сьогодні ті, хто при владі, чомусь від народу ухиляються. Чогось набралось такого панства, пробачте, що так кажу, яке від народу нашого ніс верне.

Я навіть kota не можу образити, вважаю, що він людик, спілкуюся з ним. Він таке ж Боже створіння, як і я. А тут людина людину не може пошанувати... Поки сонечко обігрива наші душі, то ми повинні залишатися людьми...”

ПРО МАЙБУТНЄ

“Сидіти – годі. Треба творити, поки сонечко є, поки дощики йдуть... Працюю і працюватиму. Я зробила великий портрет Шевченка. А це якось був він мені приснився. Дивиться так на мене Тарас Григорович, а потім каже, підморгуючи: “Не журись, небого!” Прокинулася і аж замислилася, чого ж це він мене так втішав: “Не журись, небого!”

Мабуть, усім нам треба менше журитися...”

Підготував

Петро КЕРЕЗ

Народна хорова капела
Українського національно-
культурного центру "Промінь"
(Самара, Російська Федерація),
Художній керівник Юрій Брендес.

Молодіжний хор "Зоря" (Бухарест,
Румунія),
Художній керівник Тетяна Федуця

Фольклорний ансамбль "Журба" (Таллінн, Естонія).
Художній керівник Володимир Лейбюк

Танцювальний колектив Товариства
"Просвіта" (Буенос-Айрес, Аргентина).
Художній керівник Мар'ян Павлишин.

Художниця

Єлизавета Миронова

“...Народне мистецтво, як людська душа, невичерпне. Прекрасне зустрінеш і на пасовищах, і на вигонах та левадах, і в парубочих та дівочих піснях...”

І Купальська ніч, і Різдво, і Велик-День – це все теж мої сюжети.

... у квітці можу побачити образ усієї України”.

“Кам'яниця”.
Полотно, темпера, олія, 1991 р.

“Козацька церква влітку”.
Полотно, темпера, олія, 1991 р.

“Щедрий вечір”.
Полотно, олія, 1985 р.

